

MSI
008578
166
8

MILITAIRE SPECTATOR

De verrassende actualiteit van de
Middeleeuwse militaire geschiedenis

(zie blz. 376)

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter
Beoefening van de Krijgswetenschap

Secretaris: I.M. de Jong
majoor der intendance
p/a Ledenadministratie
Telefoon (070) 316 81 36

Ledenadministratie:
mw. M.H.A. Kortekaas
Postbus 20701, 2500 ES Den Haag
Telefoon (015) 215 27 00

HOOFDREDACTEUR

prof. J.M.J. Bosch
brigade-generaal der cavalerie
p/a Inst. Defensie Leergangen MPC 58B
Postbus 20701, 2500 ES Den Haag
Telefoon (015) 215 27 00

ADJ. HOOFDREDACTEUR

D. Starink
commodore Koninklijke Luchtmacht

REDACTEUREN

ir. J.W. van Bommel
kolonel van de technische staf
drs. P.H. Kamphuis
hoofd Sectie Militaire Geschiedenis KL
H.J.M. Melker
kolonel Koninklijke Luchtmacht
drs. J. Terpstra
kolonel van de militair psychologische
en sociologische dienst

BUREAUREDACTIE/PRODUCTIE

mw. drs. A. Kool
p/a Ledenadministratie
Telefoon (015) 215 27 20

ABONNEMENTEN

f 40,- (studenten f 25,-) buitenland
f 50,- per jaar. Losse nummers f 4,-

ADVERTENTIES

CET Reclame & Publiciteit
Rogge 19, 5521 RX Eersel
Commerciële zaken: A.H.C. Thijssen
Telefoon (0497) 51 67 89

DRUK

Drukkerij Giethoorn/NND
Vormgeving: Trend-Set Snelzet bv

NADruk VERBODEN

JAARGANG 166 NUMMER 8 1997

MILITAIRE SPECTATOR

342 Editoriaal:
Bericht uit Amerika

344 Mededelingen

345 J.C. Kusters:
Vredesmogelijkheden in Zuid-Libanon

351 G. Teitler:
Gewapend verzet en burgeroorlog
Het belang van onderscheid

355 N.P. Le Grand, J.H. Hoogstraten:
Professioneel opleiden... maar hoe?

364 C.A. Flach:
Generaals zijn altijd voorbereid op de vorige oorlog

370 J. Terpstra:
De militair psychologische en sociologische dienst

376 R.P. de Graaf:
Historia docet
De verrassende actualiteit van de Middeleeuwse
militaire geschiedenis

382 Boeken

386 Regels voor kopijverzorging

Bericht uit Amerika

In het januari-nummer van de *Militaire Spectator* werd in het editoriaal aandacht besteed aan een *Revolution in Military Affairs*, zoals die zich volgens sommigen lijkt af te tekenen. Trefwoorden zijn digitalisatie, miniaturisatie en aanverwante technologische vernieuwingen. Te denken valt aan sensortechnologie, communicatietechnologie, datafusie en kunstmatige intelligentie. Maar evenzeer aan verbeterde mogelijkheden om bij duisternis en slecht zicht op te treden; aan het gebruik van het *Global Positioning System* en aan stealthtechniek. Al deze vernieuwingen zouden – volgens profeten – leiden tot een militair apparaat dat met chirurgische nauwkeurigheid en met minimale verliezen weet op te treden. De Golfoorlog van 1991 wordt daarbij opgevoerd als een indicatie van de invloed van de technologische, doctrinaire en organisatorische ontwikkelingen op de uitkomst van een conflict. In de Verenigde Staten is het denken over het toekomstige optreden het verst ontwikkeld. De *Netherlands Liaison Officer* (NLO) bij het

* Lezing NLO-TRADOC, kolonel Th.J.P. Karremans, van 30 mei 1997. Verkrijgbaar via de Afdeling Internationale Aangelegenheden en Samenwerking van de Landmachtstaf. Telefoon: 070 - 316 76 78.

Training and Doctrine Command van US Army heeft hierover onlangs een groot aantal sleutel-functionarissen van de KL geïnformeerd.*

De rapportage van de NLO omvat een groot aantal onderwerpen zoals *Force XXI* en *Army XXI*, de *Army After Next* en de *Quadrennial Defense Review*. Uiteraard wordt ook aandacht besteed aan de *Advanced Warfighting Experiments*; diverse simulaties en beproevingen te velde die duidelijkheid moeten brengen over de organisatie tot het jaar 2010. In maart van dit jaar vond een *Advanced Warfighting Experiment* van *Task Force (TF) XXI* plaats. Deze eenheid van brigadegrootte heeft een personeelssterkte van ongeveer vijfduizend man. Het tankbataljon en het gemechaniseerde infanteriebataljon hebben vier subeenheden; het lichte infanteriebataljon telt drie compagnieën. Daarnaast omvat de TF een afdeling veldartillerie, een geniebataljon, een *aviationbattalion*, een logistiek bataljon en diverse overige eenheden, variërend van een inlichtingencompagnie tot een peloton militaire politie. Vanaf haar oprichting in 1995 heeft deze eenheid zich op dit experiment voorbereid. Ongeveer veertienhonderd medewerkers van veertig bedrijven steunden de voorbereiding en uitvoering. Bij de uitvoering van het experiment zelf waren driehonderd analisten betrokken. De TF werd voor zover mogelijk gedigitaliseerd en van *state of the art*-technologie voorzien. Als *Opponent Force* (OPFOR) trad op *11 Armoured Cavalry Regiment*.

Onze aandacht gaat niet uit naar het succes – dat overigens min of meer voorgeprogrammeerd lijkt – maar naar enkele fundamentele vraagtekens. De eerste betreft de validiteit van de resultaten. Gegeven het feit dat OPFOR geen elektronische oorlogsvoering mocht toepassen, blijft de vraag of de gedigitaliseerde tegenstander nu wel of niet kwetsbaar is voor elektronische beïnvloeding. De mogelijke kwetsbaarheid van de ingebouwde elektronica is niet getoetst. Een tweede vraag betreft de invloed van weer en terrein. Men 'vocht' in de Nevadawoestijn, het was droog, de temperatuur schommelde rond de 20° C en er was zicht zover het oog reikt. De geografische en meteorologische omstandigheden elders zouden wel eens tot andere resultaten kunnen leiden. Wat is in andere omgevingen de toegevoegde waarde van satellieten, JSTARS, drones en eenheden die verbindingsinlichtingen verzamelen?

De derde vraag betreft de interoperabiliteit. Hoe kan een dergelijke gedigitaliseerde eenheid samenwerken met andere, nationale en internationale, eenheden? Is het mogelijk hiervoor technologische oplossingen te vinden of niet? Het gaat daarbij overigens niet alleen om de koppeling van informatiesystemen; minstens even belangrijk is of, en in hoeverre, eenheden in staat zijn in hetzelfde tempo op te treden. Met andere woorden: verstaan niet alleen de systemen in eenheden van verschillende generaties elkaar, verstaan ook de mensen elkaar nog? Zo werden voor deze experimentele eenheid zo'n zestig nieuwe *Tactics, Techniques and Procedures Manuals* voor gedigitaliseerd optreden geschreven.

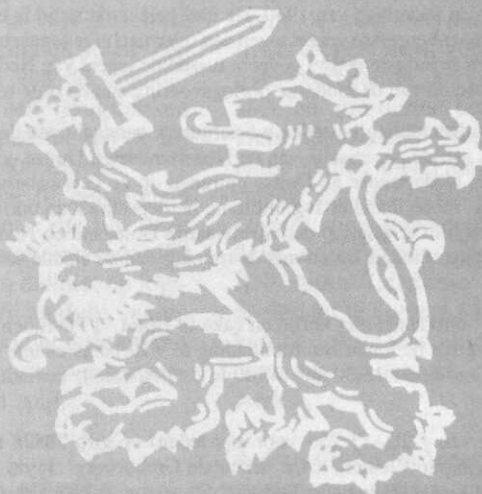
Een vierde vraag betreft de factor mens. Men constateerde een leeftijdsprobleem, waarbij personeel ouder dan veertig jaar de stap naar de computer en zijn beeldtaal te groot lijkt te vinden. Misschien ligt er echt een generatiekloof tussen de 'Nintendo's' en 'niet-Nintendo's'; de eerste groep raakte immers spelenderwijs vertrouwd met de eigen dialectiek van cyberspacé en de daarin te gebruiken instrumenten en technieken.

Ook de werkbelasting als gevolg van de toename aan informatie verdient aandacht. Informatiespecialisten en 'datamanagers' kunnen dit probleem mogelijk minder groot maken. Kernpunt blijft toch of en in hoeverre de mens in staat is de ontwikkelingen te bevatten en in de digitale wereld tot besluiten weet te komen. Deze problematiek is overigens ook elders in de vakpers aan de orde gesteld. Misschien moeten we ons vasthouden aan het Flynn-effect, de bevindingen dat het IQ is gestegen sinds we dit gingen testen. Misschien moeten we ons nog veel breder zorgen maken. Zijn de Nintendo-kampioenen van heden wel de gezochte leiders van morgen? Worden de stipjes die op schermen mensen aanduiden nog als mens gezien? Leidt geavanceerde simulatie tot een visie op de werkelijkheid die voorbijgaat aan wat er echt gebeurt als wapens worden ingezet? Wat is de invloed van het gebruik van mathematische modellen en kunstmatige intelligentie op ons denken? Misschien worden creativiteit en het zesde zintuig zo ver onderdrukt dat ze, daar waar nodig, niet meer gebruikt kunnen worden. In welke mate kan informatietechnologie compensatie bieden voor wat Von Clausewitz ons leert over *friction of war*?

Breder is ook de problematiek van de maakbaarheid en bruikbaarheid van de digitale zwaarmacht. Het is niet vreemd dat de computer in staat blijkt een schaakgenie te verslaan. De spelregels bij het gebruik van stukken liggen vast en de opties kunnen op elk moment worden doorgerekend. Vanuit eenzelfde benadering is het niet vreemd dat met name bij de Marine en de Luchtmacht digitale technieken centraal staan. Gegeven de dimensie waarin wordt opgetreden en de berekenbaarheid van bedreigende systemen, laat zich veel vooraf programmeren. Op het land is dit – zowel door de omstandigheden als het schier eindeloze aantal variabelen gegeven tijd, ruimte, middelen en mogelijkheden – veel complexer. De grootste risico's voor de digitale eenheid lijken te liggen in de kwetsbaarheid van de techniek en in een tegenstander die een geheel eigen, niet voorzien scenario volgt.

Terug naar de rapportage. De koers van de ontwikkelingen is duidelijk: er zal meer en meer technologie worden geïntroduceerd. Niet alleen de Amerikaanse krijgsmachtdelen verplaatsen zich op de digitale snelweg. Het is van groot belang dat wij blijven volgen wat anderen op dit gebied ervaren en leren. Land- en Luchtmacht zullen hierbij hun ogen en oren in den vreemde moeten gebruiken.

Belangrijk is daarbij wel hoe met de verworven informatie wordt omgegaan. Wij allen kennen voorbeelden van het wel gelezen maar niet gebruikte rapport. De *Militaire Spectator* wil daarbij een van de fora voor informatie en discussie blijven, niet alleen als het gaat om berichten uit Amerika.

Mededelingen

Mededeling KVBK

De koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap en de Atlantische Commissie nodigen leden en belangstellenden uit voor een bijeenkomst over

'NATO, after the summit'

De NAVO staat in het brandpunt van de belangstelling. Zullen drie of toch vijf landen worden uitgenodigd om tot het bondgenootschap toe te treden? Op de top in Madrid zal hierover uitsluitel komen. Daarnaast zijn de commandostructuur en het concept van de Combined Joint Task Forces onderwerp van discussie. Over de achtergronden van deze top en de gevolgen ervan voor de NAVO op langere termijn spreekt *Mr. Simon Lunn*. *Mr. Lunn* is secretaris-generaal van de North Atlantic Assembly.

Dinsdag 9 september 1997
Nieuwspoor
Lange Poten 10 - 's-Gravenhage

Vanaf 19.30 uur is de zaal open. De bijeenkomst vangt aan om 20.00 uur. Tijdens de bijeenkomst wordt de Engelse taal gesproken. Gaarne aanmelden tijdens kantooruren: 015 - 215 27 00.

Mededeling KVBK

KVBK te velde: Bezoek aan de Grebbeberg

Op zaterdag 20 september 1997 organiseert de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap in samenwerking met de Sectie Militaire Geschiedenis (SMG) van de Koninklijke Landmacht een *Battlefieldtour* naar de Grebbeberg. Het doel van dit bezoek aan de Grebbeberg is om, in het spectrum van KVBK-onderwerpen, 'te velde' aandacht te besteden aan 'militaire geschiedenis'. Zowel leden als belangstellenden worden van harte uitgenodigd om deel te nemen aan deze speciale activiteit van de KVBK.

foto: SMG/KL

Wie mei 1940 zegt, zegt Grebbeberg. Na de Tweede Wereldoorlog is de driedaagse strijd op de Grebbeberg uitgegroeid tot een van de symbolen van de nederlaag van 1940. De hier geleverde strijd is in de herinnering van het Nederlandse volk synoniem geworden voor het moedige maar vergeefse verzet tegen een overmachtige tegenstander. Maar de Grebbeberg is meer. Het is ook een voorbeeld op eigen bodem van een twintigste-eeuws gevecht tussen de legers van Nederland en het toenmalige Duitse Rijk. Als zodanig is het geschikt om een aantal aspecten van de moderne oorlogsvoering aan de orde te stellen, en waar zou dat beter kunnen dan op het terrein zelf?

Tijdens de rondwandeling besteden we natuurlijk aandacht aan de inrichting van de Nederlandse stelling en van de Duitse ontplooiing in het terrein, aan de organisatie van de Nederlandse en Duitse eenheden en aan de aard en het verloop van de gevechten. Maar daarnaast geeft het Nederlandse en Duitse optreden op de Grebbeberg ook gelegenheid in te gaan op vraagstukken van leiderschap, commandovoering, moreelhandhaving, militaire beroepsethiek en oorlogsrecht. Verder zal het voor een goede beoordeling van de gebeurtenissen nodig zijn in te gaan op de wijze waarop Duitsland en Nederland zich op de oorlog van 1940 hebben voorbereid - van de politieke en militaire strategie tot en met de training van de enkele soldaat.

Programma

Tot 11.00 uur: ontvangst met koffie en cake in Hotel 't Paviljoen', Grebbeweg 103 te Rhenen. Vervolgens een inleiding door prof. dr. H. Amersfoort. Na de lunch een rondleiding te voet langs enkele markante terreingedeelten. De dag wordt afgesloten met een drankje in het hotel. Omstreeks 16.30 uur wordt de *Battlefieldtour* beëindigd.

Aanmelding

Door storting van f 20,- (f 25,- voor niet-leden) op giro 78828 t.n.v. penningmeester Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap te Vleuten, o.v.v. 'Excursie Grebbeberg'. In dit bedrag zijn de kosten voor koffie, lunch en drankje inbegrepen. Het maximaal aantal deelnemers bedraagt 50 personen, bij overschrijding hiervan wordt uw bijdrage teruggestort. Leden krijgen voorrang bij aanmelding. Het hotel is gemakkelijk te bereiken, zowel met de auto als met het openbaar vervoer. Na aanmelding ontvangt u een gedetailleerd programma en overige informatie.

Vredesmogelijkheden in Zuid-Libanon

J.C. Kosters*

Inleiding

Onmiddellijk na het tragisch ongeval met de twee CH-53 helikopters van de Israëlische luchtmacht bij Metula in februari 1997 waarbij 73 doden te betreuren vielen, werd de discussie omtrent het terugtrekken van de Israëlische Defence Force (IDF) uit Zuid-Libanon weer actueel. Een opiniepeiling wees uit dat 74 procent van de ondervraagden voor eenzijdige terugtrekking was, daar de huidige hoge verliezen aan personeel in schril contrast stonden met de magere resultaten in het bestrijden van Hezbollah en andere verzetsorganisaties in Zuid-Libanon.

De oploeiende discussie leidde zelfs tot tweespalt binnen de Israëlische regering. Minister Kahalani van *Internal Security*, een gepensioneerde generaal-majoor, merkte op dat de troepen in Libanon fungeerden als *sitting ducks* en verklaarde een voorstander te zijn van een gefaseerde terugtocht, waarbij een multinationale strijdmacht in de *security zone* (een strook van circa 15 kilometer in Zuid-Libanon) zou moeten worden ontplooid om deze terugtocht mogelijk te maken. Daartegenover stond de visie

* Generaal-majoor J.C. Kosters was *Force Commander* UNDOF van 17 januari 1995 tot 1 juni 1997. Hij was tevens de laatste commandant van *Dutchbat* in Libanon van mei tot en met oktober 1983.

Dit tweede artikel geeft zijn persoonlijke visie weer over de situatie in het Midden-Oosten en de daarbij betrokken vredesmachts van de Verenigde Naties.

van de minister van Defensie Mordechai, oud-commandant van het Northern Command, die terugtrekking een onaanvaardbaar risico voor de veiligheid van Galilea achtte en die bovendien de discussie op zichzelf reeds ongewenst vond omdat deze het moreel van de troepen in Libanon zou aantasten.

Wat zijn de mogelijkheden en consequenties? Ik probeer mij in dit artikel – dat medio mei is geschreven – te beperken tot de belangrijkste opties voor Israël en daarbij aan te geven wat de respectievelijke praktische haalbaarheid is, gezien de invloeden van krachten in de regio.

Overigens is 14 mei een belangrijke datum in de geschiedenis van Libanon omdat op deze datum negentien jaar geleden de eerste inval van Israël in Libanon plaatsvond. De operatie Litani resulteerde in VN-Resolutie 425 waarin de Veiligheidsraad een onmiddellijk staken van de vijandelijkheden eiste en een terugtrekken van Israëlische troepen tot aan de internationale erkende noordgrens.

Ik zal geen politieke of emotionele argumenten hanteren, die in deze regio veelal te pas en te onpas worden gebruikt; argumenten die niet op logica zijn gebaseerd. Uit analyse van de vele initiatieven blijkt dat deze op enkele basisopties kunnen worden herleid, alle retoriek ten spijt.

De huidige situatie

In het conflictgebied dat het operatiegebied van UNIFIL én de *security*

zone omvat, komt een zeer gemêleerd Libanees verzet voor:

- Amal; de militaire vleugel, neemt sinds oktober 1996 weer actief deel aan het verzet. De verzetseenheden hebben een geringe militaire kwaliteit; organisatie en training worden echter verbeterd. Amal werkt soms op lokaal niveau samen met Hezbollah.

- Hezbollah; de militaire vleugel van de politieke organisatie, omvat zo'n 300-400 strijders, die veelal opgeleid zijn in Iran. Zij staan aan het hoofd van een ondersteuningsorganisatie van circa 3000 man, waarvan de leden als normale burgers in Libanon leven tot aan het moment dat ze voor actie worden gemobiliseerd.

Hezbollah heeft recentelijk het aantal activiteiten verhoogd, waarbij de nauwkeurigheid en kwaliteit van met name de *road-side bombs* aanmerkelijk is toegenomen. Voorts beschikt zij over verbeterde katyushas, Sagger at-3 en mortieren benevens nachtzicht-apparatuur. Hezbollah werkt nauw samen met Palestijnse groeperingen als de *Black 13 September Group*; soms bewapent of betaalt zij deze organisaties om acties tegen IDF/South Lebanese Army (SLA) doelen uit te voeren. Mede door steun van de lokale bevolking beschikt zij over een uitstekend inlichtingennetwerk.

- Palestijnse groeperingen hebben slechts een geringe invloed. Interne strubbelingen (pro en anti-Arafat) worden onderling veelal gewelddadig beslecht.

UNIFIL AREA OF OPERATION

Afb. 1
Het operatiegebied van UNIFIL met inbegrip van de Israel Controlled Area, de zogenaamde 'security zone'. In Naqura bevindt zich het hoofdkwartier van UNIFIL

Door IDF/SLA wordt tegen deze acties voornamelijk opgetreden vanuit posities in de *security zone*. De SLA, met een sterkte van circa 2500 man, bezet tactische posities en checkpunten, waarbij vooral de lokale bevolking wordt getiranniseerd. De

SLA bestaat uit strijders met een laag moreel, kent diverse deserties en heeft op lokaal niveau vermoedelijk contacten met Hezbollah.

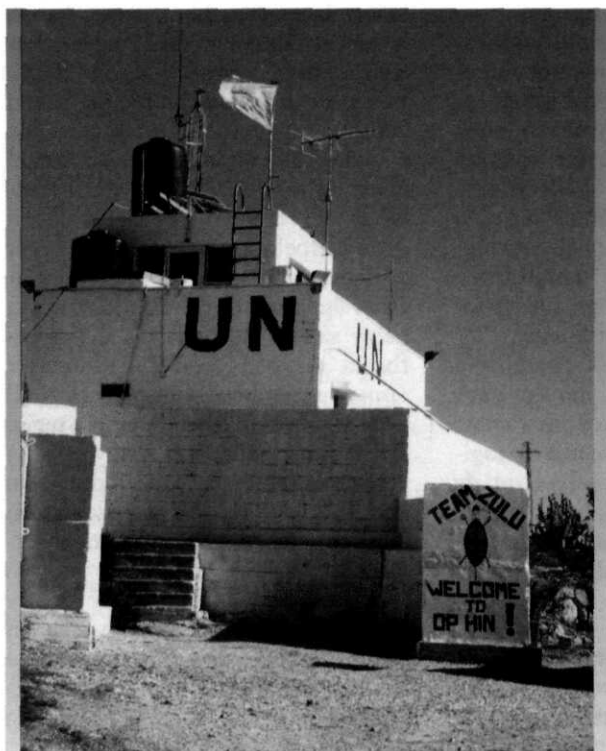
De IDF voert met hooggemotiveerde elite-troepen kleinschalige offensieve acties uit in het UNIFIL-operatiegebied

en ten noorden van de rivier de Litani; deze acties worden door artillerie en bewapende helikopters ondersteund. Met vliegtuigen wordt opgetreden op grotere afstanden, waarbij onder meer Hezbollah-kampen in de omgeving van de beroemde tempelruïnes van Baalbek in het noordelijk deel van de Bekaa-vallei het doelwit zijn.

De in Zuid-Libanon, onder meer rond Tyre, gelegerde Libanese (regerings) troepen spelen in deze geen rol van betekenis. De circa 30.000 Syrische troepen die in het kader van de Arabische vredesmacht ter stabilisering van de Libanese regering sedert het begin van de jaren negentig in heel Libanon zijn gelegerd, vormen officieel geen bedreiging voor Israël noch nemen deze deel aan acties in Zuid-Libanon. Nochtans worden verplaatsingen van Syrische troepen, onder meer in najaar 1996 van de 14e Divisie *Special Forces* naar het zuiden van de Bekaa-vallei aan de voet van het bergmassief Hermon, door Israël met argusogen gevolgd.

Opties

1 Voortzetting huidige operatie
Zoals eerder vermeld, beschikt Israël sedert 1985 over een *security zone*

Afb. 2
OP HIN is een van de vijf observatieposten van Observer Group Lebanon die onder operationeel commando van Force Commander UNIFIL staat

van circa 15 kilometer ten noorden van de landsgrens met Libanon. In deze zone zijn tot nu toe circa 185 Israëlische militairen en circa 350 SLA-soldaten gesneuveld. Zodra er doden vallen, steekt in Israël de discussie de kop op of er geen andere mogelijkheden zijn om Galilea te beschermen tegen aanvallen van terroristen.

De stroming in de regering waarvan minister Mordechai de exponent is, ziet de huidige gang van zaken weliswaar als verre van wenselijk maar acht een andere wijze van optreden onrealistisch. Het huidige optreden wordt echter beperkt door de 26 April 1996 *Understanding*, die na afloop van de operatie *Grapes of Wrath* onder Amerikaanse druk werd afgesloten (zie afbeelding 3). Acties van het Libanese verzet worden onmiddellijk beantwoord met vuur van artillerie en mortieren; vervolgens kunnen ook bewapende helikopters worden ingezet. Er wordt echter niet samen met de SLA opgetreden.

Israël wenst daarbij een optimale samenwerking met de *Monitoring Group* (MG) in stand te houden. De MG bestaat uit vertegenwoordigers van de Verenigde Staten, Frankrijk, Syrië, Israël en Libanon en wordt afwisselend voorgezeten door de Verenigde Staten en Frankrijk. De MG houdt haar vergaderingen in Naqura in het hoofdkwartier van UNIFIL; deze vredesmacht is echter niet bij de besprekingen betrokken. De MG komt hier bijeen naar aanleiding van een schriftelijke klacht van een der partijen, besluit of er al dan niet ter plaatse verificatie dient plaats te vinden en rapporteert binnen 72 uur na het indienen van de klacht. De MG dient de verantwoordelijke partij te identificeren en indien men tot een unanieme beslissing geraakt, wordt deze in de openbaarheid gebracht. Indien niet, dan rapporteert de MG aan de betreffende ministers van Buitenlandse Zaken.

Vooraf Israël is een warm voorstander van de MG en beschouwt haar als een regionale veiligheidsraad. Hoewel de

26 APRIL 1996
UNDERSTANDING

1. ARMED GROUPS IN LEBANON WILL NOT CARRY OUT ATTACKS BY KATYUSHAS ROCKETS OR BY ANY KIND OF WEAPONS IN ISRAEL.
2. ISRAEL AND THOSE COOPERATING WITH IT WILL NOT FIRE ANY KIND OF WEAPONS AT CIVILIANS OR CIVILIAN TARGETS IN LEBANON.
3. BEYOND THIS THE TWO PARTIES COMMIT TO ENSURING THAT UNDER NO CIRCUMSTANCES WILL CIVILIANS BE THE TARGET OF ATTACK AND THAT CIVILIAN POPULATED AREAS AND INDUSTRIAL AND ELECTRICITY INSTALLATIONS WILL NOT BE USED AS LAUNCHING GROUNDS FOR ATTACKS.
4. WITHOUT VIOLATING THIS UNDERSTANDING, HEREIN SHALL PRECLUDE ANY PARTY FROM EXERCISING THE RIGHT OF SELF-DEFENSE.

Afb. 3
Het mandaat
van de
Monitor Groep
van de vijf
landen

MG wordt geacht geen rol te spelen in het kader van vredesonderhandelingen, beschouwt Israël haar als „*the only body to keep peace negotiations alive*”. Libanon en Syrië (met inbegrip van Hezbollah, die geen deel uitmaakt van de MG) zijn minder onder de indruk van de resultaten van de MG en verwachten van de Franse voorzitter een zekere steun voor de zaak van Libanon.

Het voortzetten van deze optie betekent voor de IDF dat zij, wachtend op een politieke beslissing tot terugtrekking, haar tactisch optreden minder kwetsbaar hoopt te maken, mede door het tijdiger verkrijgen van lokale inlichtingen die vijandelijke acties moeten helpen onderkennen. De SLA zal in deze optie haar samenwerking met de IDF voortzetten, terwijl ze tracht een beter imago bij de lokale bevolking te verkrijgen. De huidige rekrutering is geen trouwe afspiegeling van de in werkelijkheid minimale steun van de lokale bevolking. Een SLA-soldaat kan circa \$ 500 per

maand verdienen, hetgeen in deze regio met grote werkeloosheid een niet te versmaden aanbod betekent; daarnaast wordt dienstneming ook afgedwongen. Omtrent de loyaliteit van deze soldaten kan men grote twijfel koesteren.

Daarenboven maakt men zich zorgen wat met het overgrote deel van de SLA zal gebeuren als Israël uit Libanon vertrekt.

Consequenties

Het voortzetten van de huidige operatie, aangevuld met nu en dan wat tactische nieuwigheden, zal leiden tot een Israëliisch 'Vietnam'. Het Israëlische leger, dat in vier oorlogen overduidelijke overwinningen op haar Arabische tegenstanders behaalde, heeft in de daaropvolgende vijftwintig jaar niets dan tegenslagen gekend, waarbij niet alleen operaties *Peace for Galilee* en *Grapes of Wrath* bepalend zijn, maar ook het optreden als 'bezettingsleger' in de West-Bank en de Gazastrook. Dit alles heeft geleid tot een teruglopen van het moreel

Afb. 4 Het tijdelijke monument voor de slachtoffers van het Israëlische bombardement op het FIJI-hoofdkwartier in Qana

van de dienstplichtige soldaat; zelfs wordt getracht de dienstplicht te ontduiken.

Een en ander heeft ook geleid tot een slechte relatie tussen de regering van premier Netanyahu en de top van de IDF. Het voortzetten van de huidige wijze van optreden zal deze neergaande spiraal alleen maar versterken.

2 Uitbreiding van de operatie

Deze optie omvat een aantal mogelijkheden dat regelmatig als proefballoon vanuit de Knesset en de strategische denktank – Tel Aviv University's Jaffee Center for Strategic Studies – in de publiciteit wordt gebracht. Deze mogelijkheden betreffen:

- uitbreiding van de *security zone* door voorwaartse ontplooiing van IDF-posities, waardoor de capaciteit van Hezbollah om het noorden van Israël met katyushas (huidige effectieve dracht 42 kilometer) te treffen, geringer wordt. Dit betekent niet alleen een nieuwe operatie in Zuid-Libanon maar tevens dat, evenals in 1982, het operatiegebied van UNIFIL omspoeld zal worden. De vraag daarbij is hoe ver noordelijk gegaan dient te worden om Hezbollah uit te schakelen. De kwetsbaarheid van IDF-troepen neemt daarbij aanmerkelijk toe.

- operaties ten noorden van de *security zone* waarbij eveneens Syrische troepen/installaties worden getroffen teneinde Syrië duidelijk te maken dat de voortzetting van steun aan Hezbollah consequenties heeft. In het Israëlische denken zullen deze operaties niet alleen leiden tot Syrische militaire verliezen; ze zullen ook het buitenlandse investeringsklimaat beïnvloeden en mogelijk daardoor de Syrisch-Libanese verhoudingen onder druk zetten. Het gevaar van deze mogelijkheid is echter dat Israël langzamerhand in directe confrontatie met Syrië geraakt.

Consequenties

Uitbreiding van de IDF-operaties in Libanon zal Israël in conflict brengen met haar Arabische buurlanden en zal een vredesproces volledig stopzetten. Het zal leiden tot veroordelingen van Israël in de Veiligheidsraad, waarbij men zich kan afvragen hoe lang de Verenigde Staten nog enige rugdekking zal kunnen/willen geven en in hoeverre dat de voor Israël noodzakelijke vriendschappelijke verhouding tussen beide landen negatief zal beïnvloeden.

Bovendien kan dit leiden tot een directe confrontatie met Syrië.

3 Eenzijdige terugtrekking

Reeds in najaar 1996 was het idee 'Lebanon first' afgeschoten. In de gedachte opzet zou de IDF zich terug kunnen trekken uit het wespennest Zuid-Libanon, waarbij de Libanese regering de verantwoordelijkheid voor het zuiden zou overnemen, en zou verhinderen dat de Hezbollah acties tegen Noord-Israël zou ondernemen. Tevens zou een groot gedeelte van de SLA in het Libanese leger worden opgenomen. Dit alles zou geschieden onder het welwillend oog van Syrië. Het idee had maar een korte levensvatbaarheid. Hoewel sommige Libanese politici er positieve elementen in onderkennen, wilde Syrië er volstrekt niets van weten. De uitvoering van dit idee zou namelijk de druk op Israël wegnemen om de vredesonderhandelingen over de teruggave van de Golan-hoogvlakte serieus voort te zetten. De Syrische regering, gesteund door de Libanese regering van premier Hariri, verklaarde dat de Golan-kwestie onverbrekkelijk was verbonden aan de oplossing van de problematiek in Zuid-Libanon.

Daarop ontstond in de Knesset het tamelijk simpele idee: 'Laat president Assad niet bepalend zijn voor de Israëlische politiek. Indien we de Verenigde Staten, Frankrijk, Egypte, Jordanië en Marokko zover kunnen krijgen dat ze troepen willen inzetten in de *security zone*, dan kunnen wij ons uit Libanon terugtrekken.

Op die manier behoeven we de Golan niet terug te geven, we behoeven niet met Syrië in conflict te komen en de oorlog aan onze noordgrens is over'.

Toen de door Israël gesuggereerde vredesmacht niet haalbaar bleek omdat de Arabische landen niet zonder de instemming van Syrië wilden handelen en zelfs president Clinton het idee niet haalbaar achtte, waren er parlementsleden die eenzijdige terugtrekking zonder een multinationale vredesmacht mogelijk achtten. Zij baseerden zich onder meer op de uitspraken van de geestelijk leider van de Hezbollah, sjeik Hassan Nasrallah, die categorisch verklaarde dat zijn partij haar guerrilla-activiteiten zou

staken zodra Israël de bezette gebieden in Zuid-Libanon zou hebben verlaten. Hij merkte daarbij op dat hij een door enkele Libanese parlementsleden geopperd plan om 30.000 soldaten in Zuid-Libanon te stationeren zou ondersteunen en dat er met uitzondering van de militaire top geen wraak genomen zou worden op de leden van de SLA.

Premier Netanyahu en zijn minister van Defensie zijn, vanwege de enorme risico's die zijn verbonden aan eenzijdige terugtrekking, ernstige tegenstanders van deze mogelijkheid. Een mogelijk vacuüm in Zuid-Libanon zou betekenen dat de oorlog aan Israël's noordgrens zou worden voortgezet, waarbij de nederzettingen in Galilea in gevaar zijn. De tegenstander zal de terugtrekking beschouwen als een capitulatie voor terreur en de levens van vele SLA-leden wordt ernstig in gevaar gebracht. Daarbij komt dat er in het geheel geen garantie is dat Hezbollah zijn activiteiten zal staken. Afgezien van de invloed van Syrië en Iran, die beiden tegenstander van dit voorstel zijn, is nog steeds een van de andere doelstellingen van de Hezbollah de 'bevrijding' van Jeruzalem.

Consequenties

Israël loopt bij een eenzijdige terugtrekking zonder garanties van Syrië en de Verenigde Staten en zonder een internationale troepenmacht (UNIFIL niet inbegrepen) zeer grote risico's. De kans dat een vacuüm in Zuid-Libanon tot een nieuwe confrontatie leidt, waarop Israël wederom genoodzaakt zal zijn een operatie ten noorden van haar grenzen uit te voeren, is groot. Een nieuw conflict met Syrië is dan wel zeer nabij.

4 UNIFIL-oplossing

Onder de dekmantel van Resolutie 425 van 1978 zou Israël het zuiden van Libanon kunnen verlaten en het gebied aan UNIFIL overdragen. Een van de criteria in het UNIFIL-mandaat is dat de vredesmacht het uiterste zal doen om te voorkomen dat haar gebied zal worden gebruikt voor

vijandelijke activiteiten. Het opvallende van deze optie is dat zowel de Libanese als de Syrische regering deze resolutie hebben ondersteund en sedert 1978 wordt elke zes maanden als uitvloeisel van deze resolutie de verlenging van het mandaat voor UNIFIL geëist. Beide landen hebben nog recentelijk verklaard dat Israël zich dient te onderwerpen aan diverse VN-resoluties, waaronder Resolutie 425.

Afb. 5 De lokale bevolking leeft helaas al twintig jaar onder druk van oorlogshandelingen

Eind april 1997 verklaarde de minister van Buitenlandse Zaken van Libanon, de heer Boueiz, dat Libanon, bezorgd om de bevrijding van zijn grondgebied, met niet minder genoeg kon nemen dan een onmiddellijke, volledige en onvoorwaardelijke terugtrekking. Een week later sprak hij echter over een in overleg met Libanon gefaseerde terugtrekking. Een contradictie is dat premier Khaddam van Syrië bij een andere gelegenheid aangaf tegen een separate oplossing voor Libanon te zijn. Dit uit angst de mogelijkheid te verliezen Israël door middel van Hezbollah onder druk te kunnen zetten en zodoende de Golan-kwestie van Zuid-Libanon te scheiden.

¹ „Vredeshandhaving in het Midden-Oosten”, MS166(1997)(7)317-326.

In het eerste artikel¹ is aangegeven dat het mandaat van UNIFIL nimmer volledig is uitgevoerd; een terugtrekking van Israël en een grotere invloed van de Libanese regering in het zuiden zou voor Israël een uitweg uit het moeras kunnen betekenen. Het zou niet alleen betekenen dat het door de Veiligheidsraad aan UNIFIL gegeven mandaat voor het eerst op haar waarde getest kan worden, maar ook dat Israël en Libanon in direct contact

onder de auspiciën van de VN dienen te onderhandelen over de modaliteiten van de terugtrekking en de veiligheids garanties daarna.

De contributorende landen dienen echter wel de omvorming van de taak van UNIFIL naar het oorspronkelijke mandaat goed te keuren. Daarbij vergroot de uitbreiding van het UNIFIL-operatiegebied het risico voor de deelnemende troepen.

Consequenties

Deze optie draagt minder risico's met zich mee dan een eenzijdige terugtrekking. De hoofdmoot van de verantwoordelijkheid ligt bij de Verenigde Naties, de Libanese regering en indirect bij Syrië om ervoor te zorgen dat het rustig blijft aan Israël's noordgrens. De erkenning en uitvoering van Resolutie 425 zal in wezen het

door Syrië afgewezen idee *Lebanon first* in praktijk brengen.

Een en ander betekent niet dat deze optie probleemloos zal verlopen; Syrische tegenwerking achter de schermen, het tijdschema en de toekomst van de SLA, en instemming van de deelnemende landen aan UNIFIL zijn even zo vele struikelblokken.

Conclusie

Het zuiden van Libanon is al meer dan twintig jaar het toneel van oorlogshandelingen en andere gewelddadige activiteiten. Alhoewel Israël naar mogelijkheden zoekt om haar leger uit de narijgheden terug te trekken, wil

ze eveneens garanties hebben dat na een terugtrekking een effectief veiligheidssysteem haar plaats overneemt. Sinds het einde van de jaren tachtig heeft Syrië een enorme invloed in Libanon verkregen, waarbij men zich kan afvragen of de Libanese regering nog autonome beslissingen kan nemen. Een oplossing voor Zuid-Libanon kan nimmer zonder de instemming van Syrië tot stand komen. Geen van de opties geeft een garantie voor een voortgang van het vredesproces in de regio. De risico's zijn zeer groot, maar de UNIFIL-oplossing heeft de meeste kans van slagen. Nochtans dient rekening te worden gehouden met het Syrische uitgangspunt: 'Eerst onderhandelen over de

teruggave van de Golan, daarna zal een regeling voor Zuid-Libanon geen grote problemen opleveren'. In Israël is er echter een machtige politieke stroming waarvan Ehud Barak – lid van de Knesset en leider van de Arbeidspartij – de exponent is die uitgaat van het principe: 'Syrië dient de Hezbollah in toom te houden, daarna zullen wij ons uit Libanon terugtrekken en als alles naar wens verloopt, kan er over de Golan onderhandeld worden'.

Beide benaderingen zijn onvereenigbaar en leiden tot een patstelling. De algemene diplomatieke visie is dat de sleutel voor een mogelijke oplossing nog steeds in Damascus ligt. [REDACTED]

Gewapend verzet en burgeroorlog

Het belang van onderscheid

prof. dr. G. Teitler

Inleiding

Hoofdstuk zes van de *Militaire Doctrine* van de Koninklijke Landmacht is gewijd aan gevechtsoperaties. Sectie vier daarvan richt zich op de bestrijding van gewapend verzet, gepleegd door irreguliere strijdgroepen. Dit verzet kan volgens de Doctrine verschillende vormen aannemen. Het kan zich richten tegen de eigen overheid, of wat daarvoor doorgaat. Daarnaast kan de vijand een vreemde bezettingsmacht vormen, die zich al dan niet laat bijstaan door collaborateurs. Ten derde doet zich, als mengvorm, het verzet van afscheidingsbewegingen voor. De opstandeling ziet in dit geval de eigen overheid als vreemde bezetter. De motieven die aan het verzet ten grondslag liggen, zijn politiek-ideologisch van aard, met voor de afscheidingsbeweging een territoriale inslag. Terecht wijst de Doctrine er bovendien op, dat criminele overwegingen deze motieven kunnen vertroebelen. Zeker de laatste jaren is de kans hierop bij veel verzetsgroepen gestegen.

Tot zover kan ik de *Militaire Doctrine* onderschrijven. Twijfel bekruipt mij bij de nadere uitwerking. Deze richt zich in het bijzonder, zo niet uitsluitend, op de guerrilla en dus op guerillabestrijding. Ik acht dit een te krappe benadering van het verschijnsel 'gewapend' verzet.

De nadruk op guerrilla blijkt uit de volgende elementen. In de eerste plaats de aandacht voor de fasering van het verzet. De guerrilla vormt hierin – met allerlei plaatselijke en

ideologische varianten – steeds een belangrijke schakel. Ten tweede stelt de Doctrine dat het verzet zich zelden laat verleiden tot de hardnekkige verdediging van vaste objecten. Zo'n aanpak speelt de tegenstander in de kaart en strekt het verzet niet tot voordeel. Liever bepaalt het zich tot *hit and run*-activiteiten. Tot slot blijkt de guerrilla-nadruk uit de richtlijnen voor zijn bestrijding. Hierin komen onder meer *hearts and minds*-operaties voor, naast het isoleren van de verzetslieden van de rest van de bevolking. Dit laatste kan geschieden door de bevolking uit verzetsgebied te evacueren, dan wel haar op goed te beveiligen plaatsen bijeen te brengen.

De toespitsing van de *Militaire Doctrine* op de guerrilla doet andere vormen van verzet tekort. Er kunnen zich gevallen voordoen, waarin opstandelingen – op goede gronden – voor een andere aanpak kiezen. Uitwijken, slaan vermijden, afmatten, *hit and run*, propaganda, economische hervormingen, politieke actie, de bevolking overhalen tot steun – al dit soort bezigheden past bij de guerrilla.

Niet iedere verzetspartij kan en wil zich van dit arsenaal bedienen. Een militaire doctrine zal zich rekenschap moeten geven van de omstandigheden waarin deze beperking geldt. Bij elke verzetsvorm rekenen op een guerrilla snijdt geen hout. Ditzelfde geldt voor de neiging tegenover elke verzetsvorm resultaten te verwachten van *hearts and minds*-operaties. De wereld van het verzet zit ingewikkelder in elkaar. Wat bijstelling behoeft, is aandacht voor tweeërlei zaken:

enerzijds de dynamiek rond de escalerende afscheidingsbeweging en de mislukte staat; anderzijds de rol die militaire middelen hier bij een ingrijpen kunnen spelen.

Guerrilla

Gewapend verzet zal zich pas van de guerrilla bedienen als aan bepaalde voorwaarden is voldaan. Ten eerste, wanneer partijen in een burgeroorlog alleen op ideologische gronden (waaronder ik ook godsdienstige versta) van mening verschillen. Dit betekent dat zij zich niet tegen het uitgangspunt keren tot één staat te behoren. Het staatsverband mag tijdelijk – als in Vietnam – zijn verbroken, beide partijen beroepen zich op de legitimiteit van de eenheidsstaat. Zij denken alleen verschillend over de inrichting daarvan.

Voorts treedt de guerrilla alleen daar op, waar de bevolking in etnisch-cultureel opzicht een eenheid vormt. Natuurlijk kan een guerrilla ook een vreemde bezetter treffen. De Fransen onder Napoleon ondervonden dat in Spanje, de Duitsers in de Sovjet-Unie tijdens de Tweede Wereldoorlog. Hierbij waren naast ideologische, zeker ook etnisch-culturele elementen in het geding. Toch bleven deze van ondergeschikt belang. De bezetter opereerde immers slechts met soldaten, en die lieten vrouw en kinderen thuis. Van een botsing tussen twee, demografisch volwaardige, bevolkingsgroepen was geen sprake. Een 'partisanenguerilla' vormt dan ook

altijd meer een ideologisch dan een etnisch conflict.

Dezelfde beperking geldt waar een vreemde mogendheid zich in een burgeroorlog mengt. Dat in Vietnam de Amerikanen in etnisch opzicht van de strijdende partijen verschilden, compromitteerde slechts de geholpen partij. Hun ingreep maakte van de burgeroorlog geen etnisch conflict. Hoofdzaak bleef het ideologisch karakter van de strijd.

Onderscheid

Bij deze vorm van burgeroorlog is het gebruik van militaire middelen zelden van doorslaggevend belang. Wat de strijdende partijen hier te doen staat, is de *hearts and minds* veroveren van de meerderheid van de plaatselijke bevolking. De militair zwakkere partij laat het niet tot een rechtstreeks treffen komen. Omgekeerd leert de tegenstander dat hij met militaire kracht wel terreinwinst kan boeken, maar de eindoverwinning zo niet nader brengt. Terreinwinst zegt niets, beheersing van de plaatselijke bevolking alles. Dit betekent dat degene die geweld gebruikt, ervoor moet zorgen de bevolking niet van zich te vervreemden. Het geweld, met andere woorden, moet zorgvuldig onderscheid kunnen maken tussen strijders en niet-strijders.

Hiervoor zijn niet alleen precisiewapens nodig: wat de doorslag geeft, is vertrouwde met de plaatselijke omstandigheden. De inlichtingen die hiervoor nodig zijn, vormen dan ook het '*Schwerpunkt*' van de (contra) guerrilla. Wie met de verwerving daarvan moeite heeft, kan proberen langs een omweg zijn doel te bereiken. Deze weg leidt ertoe de plaatselijke bevolking samen te trekken in afgesloten, goed te bewaken gebieden.

Overtuigen

Deze concentratie vergemakkelijkt de toegang tot de *hearts and minds* van de bevolking (in elk geval, en na verloop van tijd, tot die van hun kinderen). In de tweede plaats beperkt zij de steun die niet-strijders aan strijders kunnen verlenen. Deze nadruk op

hearts and minds geeft aan, dat de eindoverwinning niet naar de partij gaat die de vijand het meest heeft laten bloeden. Integendeel, dat aspect is vaak even irrelevant als terreinwinst.

Wat de einduitslag bepaalt, is het vermogen de meerderheid van de bevolking te overtuigen van de zin van de uitgedragen ideologie. Om deze reden kan het verstandig zijn zoveel mogelijk krijgsgevangenen te maken en deze vervolgens goed te behandelen. Wat de tegenstanders immers scheidt, zijn geen onoverbrugbare etnische verschillen, noch de weigering samen in één staatsverband te leven. Wat hen verdeelt zijn ideologische tegenstellingen en die zijn door propaganda en heropvoeding weg te wissen.

Uitgangspunt is de gedachte dat het mogelijk moet zijn de tegenstander te bekeren. Natuurlijk, pogingen daartoe zijn niet altijd subtiel en schieten dikwijls hun doel voorbij. Dit laat onverlet dat het kan lonen die bekering te beproeven. Per slot staat achter elke krijgsgevangene een groep familieleden. Deze zullen opgelucht reageren als zij vernemen dat hun (bloed)verwant in krijgsgevangenschap een goede behandeling ondergaat. Ook op de bereidheid van de strijders door te vechten, kan dit bericht van invloed zijn.

De Etnische Opstand

Bekeringspogingen zijn volstrekt verspilde moeite in geval van een etnisch of raciaal conflict. Een Hutu verandert niet in een Tutsi, hoeveel bekeringsijver zo'n poging ook vergezelt. Een zorgvuldige bejegening van krijgsgevangenen – een noodzakelijk grondslag voor een bekering – heeft in dit geval dan ook geen zin. Te minder is dit het geval waar strijdende partijen erin slagen de media en organisaties als Artsen zonder Grenzen op afstand te houden. Met negatieve berichten van die zijde hoeven zij dan geen rekening te houden. Het staat hen vervolgens vrij uiterst hardhandig om te gaan met gevangen genomen

tegenstanders (opstandelingen of, omgekeerd, regeringstroepen). Sterker nog, het ligt in etnische conflicten voor de hand die gevangenen te doden.

Afgemeten aan wat in zulke conflicten op het spel staat, vormen zulke moordpartijen zelfs rationeel beleid. Immers, als het onmogelijk is de kracht van de tegenstander te verkleinen door diens volgelingen te bekeren, blijft over hen te vernietigen.

Deze treurige logica treft ook de plaatselijke bevolking. Haar *hearts and minds* laten de etnische tegenstander volkomen koud. Waarin hij wél belang stelt, zijn haar stoffelijke bezittingen. Anders dan bij de guerrilla komt terreinwinst nu bijzonder veel gewicht toe. Deze maakt het immers mogelijk over die bezittingen te beschikken. Voorwaarde is natuurlijk wél dat de eigenaars vertrekken, of beter nog: voorgoed verdwijnen.

Uitkomst van deze redenering is dat de plaatselijke bevolking ten offer valt aan etnische zuiveringen of volkerenmoord. De strijd draait zo uiteindelijk om het bezit van roerende, maar vooral onroerende goederen. Ideologische tegenstellingen doen daarnaast nauwelijks terzake en ideologische legitimering verliest iedere betekenis. Niemand in het conflict stelt belang in de vraag welke ideologie de meeste kans biedt op een rechtvaardige staat of samenleving. De enige legitimerende factor vormt etniciteit en deze ligt voor alle betrokkenen onwrikbaar vast. Even absoluut is het nu met winst of verlies in de strijd gesteld. Wie verliest, raakt alles kwijt: have, goed, gewoonlijk het leven.

Scheidslijnen

Anders ook dan bij ideologisch bepaald verzet, kent de etnische opstand geen neutralen. Voor onverschilligheid of afstandelijkheid is nu geen plaats. Alleen al op grond van zijn of haar etnische afkomst is iemand altijd partij, altijd betrokken, altijd potentieel slachtoffer. Onder deze omstandigheid loont het niet de kat uit de boom te kijken en af te wachten uit welke hoek de wind waait. De

scheidslijnen tussen de verschillende bevolkingsgroepen zijn haarscherp getrokken. Van pendelen – wat bij een ideologisch conflict tot de mogelijkheden behoort – kan geen sprake zijn. Groepslidmaatschap ligt vast en dit heeft voor de vechtstijl in het conflict belangrijke gevolgen. In een guerrilla kan het verstandig zijn grondgebied prijs te geven om gevechtskracht te sparen. De plaatselijke bevolking hoeft hiervan geen ernstige hinder te ondervinden. Bovendien heeft de terugtrekkende partij zo haar middelen om toch voeling met sympathisanten te houden. In een etnisch conflict is deze aanpak weinig raadzaam. Aan beheersing van grondgebied komt nu wél betekenis toe, en wie zich terugtrekt, veroordeelt achterblijvende groepsgenoten tot verdrijving of de dood.

Frontlijnen

Onder deze omstandigheden leidt gevechtsvermijding tot andere uitkomsten dan in een guerrilla. In dat laatste conflict is deze tactiek bedoeld om de eigen krachten te sparen en de tegenstander af te matten. In geval van een etnische opstand vindt het omgekeerde plaats. Wie nu uitwijkt, verliest grond, bezit en bevolking, en krijgt er niets voor terug. Eventuele tijdswinst brengt geen compensatie, want het genoemde verlies is definitief. Uit vermoorde verwanten laten zich geen nieuwe strijders recruter. De guerrilla is wel een strijd zonder fronten genoemd. Voor het etnische conflict is het omgekeerde waar. De frontlijn bepaalt hier welke burgers overleven en welke niet. Dit gegeven betekent op zijn beurt dat beide partijen geen andere keus hebben dan om het verloop van die lijn te vechten. De kans is bovendien groot dat zulke gevechten met enige regelmaat plaatsvinden en over de afloop van het conflict beslissen. Hiermee is tevens gesteld dat het etnisch conflict overeenkomstig vertoont met de conventionele oorlogsvoering.

In een ideologisch conflict komt de inzet van militaire middelen geen beslissende betekenis toe. De partij

die over de meeste en modernste wapens beschikt, slaagt er niet altijd in de strijd te winnen. Ook in dit opzicht vertoont de etnische opstand een ander beeld. Door zijn grotendeels conventioneel karakter zijn militaire krachtsverhoudingen nu van beslissend belang. Dit betekent verder dat een interventie het verloop van de strijd ingrijpend verandert. Een interventiemacht hoeft zich nu immers niet om de plaatselijke *hearts and minds* te bekommeren. Het enige wat telt is de vraag of zijn ingreep de lokale krachtsverhoudingen wijzigt. Ook een beslissing juist niet in te grijpen, heeft nu vérstrekkende gevolgen. Als in een etnisch conflict één van de strijdgroepen over een militaire overmacht beschikt, helpt het besluit neutraal te blijven, die groep aan een beslissend voordeel. Met een dergelijke afzijdigheid kiest de buitenstaander dan ook in feite partij. Ook dit gegeven heeft de etnische opstand met de conventionele oorlog gemeen.

Krijgsheren

Een derde vorm van gewapend verzet doet zich voor waar regionale machthebbers tegen het centraal gezag in opstand komen. Etnische of ideologische overwegingen liggen aan dit gedrag zelden ten grondslag. Wat betrokkenen gewoonlijk beweegt, zijn zuivere machtsmotieven – de wens zich los te maken van het centrale staatsapparaat. De plaatselijke autonomie die, in geval van succesvol verzet, uit dit streven voortvloeit, kan uitmonden in verschillend beleid. Sommige van die regionale machthebbers stellen slechts belang in persoonlijke verrijking.

Anderen kunnen op tamelijk beheerste, zelfs sociale wijze omgaan met hun macht. Duidelijk zal intussen zijn dat deze lieden slechts gedijen waar de staat in ontbinding verkeert of althans aanzienlijk is verzwakt. Voor de sterke staat – die zich laat kennen aan monopolies als gewelduitoefening en belastingheffing – treedt deels een machtsvacuüm in de plaats. Het centraal gezag verdwijnt niet maar ont-

beert voortaan de middelen zich te doen gelden tot in alle uithoeken van het land.

Inmiddels is de uitdrukking 'krijgsheren' in zwang gekomen om de hier bedoelde regionale machthebbers aan te duiden. Vooral na de ondergang van het Chinese rijk in 1911 deed die term van zich horen. Tot voor kort verwees de *Encyclopaedia Britannica* onder 'warlord' uitsluitend naar de Chinese toestanden uit die tijd. Een volgende druk zal er niet aan ontkomen op de hedendaagse, ruimere strekking van dit woord te wijzen. Juist op deze krijgsheren is trouwens de waarschuwing van de *Militaire Doctrine* van toepassing dat criminaliteit zich met gewapend verzet kan verbinden. Te verbazen hoeft dit niet. Zowel in China als in (Zuid-)Europa en het zuiden van de Verenigde Staten wortelden geheime genootschappen in regionaal verzet tegen een gehate, centrale overheid. Dit verzet verloor dikwijls de strijd, maar slaagde er soms in (als een schaduwstaat) zijn greep op de plaatselijke bevolking te behouden.

Des te gemakkelijker kon dit gebeuren waar vertegenwoordigers van de centrale overheid in etnisch-cultureel opzicht nét even van die bevolking verschilden. Het regionale verzet bood hiertegen bescherming maar vroeg voor zijn diensten wel een beloning. Het ontving deze in de vorm van een pseudo-belasting en van hier naar afpersing en dubieuze beleggingen was maar een kleine stap. Wat als regionaal, ondergronds verzet begon, nam zo tevens de trekken aan van een misdaadorganisatie.

Mafiosi

Het is onjuist te menen dat die organisatie daarmee haar politieke verleden verloochende. Evenmin klopt de veronderstelling dat zij geen steun van de lokale bevolking meer zou ontvangen. Integendeel, wat krijgsheren tot mafiosi én zulke taaie tegenstanders maakt, is dat een klein deel van de bevolking baat vindt bij hun bezigheden. Buitenstaanders die zich met dit bestel willen bemoeien, zijn dan

ook lang niet altijd welkom. Tegenover lieden die het krijgsherenbewind betreuen, staan anderen, die er zijde bij spinen. Buitenstaanders overspelen dan al gauw hun hand – zeker als zij geen oog hebben voor de gevoeligheden van lokaal chauvinisme.

In China hebben de Japanners, in Libanon de Israëli's, in Somalië de Amerikanen en in het voormalige Joegoslavië vele Westerse landen deze les geleerd. Gemakkelijker is het voor buitenstaanders invloed te verwerven waar krijgsheren onderling slaags raken. Dit kan gebeuren als die laatsten elkaar in het criminele veld beconcurreren of elkaar de buit van 'failed states' en 'failed cities' betwisten. Ook kan ruzie ontstaan als een van hen probeert zich als nieuw centraal gezag op te werpen. In zulke gevallen kunnen krijgsheren afhankelijk raken van buitenlandse steun in de vorm van geld, wapens of 'vrijwilligers'.

Het verzet van krijgsheren tegen de centrale staat en hun onderlinge ruzies zijn gewoonlijk vrij van ideologische elementen. Bovendien spelen etnisch-culturele overwegingen hooguit op de achtergrond een rol. Dit verzet en die ruzies gaan dan ook in hoofdzaak om macht, grondbezit, geld en vrouwen. Een deel van de plaatselijke bevolking profiteert, de massa heeft van de anarchie, chaos en willekeur te lijden.

Al deze elementen betekenen dat de strijd, die krijgsheren ontketenen weinig op een 'volksoorlog' lijkt. De

bevolking laat het geweld gaarne aan de krijgsheren over, ook al slaagt zij er niet altijd in buiten schot te blijven. Deze (wens tot) afzijdigheid betekent, dat krijgsheren zich nauwelijks van guerrillatactieken kunnen bedienen. Hun gewapend verzet tegen de centrale staat draagt, net zo goed als hun onderlinge strijd, dan ook in hoofdzaak een conventioneel karakter. De ene krijgshere is een beter veldheer en beschikt over meer militaire middelen dan een ander. Dit soort eenvoudige en conventionele maatstaven bepaalt de uitslag van de strijd. Het gros van de bevolking staat terzijde, hopen dat het gespaard mag blijven van geweld.

Beleidsbelang

Tenzij in Nederland rare dingen gebeuren, zal de krijgsmacht alleen als buitenstaander met gewapend verzet te maken krijgen. Het komt haar eventuele inzet daarbij ten goede, wanneer zij beseft dat dit zich in verschillende vormen kan openbaren.

Literatuur

- H.M. Enzensberger, *Aussichten auf dem Bürgerkrieg*, Frankfurt am Main, 1994.
- Ch. Kaufman, „Possible and Impossible Solutions to Ethnic Civil Wars”. *International Security* (voorjaar 1996) 136-175.
- L.W. Pye, *Warlord Politics. Conflict and Coalition in the Modernization of Republican China*, New York, 1971.
-

Het gaat niet aan gewapend verzet uitsluitend in termen van guerrilla te beschouwen, noch zich in geval van een interventie alleen op een contra-guerrilla te beraden. Etnisch geweld en het verzet van regionale machthebbers tegen de centrale overheid vertonen weinig overeenkomsten met de guerrilla.

In beide gevallen loopt de strijd langs conventionele lijnen en halen *hearts and minds*-operaties weinig uit. Etnische scheidslijnen liggen vast en het heeft weinig zin te trachten aan gene zijde zielekens te winnen. Krijgsheren komen in verzet ten eigen bate, en moeten vervolgens hun trawanten belonen. De bevolking weet hoeveel zij hiervan te lijden kan krijgen en houdt zich dan ook zoveel mogelijk op de vlakte. Zij heeft hiertoe geen *hearts and minds*-adviezen van buitenstaanders nodig. Liever ontvangt zij, om van die plaag verlost te raken, regelrechte militaire steun.

Westerse landen hebben – in hun overzeese gebiedsdelen of invloedssferen – gewapend verzet vooral in zijn guerrillavorm leren kennen. Die kennismaking is niet altijd gelukkig verlopen en het is begrijpelijk dat zij daaraan slechte herinneringen hebben overgehouden.

Toch is het onverstandig deze te lang met zich mee te dragen en gewapend verzet zonder meer aan guerrilla gelijk te stellen. Dit verzet kent nu eenmaal verschillende ontstaansgronden en uitingsvormen. Op alle reageren als waren er steeds guerrilla's in het spel, doet aan die veelvormigheid geen recht. ■

Professioneel opleiden... maar hoe?

N.P. Le Grand - kolonel der luchtdoelartillerie*
J.H. Hoogstraten - majoor der infanterie*

Inleiding

Opleiden en oefenen zijn sinds jaar en dag processen die tot de *core-business*¹ van de KL gerekend moeten worden. Immers, alleen door opleiding en oefening kunnen personeel en operationele eenheden geschikt worden gemaakt voor inzet in tal van scenario's. Bij operationele inzetbaarheid gaat het vanzelfsprekend niet alleen om tactische en technische kennis en vaardigheid, maar ook om de kwaliteit van het leiderschap en de fysieke en morele inzetbaarheid van een eenheid.

De kwaliteit die de KL tijdens opleiding en oefening toevoegt, bepaalt in belangrijke mate het succes van de operationele inzet van eenheden en personeel onder vaak gevaarlijke omstandigheden. Het gaat hierbij om de stapsgewijze, weloverwogen en orderlijke toepassing van allerlei methoden en technieken die samen een optimaal resultaat van de beide processen moeten garanderen.

Voorwaarde voor dit resultaat is dan wel dat gedurende de opleiding en oefening de resultaten van de verschillende stappen in beide processen zoveel mogelijk meetbaar zijn en dat deze stappen in principe naadloos op elkaar aansluiten.

* Kolonel Le Grand is Commandant van het Opleidingscentrum (OC-Ede); majoor Hoogstraten is externe planner bij het Kenniscentrum Opleiding Manoeuvres.

Aanleiding

Opleidings- en oefenprocessen leveren pas echt hoog rendement op, wanneer ze concrete feedback aan de leerlingen of eenheid bevatten. Daartoe moet men allereerst beschikken over scherp geformuleerde oefendoelstellingen. Vanuit dergelijke doelstellingen kunnen opleidingen en oefenscenario's worden ontwikkeld met concrete mijlpalen, die het verzamelen van werkelijk relevante evaluatiedata mogelijk maken.

Voorwaarde is dan wel dat de omgeving waarin wordt opgeleid of geoefend zodanig beheersbaar is dat de evaluatiedata objectief zijn. Het eigenlijke leerproces begint immers pas echt bij terugkoppeling van deze data naar de op te leiden of te oefenen leerlingen of eenheden.

Rond de begrippen 'opleiden' en 'oefenen' bestaan binnen de KL tal van verschillende meningen en gevoelens en vermoedelijk ook wel (enkele) misverstanden. Velen hebben wel ervaring in de uitvoeringssfeer, maar echte brede know-how en overzicht in deze vakgebieden is schaars.

¹ Het is bekend dat in het oefenbeleid van het 1 (GE-NL) Corps het begrip 'trainen' wordt gehanteerd. Dit begrip is echter te beperkt en onvoldoende scherp gedefinieerd voor de doelstelling van dit artikel. Vandaar het gebruik van het begrip 'oefenen' in dit artikel.

Opleiden beoogt personeel door logisch geordende specifieke onderwijsleerprocessen de vereiste bekwaamheid en geschiktheid te verschaffen voor een bepaalde functie(groep) in de organisatie.

Oefenen beoogt eenheden door een cyclus van

Er zijn wel diverse hoopgevende ontwikkelingen, maar deze zijn zeker nog niet KL-breed en structureel. Ook is er kort geleden een begin gemaakt met de ontwikkeling van een hernieuwd KL-beleid terzake.

Doelstelling

Dit artikel gaat in op de processen opleiden en oefenen en de relaties daartussen. In een vervolgartikel zal worden getracht een visie te ontwikkelen over de manier waarop in de nabije toekomst met beide processen zou kunnen worden omgegaan. Het doel is ook een KL-brede discussie op gang te brengen, waardoor een breed draagvlak kan ontstaan voor nieuw beleid.

De beide artikelen zullen zich vooral richten op de opleiding en oefening van personeel en eenheden tot het niveau V.² Ook met deze beperking, is deze materie nog steeds lastig en geeft vermoedelijk aanleiding tot veel polemiek. Hopelijk draagt dit laatste echter bij tot een betere beeldvorming, een breder draagvlak en zinvolle beleidsontwikkeling.

weloverwogen, logisch op elkaar aansluitende oefensituaties operationeel inzetbaar te maken en te houden.

² Deze niveau-indeling verwijst naar opleidings- en oefenniveaus binnen de KL:

- niveau I = individu;
- niveau II = groep of (wapen)-bemanning;
- niveau III t/m V = peloton, compagnie, bataljon;
- niveau VI en hoger = brigade en hoger

Een *waarschuwing* is hier op zijn plaats. Wat de belangen van de KL in dit kader misschien nog het meest zullen hinderen, zijn weerstand tegen verandering, een onbewuste verheerlijking van het verleden en een te oppervlakkige benadering van deze problematiek. Ongetwijfeld zullen er ook collega's zijn die reageren met: „Het kan toch niet zo zijn, dat we het al die tijd verkeerd hebben gedaan?” Op die vraag luidt het antwoord: „Lang niet altijd, maar als er nu niet iets gaat veranderen, dan zijn we echt verkeerd bezig!” Immers, de eisen die aan ons worden gesteld en de mogelijkheden om ons daarop voor te bereiden, veranderen in snel tempo.

Het is in het kader van deze artikelen-serie noodzakelijk om eerst aandacht te besteden aan een aantal begrippen die een nadere toelichting behoeven. Voorts is er een aantal knelpunten en misverstanden, waar we op in moeten gaan. Van groot belang daarbij is onder meer om vanuit diverse invalshoeken eens kritisch stil te staan bij de huidige opvattingen rondom het begrip 'oefenen'. Een aantal van de hierbij gebruikte voorbeelden en toelichtingen is ontleend aan het beleid en de praktijk bij US Army. Het is overigens geenszins de bedoeling te suggereren dat de KL één op één alle ontwikkelingen bij US Army zou moeten overnemen. Er valt van deze ontwikkelingen echter wel erg veel te leren.

Het begrip 'professioneel'

Door sommigen wordt het begrip 'professioneel' gezien als afgeleid van 'professional Army' en in die context betekent het eigenlijk niet meer dan 'beroeps'. Vanuit die context zegt 'professioneel' eigenlijk niet zoveel over de kwaliteit van het geleverde werk en is als zodanig dus geen bruikbaar begrip. Zeker niet in de context van de later te ontwikkelen visie.

Anderen gebruiken het begrip 'professioneel' vooral in relatie tot uiter-

lijke verschijningsvormen als goed materieel, nette uniformen en het demonstreren van een uiterlijke discipline.

Op zich niet onbelangrijk maar in deze context en betekenis, voor dit artikel, ook niet zo'n erg bruikbare interpretatie.

In het kader van dit artikel is 'professioneel handelen' allereerst gestoeld op een brede vakkennis en relevante ervaringsopbouw. Gedrag wordt echter pas echt professioneel door de manier waarop je naar je vak kijkt, erover nadenkt en ermee bezig bent. Zolang het wapen- of dienstvak-eigen onderwerpen betreft, zal het met dat nadenken nog wel loslopen, maar of er in het algemeen bij opleiden en oefenen ook zo professioneel wordt nagedacht, is nog maar de vraag. Velen realiseren zich (nog) niet dat goed opleiden en oefenen een vak apart is, dat niemand van huis uit beheerst. Dit vak behelst onder meer:

- Het kunnen analyseren van de opleidings- en oefenbehoefte van een eenheid en haar personeel, uitgaande van de actuele graad van geoefendheid en de vigerende operationele inzetbaarheidseisen.

- Inventariseren welke methoden en technieken het meest geschikt zijn om in de specifieke situatie van de eenheid op tijd, gegarandeerd en tegen acceptabele kosten de gewenste graad van geoefendheid te bereiken alsmede te inventariseren welke stappen/mijlpalen daarbij zijn te onderkennen.

- Nauwkeurig vaststellen op welke wijze de verschillende mijlpalen in dit opleidings- en oefenproces moeten worden geëvalueerd en aan welke normen de eenheid dan dient te voldoen.

- Organiseren van het resulterende opleidings- en oefenproces.

- Besturen en bijsturen van de realisatie.

- Vaststellen van de *Lessons Learned*

en deze terugkoppelen naar de volgende opleidings- en oefenactiviteiten.

'Opleiden' en 'oefenen' moeten dus worden onderwezen en wellicht moet personeel voor sommige functies ook worden geselecteerd. Vermoedelijk is het zelfs noodzakelijk of in elk geval gewenst om voor een aantal functies op dit gebied loopbaanpatronen te ontwikkelen.

Opleiden <---> oefenen

Opleiden en oefenen worden binnen de KL door velen als twee totaal verschillende activiteiten gezien. Bij opleiden maakt men dan onderscheid tussen initiële en vervolgopleidingen, die het domein zijn van de opleidingscentra van het Commando Opleidingen KL (COKL) of andere opleidingsinstituten. Het proces opleiden richt zich vooral op het leren van kennis en vaardigheden aan individuele leerlingen of cursisten. Hierbij is het de bedoeling om binnen zo kort mogelijke tijd en tegen zo laag mogelijke kosten een product te leveren, dat aan door de klant (eenheden van 1 (GE/NL) Corps, et cetera) gestelde (kwaliteits)eisen voldoet. Levering geschiedt op een door de klant gewenst tijdstip en in door hem gevraagde aantallen. Wel vindt er vaak bij de klant nog voortgezette opleiding plaats, die ten doel heeft individuele kennis en vaardigheden op peil te houden of te verdiepen. Oefenen daarentegen gebeurt vervolgens in eenheidsverband en beoogt integratie en verdieping van de kennis en ervaring van individueel opgeleide functionarissen alsmede teamvorming. Het doel is te komen tot effectief functionerende, operationeel inzetbare eenheden.

Opleiden en oefenen hebben veel meer gemeen dan vaak wordt onderkend. Als het goed is, zijn het allebei processen waarbij weloverwogen, stapsgewijs wordt toegewerkt naar optimaal functionerende individuen en eenheden.

In veel gevallen is de succesvolle afronding van de ene stap een kritische succesfactor voor het resultaat van een volgende stap. Dit stelt hoge eisen aan de wijze waarop de stappen kwalitatief en kwantitatief zijn gedefinieerd en genormeerd, en aan de aansluiting tussen de verschillende stappen.

Oefenen en Verbeterde Bedrijfsvoering

Zodra concepten als Verbeterde Bedrijfsvoering (VBV) of bedrijfsmatig handelen in relatie tot het proces oefenen worden genoemd, kan men bij vele collega's rekenen op zeer heftige weerstand. Velen zullen betogen dat processen als opleiden en logistiek zich van huis uit wél lenen voor verbeterde bedrijfsvoering en economisch handelen, omdat efficiënt en effectief handelen daar duidelijk toepasbaar lijken.

Oefenen is volgens hen echter iets totaal anders, waarbij effectiviteit voorop dient te staan en efficiency dus van ondergeschikt belang zou zijn.

Termen als 'bedrijfsmatig handelen' en 'oefenen' in één adem noemen, staat volgens te veel collega's nog steeds gelijk aan 'vloeken in de kerk'. Naar onze mening wordt hier een denkfout gemaakt.

Bij de daadwerkelijke operationele inzet van een eenheid is het duidelijk dat effectiviteit voorop staat. Een van de grondbeginselen van het gevecht is echter ook het economisch gebruik van middelen en dit dient dus voor iedere commandant eigenlijk al een tweede natuur te zijn. Het concept van de VBV helpt als geen ander om economisch gebruik van middelen tot die tweede natuur te maken. Is het dat niet, dan kan men bijna rekenen op *overkill* met alle ongewenste effecten die dat weer kan hebben voor het voortzettingsvermogen.

Ook als de bovenstaande overweging geen genade vindt, is het pleit tegen bedrijfsmatig handelen nog lang niet

beslecht. Geen enkele gesimuleerde oefenomgeving, en dat geldt dus ook voor oefeningen te velde, kan ooit de garantie geven dat een volledig opgeleide en geoefende eenheid, die dus operationeel inzetbaar moet worden geacht, bij daadwerkelijk operationele inzet ook werkelijk succesvol zal zijn. De operationele werkelijkheid waarmee een ingezette eenheid te maken krijgt, is gewoon niet voldoende nauwkeurig te definiëren. Bovendien is het praktisch ondoenlijk om alle denkbare scenario's voor te oefenen.

Het is echter wel mogelijk om een aantal 'normscenario's' te ontwikkelen, wat de kans dat een ingezette eenheid voor onoplosbare problemen komt te staan tot een verantwoord niveau reduceert. Daarbij worden vanzelfsprekend allerlei inschattingen gedaan en er is dus op het eerste gezicht sprake van een grote mate van subjectiviteit.

Als de betreffende scenario's echter door een groep experts zijn ontwikkeld en qua mijlpalen en normering voldoende scherp zijn gedefinieerd, dan ontstaat er, alleen daardoor al, een behoorlijke mate van objectiviteit. Deze objectiviteit kan door terugkoppeling van operationeel ingezette eenheden naar deze 'normscenario's' in de loop van de tijd natuurlijk nog aanmerkelijk worden verbeterd.

Voorbeeld 1

Gelukkig wordt er hier en daar al wel eens met een soort 'normscenario' gewerkt. Zo doorlopen eenheden vlak voor uitzending in het kader van SFOR een dergelijk scenario, dat ten doel heeft vast te stellen of de eenheid gereed is maar ook om het uit te zenden personeel daar zelfvertrouwen in te geven. Het betreft echter nog incidenten en niet de afronding van weloverwogen mijlpalen bij de 'productie van operationeel inzetbare eenheden'.

Alleen al door eenheden bij de afronding van een fase of niveau in het oefenproces stelselmatig aan dergelijke scenario's te onderwerpen, wordt

een schat aan ervaring en kennis opgedaan. Deze ervaring leidt tot betere scenario's en beter voorbereide eenheden, maar is met andere *Lessons Learned* ook van groot belang voor de ontwikkeling van doctrine en operationele materiële behoeften.

Voorts wordt het veel beter mogelijk om zowel voor intern als extern gebruik duidelijk in kaart te brengen wat het 'kost' om eenheden operationeel inzetbaar te maken en te houden.

De hiervoor beschreven aanpak zou (vrijwel) naadloos aansluiten bij de wijze waarop elders in de KL gestalte wordt gegeven aan VBV. Het operationele product, maar ook alle tussengelegene mijlpalen kunnen immers door 'normscenario's' kwalitatief en kwantitatief voldoende worden genormeerd.

Oefenen als opleidingsproces

Helaas wordt binnen de KL geen duidelijk onderscheid gemaakt tussen enerzijds: 'oefenen als opleidingsproces', teneinde een eenheid operationeel inzetbaar te maken, en anderzijds oefenen als middel om een reeds operationeel inzetbare eenheid inzetbaar te houden.

De Koninklijke Marine (KM) is daar veel duidelijker in!

Bij de KM noemt men 'oefenen als opleidingsproces' *opwerken* en spreekt men van een *oefening* als er sprake is van het beoefenen van daadwerkelijke oorlogstaken door een reeds operationeel inzetbare eenheid.

Efficiency en effectiviteit

Het is de vraag waarom bij 'oefenen als opleidingsproces' effectiviteit net als bij opleiden niet de boventoon zou kunnen of zelfs zou moeten voeren. Het hoeft geen betoog dat bij het oefenen van operationeel inzetbare eenheden het zwaartepunt bij effectiviteit behoort te liggen, hoewel efficiency daarbij niet uit het oog verloren hoeft te worden.

Opleiden en oefenen zijn echter activiteiten die op allerlei gebieden grote inspanningen vergen en meestal zeer kostbaar zijn. Ze kunnen worden gezien als *investeringen* en dan móét men wel geïnteresseerd zijn in hun *rendement!* Ook bij oefeningen van reeds operationeel inzetbare eenheden is het gewenst/noodzakelijk om systematisch evaluatiegegevens te verzamelen. Een lerende organisatie kan niet zonder.

Taakverdeling

Het is de vraag of de traditionele taakverdeling, waarbij (individuele) opleidingen het domein van het COKL en de opleiding* en oefening van eenheden typisch het domein van het Eerste Leger Korps (ILK) vormen, niet aan een heroverweging toe is. In algemene zin zullen beide ressorts hun beleids- en resultaatverantwoordelijkheid wel behouden, maar de 'plaats' waar sommige stappen uit het opleidings- en oefenproces het best kunnen worden gerealiseerd, zou eens nader moeten worden bezien. Daar is een aantal goede redenen voor:

- Reeds nu geldt voor individuele opleidingen dat ze in het algemeen bij het COKL worden ontwikkeld en gerealiseerd, maar na afronding van een opleiding of cursus bij het COKL vindt veelal bij de gebruiker/klant nog voortgezette opleiding plaats. Met de toename van afstandonderwijs (AO) en computerondersteund onderwijs (COO) zal de realisatie van individuele opleidingen in toenemende mate, weliswaar onder inhoudelijke verantwoordelijkheid van het COKL, bij de gebruiker/klant plaatsvinden. Voortgezette opleiding is ook vaak een noodzakelijke aanvulling op bepaalde fasen uit het oefenproces. Een nadere afstemming tussen de individuele opleidingen van het

COKL en voortgezette opleidingen bij de gebruiker is gewenst.

- Hoewel het COKL zich in principe beperkt tot individuele opleidingen (niveau's I en II), wordt er binnen het COKL-ressort op diverse plaatsen reeds vrij uitgebreid steun aan *I (GE/NL) Corps* verleend op de niveaus II tot en met V (groeps- tot en met bataljonsniveau). Voorbeelden daarvan zijn het Opleidingscentrum Manoeuvre (OC-MAN) (met onder meer de bedieningssimulatoren, INTACT en KIBOWI), het Opleidingscentrum Vuursteun (OCVUST) (met onder meer de waarnemers- en vuurregelingsopleidingen) en de Lua School van het OCEDE (met onder meer de Pantser Lucht- PLT- en de Stinger Trainer STT-opleidingen).

Ook bij allerlei opleidings- en oefenactiviteiten binnen *I (GE/NL) Corps* leveren opleidingscentra al vaak personele steun. Het is niet ondenkbaar dat dergelijke 'incidenten' met de invoering van nieuwe middelen als tactische indoor simulatoren (TACTIS), het mobiele geïnstrumenteerde oefenterrein (IOT), alleen maar een hogere vlucht zullen nemen.

- Tot voor enkele jaren waren simulatoren meestal gespecialiseerd, dat wil zeggen: gebouwd voor en toegesneden op één enkel niveau. Door de snelle ontwikkelingen in de opleidingstechnologie zijn moderne simulatoren door hun mogelijkheden tot netwerken in staat om meerdere opleidings- en oefenniveaus te bedienen. Hierbij valt te denken aan de 'TACTIS-familie' of de *Combined Arms Tactical Trainers* (CATT) van US Army, mobiele geïnstrumenteerde oefenterreinen als PRIME en wargames zoals KIBOWI, maar ook Amerikaanse wargames als *Corps Battle Simulation* (CBS), *Brigade/Batalion Battle Simulation* (BBS) en JANUS (individuele opleiding en bataljons- en brigadeniveau).

Binnen US Army gaat men er zelfs in toenemende mate toe over om

niet alleen gelijksoortige simulatoren (zoals bijvoorbeeld de 'CATT-familie') te koppelen, maar ook koppelingen tussen wargames, tactische indoor simulatoren en geïnstrumenteerde oefenterreinen tot stand te brengen.

- Moderne simulatoren ten behoeve van de opleiding/oefening van operationele eenheden zijn bijzonder krachtig en leveren een schat aan zinvolle evaluatiegegevens op. Zij kunnen echter alleen op *professionele* wijze worden benut als de personele randvoorwaarden, die onlosmakelijk aan dergelijke simulatoren zijn verbonden, ook concreet worden ingevuld. Scenariomanagers en observer/controllers (O/C's) zijn vaklui die naast de vereiste kennis en ervaring óók nog aanvullende opleiding behoeven. Zij moeten niet alleen op een voldoende tactische ervaring kunnen bogen, maar ook de mogelijkheden van deze simulatoren op hun duimpje kennen en maximaal kunnen uitbuiten. Zodoende kan aan te oefenen personeel en eenheden met minimale inspanning hunnerzijds een maximale service worden verleend en een maximaal rendement worden gegarandeerd.

De KL zal dus moeten afstappen van de gewoonte om telkens bij een oefening een betrekkelijk willekeurige groep officieren en onderofficieren aan te wijzen als O/C.

- De KL dient te overwegen bij de nieuw in te voeren simulatoren van huis uit zo'n harde kern van vaklui mee te geven. Gezien de daar reeds beschikbare kwaliteit en ervaring, alsmede de voordelen van korte lijnen naar de Kenniscentra, kan worden overwogen om deze simulatoren bij de betreffende opleidingscentra onder te brengen. Dit zou voor de gebruikende eenheden (onder meer van ILK) een lastenverlichting betekenen.

Alleen als de KL bereid is de personele consequentie te aanvaarden, dan worden simulatoren als TACTIS, het

* Waar ik in het vervolg van dit artikel spreek van oefenen, wordt vooral bedoeld op 'oefenen als opleidingsproces'.

IOT en KIBOWI echte Force Multipliers.

Een dergelijke beslissing heeft overigens op het eerste gezicht aanzienlijke consequenties voor het functiebestand, maar deze behoeven minder ingrijpend te zijn bij een verstandige aanpak. US Army gebruikt deels regulier personeel dat gedurende ongeveer drie jaar als O/C aan een gesimuleerde oefenomgeving wordt toegevoegd. Dat is heel verstandig want een goede O/C is een vakman die pas mét aanvullende opleiding en relevante ervaringsopbouw echt toegevoegde waarde heeft. Het beheer, het onderhoud en de beschikbaarstelling worden in het algemeen overgelaten aan zogenaamde 'contractors'. Dit zijn veelal gepensioneerde militairen, die op deze wijze nuttig zijn voor de organisatie met werk waar ze verstand van hebben en zo *en passant* gedurende enkele jaren hun pensioen aanvullen tot 100 procent van de laatst genoten wedde. Ze worden ingehuurd als 'extern bedrijf' en drukken dus niet op het functiebestand maar veroorzaken alleen (relatief lage) exploitatiekosten. Een dergelijke aanpak zou ook door de KL kunnen worden overwogen.

Cultuuromslag

Van oefenomgevingen waar resultaten nauwkeurig kunnen worden gemeten, gaat voor commandanten én hun eenheden een grote dreiging uit: er kan immers worden afgerekend. Het personeel van de KL is daar waarschijnlijk nog gevoeliger voor dan dat van US Army. Om de baten van gesimuleerde oefenomgevingen te maximaliseren, is het van het grootste belang eerst deze 'dreiging' weg te nemen. Toen US Army ertoe overging om op grote schaal gebruik te maken van tactische indoor simulatoren, geïnstrumenteerde oefenterreinen en wargames, stelde men op het hoogste niveau in de *Army Board* vast dat 'afrekenen op basis van oefenresultaten' zeer contraproductief zou zijn voor het oefenrendement en men

besloot toen dit te verbieden. Er lopen nu binnen US Army dus heel wat hoge officieren rond die in een vroegere functie bij een oefening met hun eenheid op het *National Training Center* (Ft Irwin) of elders aanvankelijk absoluut niet de sterren van de hemel scoorden, maar toen wel in korte tijd erg veel hebben geleerd. Dat neemt natuurlijk niet weg dat er ook wel eens commandanten zullen 'afbranden', maar die hebben dat dan ook meestal echt verdiend. Het centrale doel is een optimale oefenomgeving te bieden en zoveel mogelijk te leren. Er mogen dus fouten gemaakt worden!

De KL zal eenzelfde beleidslijn moeten uitvoeren én naleven.

Het is echter niet voldoende wanneer de KL-leiding het Amerikaanse voorbeeld zou volgen. Minstens even belangrijk is een cultuuromslag binnen de gehele KL-organisatie, waarbij we leren om zowel *top-down* als *bottom-up* samen op een constructieve manier met kritiek om te gaan. Dit vraagt van leidinggevendenden én hun personeel vanzelfsprekend dat kritiek zinvol en steekhoudend is, maar ook dat deze op een acceptabele manier wordt gepresenteerd.

Wie herinnert zich niet 'evaluaties', die ontaardden in het vinden van de 'schuldige', die vervolgens *en plein public* zonder enige vorm van hoor en wederhoor te kijk werd gezet. De vraag: 'Wat kunnen we hiervan samen nu leren en hoe komen we verder?', werd niet of nauwelijks aangevoerd. En wie herinnert zich niet oefenverslagen van grote oefeningen, die een deelnemer achteraf deed vermoeden dat hij kennelijk aan een andere oefening had deelgenomen? Uitermate vreemd, als men beseft dat een goede verslaglegging van *Lessons Learned* een noodzakelijke voorwaarde is om een volgende stap in het opleidings- of oefenproces met enige kans op succes te kunnen beginnen.

Ook hier geldt dat zinvolle kritiek alleen kan ontstaan als er voor elk niveau concrete (oefen)doelstellingen zijn geformuleerd en er werkelijk

relevante gegevens worden verzameld. Overigens is een dergelijke cultuuromslag niet alleen voor het gebruik te velde gewenst, maar het zou ook in 'typische vredesontwikkelingen' zoals Verbeterde Bedrijfsvoering een uiterst nuttige koerswijziging kunnen betekenen. Het oude beeld van de leider die alles kan en geen fouten maakt, mag wel eens op de helling.

Het was in dat kader verfrissend om bij een bezoek aan Ft Knox waar te nemen hoe een pelotons- of compagniescommandant bij US Army, gesteund door een deskundige O/C, de afgelopen gevechtsactie evalueert. Iedereen in het peloton of de compagnie is betrokken en er worden soms harde noten gekraakt; óók in de richting van de commandant! Het doel is immers het de volgende keer beter te doen en als het enigszins kan samen te overleven. In zo'n situatie zie je gezag, vertrouwen en betrokkenheid met de dag groeien.

Historisch perspectief?

Veel van onze huidige opleidings- en oefenpraktijk is in de loop der jaren gegroeid uit ervaring. We zijn ons misschien wel onvoldoende bewust van de invloed die inmiddels achterhaalde omstandigheden en voorwaarden daarbij hebben gehad.

Zo zijn opleiding en oefening sinds jaar en dag processen waar velen in de KL zich dagelijks mee bezig houden. Men ervaart ze als gemeengoed en iedereen schijnt er verstand van te hebben. Aan de voorbereiding van opleiders wordt in diverse opleidingen en cursussen wel enige aandacht besteed. Als men echter tot Leider der Oefening (LDO) wordt gebombardeerd, dan zal men tevergeefs naar opleidingen of cursussen zoeken. Dit is kennelijk een aangeboren kwaliteit. Toch is het op verantwoorde wijze opzetten, leiden en evalueren van een oefening een van de lastigste taken, die er binnen de KL zijn. →

Historisch gezien zijn opleiding en oefening veelal processen die men doorlóópt. Te vaak leek (en lijkt?) daarbij het doorlopen zelf belangrijker dan het product en wordt het dan ook door menigeen beleefd als een verplicht nummer of 'kunstje', dat nu eenmaal vertoond moet worden. Het moet dan ook in elk geval succesvol ogen.

Perfekte demonstratie

Menigeen realiseert zich onvoldoende dat onze huidige ideeën omtrent oefenen vaak nog sterk door overlevering zijn bepaald.

- Oefenen gebeurde van oudsher te velde, omdat er zich geen andere alternatieven leken aan te bieden.
- Wat wij ons nog uit ons 'oefenverleden' herinneren, is vaak een wat romantische inkleuring van ervaringen en we hebben daar een 'goed gevoel' over. Veel minder helder is meestal wat er toen daadwerkelijk in termen van concrete oefenresultaten is bereikt en hoe doeltreffend dat in zijn werk ging.
- We waren goed in het voorbereiden van operaties en het schrijven van gedegen operatiebevelen, maar bij de uitvoering vielen we noodgedwongen terug in gedetailleerde draaiboeken. Noodgedwongen!, want een operatie in een vrije tweepartijenoefening daadwerkelijk te velde laten uitvechten, was tot voor kort nauwelijks realiseerbaar. Als er al een gevecht werd gesimuleerd, dan ging het meestal tussen hulpleiders.
- De KL had een bureaucratische, op processen en inspanningsverplichtingen gerichte bedrijfscultuur.
- Fouten werden niet of nauwelijks getolereerd.
- De afschrikking richting Warschouwpact was meer gebaat bij een perfecte demonstratie dan bij een leerzame oefening.
- Het was vóór de komst van de duelsimulator en geïnstrumenteerde oefenterreinen vrijwel onmogelijk om goed gestructureerd relevante evaluatie-data te verzamelen.
- Het weloverwogen gebruik van wargames stond nog in de kinder-

schoenen en tactische indoor simulatie was een nog nauwelijks ontgonnen terrein.

Natuurlijk wordt er in allerlei opleidingen getoetst, maar het doet meestal alleen pijn als er rechtspositionele gevolgen aan vast zitten. En als er wordt getoetst dan betreft dat helaas nog maar al te vaak leerstof die de instructeur gemakkelijk kan toetsen: dus feiten en kennis, maar níét relevant functiegedrag. De vraag is of dat bij oefeningen van eenheden veel beter gebeurt.

Bij oefeningen lopen hoofd- en hulpleiders gewoonlijk rond met indrukwekkende 'controlelijsten', maar zijn zij niet te vaak nog bezig de oefening binnen de banen van het vooraf opgestelde draaiboek te houden? Bij gevechtssituaties wordt – zelfs als er op enige schaal gebruik wordt gemaakt van duelsimulatoren – de uitkomst toch vaak bepaald door het draaiboek of het resultaat van het 'gevecht der hulpleiders'.

Men kan zich afvragen hoe objectief de daarbij gehanteerde data en criteria zijn en vooral wat er na afloop mee wordt gedaan. Hoe helder en concreet worden oefendoelen nu geformuleerd en hoe en waarmee wordt het resultaat gemeten? Er zal vaker en gericht moeten worden gemeten en dat kan alleen op zinvolle wijze door oefendoelen en de daaruit voortvloeiende scenario's scherper te formuleren. Tevens vereist dit een controleerbare oefenomgeving.

Voorbeeld 2

Naar aanleiding van een recent gehouden oefening werd als leermoment gemeld dat een motorordonnans verdwaalde of vastliep in het terrein, waardoor het commandovoeringsproces ernstig vertraagd werd. In een adem werd gesuggereerd dat zo'n voorval de onschatbare waarde van oefeningen te velde bewees, want zo'n tegenvaller zou niet te simuleren zijn.

Iedere staf behoort echter mentaal voorbereid te zijn op te late of onjuiste informatievoorziening en een der-

gelijk voorval mag dus niet zo'n impact hebben. Voorts is er niets zo eenvoudig op realistische wijze te simuleren als onjuiste of te late informatievoorziening. Dat beoefen je niet te velde, maar met een wargame!

Vaak realiseert men zich niet of onvoldoende dat iedere oefening, ook een oefening te velde, een simulatie is. Een oefening te velde heeft daarbij ten opzichte van andere oefenmethoden forse beperkingen:

- de kosten zijn hoog (huur oefenterreinen, transport, schade, oefentoelagen, extra onderhoudsinspanning, et cetera);
- gezien het bovenstaande is het maar beperkt mogelijk om eenheden te velde te oefenen. Het is dus zaak te zoeken naar andere alternatieven om ervoor te zorgen dat men zich te velde volledig kan richten op de oefendoelen, die dáár moeten worden gehaald. Te vaak is men te velde bezig met zaken, die een eenheid al moet en kan beheersen, voordat zij te velde gaat;
- een oefening te velde is als simulatie nogal inefficiënt, want er zijn meestal aanzienlijke beperkingen door gebrek aan ruimte en allerlei veiligheids- en milieu-aspecten;
- onder meer als gevolg van deze beperkingen is het de vraag of het oefenen van brigade- en hogere staven met behulp van eenheden te velde wel zo effectief is. Het gevaar is immers dat de eenheden, als gevolg van alle beperkingen, zeer veel informatie genereren die niet relevant is voor de bevelvoering onder werkelijke operationele omstandigheden. De staven worden dan in feite geoefend in het voorbereiden en leiden van een 'krakkemikkige' simulatie. De efficiëntie van een dergelijke oefenmethode mag ook wel eens nader worden bezien.

De volgende vraag is hier opportuun: 'Wat doet zo'n hogere staf nu eigenlijk precies onder operationele omstandigheden en wat is de beste manier om zo'n staf met relevante data te voeden en zo optimaal mogelijk te oefenen?' Het is niet ondenkbaar dat men op een wargame uit-

komt, waaraan men dan vervolgens wel een aantal bijzondere eisen moet stellen (flexibel, personeels-extensief, korte voorbereidingstijd, korte en hevige sessies, maar wel vaker);

- crisisbeheersingsoperaties vragen, in verband met de uitgebreide voorbereidingen en de consequenties van de uitzending zelf, veel meer tijd en personeel dan we gewend waren. Ook uit dien hoofde loopt de haalbaarheid van oefeningen te velde verder terug en dient er dus te worden gezocht naar andere, meer efficiënte methoden;

- om een oefening te velde succesvol te laten verlopen, is er een relatief grote leidersorganisatie en dus veel extra personeel nodig;

- als een bepaalde fase in de oefening niet het gewenste resultaat oplevert en een herhaling noodzakelijk is, dan vergt de daartoe noodzakelijke reorganisatie en aanvullende instructie van de leidersorganisatie veel kostbare oefentijd.

Voorbeeld 3

Bij een teamgevecht dat in een tactische indoor simulator wordt uitgevoerd, kan net als bij een oefening te velde, blijken dat er fouten worden gemaakt die noodzaken de eenheid het betreffende scenario opnieuw te laten ondergaan. Als zoiets bij een oefening te velde voorvalt, gaat er vermoedelijk meer dan een halve oefendag verloren (met evaluatie, verplaatsingen, gereedstellen & bevelvoering alsmede briefing van de leidersorganisatie). In een tactische indoor simulator kost een vergelijkbaar voorval hooguit circa 45 minuten. Een team kan in een tactische indoor simulator op één oefendag circa vier complete gevechten voeren tegen lage kosten en met een vrijwel gegarandeerd hoog rendement.

Realiteitsgehalte

Velen hechten grote waarde aan het realiteitsgehalte van opleidings- en oefenactiviteiten. Het is de vraag of dit aspect niet vaak wordt overbelicht, waardoor andere relevante vragen niet eens meer worden gesteld.

Als de term 'simulator' valt, zullen vele collega's denken en vaak ook hardop zeggen: Dat is simulatie en dus onecht! De onderliggende suggestie is dan ook nog vaak dat simulatoren inferieure middelen zijn, waar je helaas niet altijd omheen kunt, maar in elk geval zijn zij geen alternatief voor 'het echte werk': een oefening te velde (met modder, kruiddamp, kou).

Het is de vraag of we met een dergelijke 'wat romantische' visie op het begrip 'oefenen' ooit tot een werkelijk professionele aanpak van deze hoofdtaak van de KL kunnen geraken.

Voor alle duidelijkheid en wellicht ten overvloede: *ook in de toekomst móét er te velde geoefend worden. De vraag is alleen in welke fase van de opleidings- en oefencyclus, onder welke voorwaarden en onder welke omstandigheden men daartoe overgaat.*

Validiteit

Een oefening te velde is echter ook een simulatie en dus onecht, maar niet alleen dát (zie hiervoor!). De enig juiste vraag bij de opzet van een oefening is dus níét: Is dit echt?, maar veel eerder: Is dit echt genoeg?

In dit kader is het van belang in te gaan op de begrippen 'validiteit' en 'transfer of training', die vaak onvoldoende of onjuiste aandacht krijgen.

Bij simulaties en simulatoren kijken veel collega's helaas vooral naar uiterlijkheden: voelt het echt aan, zijn alle knoppen aanwezig en zitten ze op de juiste plaats, lijkt de 'zichtomgeving' op (de werkelijkheid van) een oefenterrein (of het gevechtveld), wordt beweging gesimuleerd, et cetera. Dit soort vragen betreft de zogenaamde *Face validity* en die is in veel gevallen van ondergeschikt belang.

De validiteit van een opleidings- of oefenomgeving is natuurlijk wel van groot belang. Het gaat dan echter om de vraag of een simulatie of simulator de beoogde opleidings- of oefensituatie(s) in voldoende mate onder-

steunt. Veel van de inmiddels wat verouderde simulatoren, zoals de bedieningssimulatoren voor de Leopard 2 en de PRTL alsmede INTACT zijn alleen maar valide voor een beperkt deel van het totale opleidings- en oefentraject. Dat hangt enerzijds samen met een bewuste keuze destijds voor part-task-trainers, ook wel wapensysteem-simulatoren genoemd en anderzijds was het een gevolg van de beperkingen die de toenmalige technologie oplegde.

Voorbeeld 4

Een relatief moderne simulator als de rij-simulator Leopard 2 (uitgerust met een modern *virtual reality*-zichtsysteem) was aanvankelijk totaal 'invalidé'. Het bleek onmogelijk om de vereiste opleidingssituaties te genereren, maar dat was ten dele te wijten aan een onduidelijke behoeftstelling van KL-zijde.

Erger was echter dat ook de betrouwbaarheid van deze simulator zeer veel te wensen overliet. De voertuigbeweging werd heel onnatuurlijk gesimuleerd en het perspectief in de zichtomgeving werd geheel onjuist weergegeven.

Als er in de rij-simulator al iets te leren viel dan mislukte dit telkenmale, omdat iedere leerling al na enige minuten zeeziek weer naar buiten strompelde. Jaren later dan gepland en tegen zeer hoge extra kosten werd deze simulator uiteindelijk een bruikbaar onderwijsleermiddel.

Voorbeeld 5

Toen er jaren geleden een besluit moest worden genomen over het al of niet aanschaffen van de laad- en richtsimulator (LARIT) ten behoeve van de M109-opleidingen bleek er tegen dit systeem binnen de toenmalige veldartillerietop grote weerstand te bestaan. Nadat alle andere tegenargumenten waren ontzenuwd, kwam de vertegenwoordiger van de artillerie met zijn laatste troef. De LARIT zou niet voldoen als onderwijsleermiddel, want hij kon niet rijden en je kon er dus niet mee in stelling gaan. Het was de man kennelijk ontgaan dat het laden en richten activiteiten zijn die

men bij de M109 op goede gronden bij voorkeur stilstaand verricht.

Overigens was de LARIT een typische part-task-trainer die de beoogde delen van het opleidings- en oefentraject uitstekend ondersteunde. De LARIT is er gewoon gekomen, maar het is tot op de dag van vandaag onduidelijk wat de werkelijke reden voor alle weerstand was. Was het angst om munitie in te moeten leveren, gebrek aan visie of gewoon weerstand tegen verandering?

Met deze voorbeelden, die overigens geen op zichzelf staande incidenten zijn, wordt duidelijk hoe belangrijk het is om de opleidings- of oefenbehoefte helder te analyseren en te formuleren. Dat begint met de diepgang waarmee de toekomstige gebruiker, veelal het COKL of het 1 GE/NL LK, over opleidings- en oefendoelen nadenkt. Het vooronderstelt tevens een goed inzicht in de zich aandienende technologische ontwikkelingen. Hier moeten we binnen de KL veel meer aandacht aan besteden.

Bovendien blijkt uit deze voorbeelden duidelijk hoe gemakkelijk angsten, vooroordelen en gebrek aan inzicht een op zich prima ontwikkelingszouden kunnen frustreren.

Transfer of training

Een ander begrip dat hier enige aandacht verdient is 'transfer of training'. Een zeer inzichtelijk voorbeeld hiervan kent bijna iedereen uit de schaatswereld. De gangbare KL-oefenfilosofie toepassend, zou een wedstrijd-schaatser, naast wat kracht- en conditietraining zowel 's zomers als 's winters op het ijs moeten staan. De werkelijkheid is anders, want 's zomers zitten schaatsers vooral op de fiets en sommigen onder hen rijden dan zelfs mee in de wielertop. Het geheim is dat je bij fietsen grotendeels dezelfde spieren gebruikt als bij schaatsen. Er is dus een uitstekende 'transfer'.

Binnen de KL moet meer onderzoek worden gedaan naar de toepassingsmogelijkheden van dit concept. Dit zal naar alle waarschijnlijkheid leiden

tot aanzienlijke aanpassingen in onze oefenmethoden.

Misschien liggen sommige van onze huidige oefenpraktijken en oefenlocaties dan plotseling minder voor de hand! Ook hier lijkt als voorbeeld een 'vreemd' KL-voorval op zijn plaats.

Voorbeeld 6

Eind jaren tachtig werd het Planconcept voor de Simulator Klein Kaliber Wapens (SIMKKW) in realisatie genomen. Al meteen deed zich een aantal vragen voor.

Er werden circa 12 systemen voorzien, die moesten worden geplaatst op garnizoensschietbanen, maar de reden daarvoor was niet duidelijk aangegeven. Jaren later bleek, bij toeval, dat dit gebaseerd was op informatie van US Army. US Army had en heeft een van de KL sterk afwijkende schietopleidingsfilosofie en zij gebruikte de simulatoren alleen om het richt- en afvuurgedrag van slecht functionerende schutters te analyseren. Het was dus maar de vraag of de KL op een dergelijk systeem zat te wachten.

Er bestond inmiddels nieuwe opleidingstechnologie, die het vermoedelijk mogelijk maakte om een veel groter deel van de schietopleiding met een SIMKKW af te dekken. Voorwaarde was dan wel dat het mogelijk zou zijn om klassikaal les te kunnen geven. Er werd een troepenbeproeving gehouden die bewees dat dit vermoeden juist was. Er werden twee technologisch verschillende systemen vergeleken met de oude simulator – de garnizoensschietbaan – en beide moderne systemen bleken tenminste even goede schietresultaten op te leveren als de oude simulator. Het later gekozen FATS-systeem bleek het zelfs aanmerkelijk beter te doen.

Er bleken ook aanzienlijke besparingen mogelijk in tijd, munitieverbruik, verplaatsingskosten, schietbanen en instructeursbelasting. Op de kazerne kon een infanteriegroep met behulp van een moderne SIMKKW een groot deel van haar schietopleiding afwikkelen in een fractie van de vroeger benodigde tijd en overhead.

Inmiddels bleek de technologie zich

zo veel verder te hebben ontwikkeld dat er met de SIMKKW niet alleen een individuele schietopleiding kon worden gerealiseerd, maar ook allerlei groepsoefeningen konden worden geschoten. Hierbij konden behalve alle persoonlijke ook alle groeps wapens op een realistische manier worden gebruikt. Allerlei operationele scenario's die op een 'echte' schietbaan niet of nauwelijks te realiseren zijn, konden nu op uiterst realistische wijze worden aangeboden. Bovendien bleek het nu voor het eerst mogelijk om de groepscommandant het vuur van zijn groep op realistische wijze te leren leiden.

De zojuist geschetste ontwikkelingen tekenden zich overigens al in een vroeg stadium af. De projectbehandelaars waren er echter van overtuigd dat het openbaar maken van deze vermoedens zoveel weerstanden zou oproepen dat dit de dood van het project zou betekenen. Men heeft er toen in het belang van de voortgang van het project én van de KL voorlopig het zwijgen maar toe gedaan.

Schietopleiding

In het verleden was het om allerlei organisatorische redenen veelal onmogelijk om al het personeel de noodzakelijke schietopleiding te laten ondergaan. Niet in de laatste plaats als gevolg van de beschikbaarheid en de beperkingen van de schietbaan als onderwijsleermiddel. Iedereen herinnert zich nog wel hoe in de hectische dagen voorafgaand aan een Commandanten-Inspectie de schietregisters in orde werden gemaakt. De moderne SIMKKW is dusdanig flexibel, dat dát niet meer hoeft voor te komen!

Het is niet ondenkbaar dat men binnen afzienbare termijn tot de conclusie komt dat een soldaat in principe eerst op de SIMKKW wordt opgeleid tot schutter 1e klas en pas daarna met scherpe munitie gaat schieten. Dat hóéft geen verlies te zijn! Natuurlijk moet iedere soldaat met enige regelmaat met scherp schieten en liefst ook onder slechte weers- en zichtomstan-

digheden, in de modder en met een gasmasker op, maar waarom zouden we hem niet eerst leren schieten. De 'transfer of training' van de SIMK-KW laat dat zeker toe!

Bij een nadere analyse zal ongetwijfeld blijken dat er veel meer opleidings- en oefenbehoeften zijn die door 'transfer of training' op een onverwachte en vermoedelijk ook veel efficiëntere wijze kunnen worden afgedekt. De effectiviteit behoeft daar absoluut niet onder te leiden.

Conclusies

Op basis van het voorgaande kunnen de volgende conclusies worden getrokken, die in het volgende artikel zullen worden gebruikt om een visie te ontwikkelen.

- Het is van groot belang ons te realiseren hoezeer de huidige ideeën omtrent oefenen nog zijn gebaseerd op achterhaalde uitgangspunten en beperkingen.

- Professionalisme vereist dat opleiden en oefenen niet langer worden beschouwd als activiteiten die, min of meer toevallig, deel uitmaken van de functie die men bekleedt, maar als

een vak waarop het betrokken personeel grondig moet worden voorbereid. Dat vereist ook de acceptatie van eventuele personele consequenties.

- Opleiden en oefenen moeten niet langer worden gezien als afzonderlijke processen maar als complementaire activiteiten die, elkaar voortdurend ondersteunend, leiden tot een maximaal 'operationeel product'.

- Het is zinvol onderscheid te maken tussen oefenen als opleidingsproces en het beoefenen van oorlogstaken door een reeds operationeel inzetbare eenheid.

- Bij oefenen als opleidingsproces behoort én kan efficiency centraal (te) staan, wat noopt tot een heroverweging van het huidige oefenbeleid. Dan moet er dus ook worden gemeten en dat vraagt om andere middelen, methoden en technieken. Het vraagt echter ook om een cultuuromslag, die een gezonde kritische instelling ondersteunt.

- Ook de ontwikkelingen op het gebied van opleidingstechnologie bieden ongekende mogelijkheden en nopen tot een heroverweging van het huidige oefenbeleid. Het is dan wel

gewenst om deze ontwikkelingen, veel meer dan voorheen, systematisch te volgen en op hun toegevoegde waarde te toetsen.

- Kritische toepassing van begrippen als 'realiteitsgehalte', 'validiteit' en 'transfer of training' moet bij de behoeftestelling van onderwijsleermiddelen en oefenmogelijkheden, maar ook bij de opzet en realisatie van opleidings- en oefenplannen veel meer aandacht krijgen dan tot dusverre het geval is.

- Een heroverweging van het oefenbeleid zal leiden tot andere methoden en technieken en vermoedelijk ook tot een andere taakverdeling tussen de betrokken ressorts.

- Ter voorbereiding op hun inzet moeten operationele eenheden en staven zo vaak mogelijk relevante scenario's kunnen beoefenen. Ze moeten leren vechten! Het is in de praktijk onuitvoerbaar om dit vaak genoeg te velde te doen. Er zal dus een behoefte moeten worden gesteld om hierin te voorzien.

- Professioneel opleiden en oefenen begint met: 'Anders denken, anders doen!' ██████████

Generaals zijn altijd voorbereid op de vorige oorlog¹

drs. C.A. Flach*

Inleiding

In discussies over de toekomst van het verschijnsel 'oorlog' wordt de laatste tijd een aantal fundamentele zaken in twijfel getrokken. Professor Martin van Creveld zegt in zijn interview met Auke Venema, dat onlangs verscheen in *Atlantisch Perspectief*, dat hij zich na rijp beraad gedwongen ziet Von Clausewitz' opvattingen te laten schieten (oorlogen worden gevoerd tussen staten met geregelde legers; oorlogen dienen politieke doelen en kunnen daarom rationeel worden verklaard en uitgevochten).² Van Crevelds afscheid van Von Clausewitz zal zijn ingegeven door zijn verwachting dat de positie van staten als exclusieve spelers op het toneel van de internationale politiek sterk aan belang zal inboeten door verzwakking van hun macht ten aanzien van hun burgers en de opkomst van sterke *non-state actors* op het vlak van de internationale betrekkingen.³ Met staten zullen ook geregelde legers en 'klassieke oorlogen' verdwijnen. Zij maken plaats voor nieuwe categorieën oorlogvoerende en moderne vormen van oorlog: *low-intensity* conflicten zoals guerrilla's, *counter insurgency*, rellen, gijzelingen, sabotageacties en terrorisme.⁴

Vanwege het brede spectrum van evenementen dat in dit artikel onder de term *low intensity* conflict valt, be-

perk ik mij voorlopig tot de volgende, negatieve definitie: „*unconventional warfare, by contrast to more conventional forms of warfare involving regular troops, weapons, and tactics*”.⁵ *Peacekeeping* en *peace-enforcing* vallen ook onder de hier gehanteerde definitie. Deze twee vormen van *low-intensity* conflicten die kunnen uitgroeien tot omvangrijke operaties, laat ik in dit artikel buiten beschouwing.

Ik zal aandacht besteden aan staten, aan hun geregelde legers als belangrijkste oorlogvoerende en aan de vraag of oorlogen politieke doelen dienen. Daarna buig ik mij over de vraag of en op welke manier toekomstige oorlogen in het Westen en in de Derde Wereld rationeel kunnen worden uitgevochten.

Ik besluit het artikel met de vraag welke aanpassingen de Nederlandse krijgsmacht moet ondergaan wil zij adequaat zijn voorbereid op een toekomst van *low-intensity* conflicten. Is de Hollandse meid op haar toekomst voorbereid?

De Staat van Staten

De stelling van Von Clausewitz dat oorlogen worden gevoerd tussen staten heeft minimaal twee vooronderstellingen: het is bekend wat onder oorlog wordt verstaan en men is het erover eens wat men een staat noemt. Over het eerste punt wil ik kort zijn. Ook *low-intensity* conflicten vallen in dit artikel onder de noemer 'oorlog'. Over het tweede, wat een staat is, valt

meer te zeggen. Sinds mensenheugenis verloopt de samenleving georganiseerd. Thomas Hobbes zegt: „Buiten burgerlijke staten heerst altijd oorlog van allen tegen allen... waar geen gemeenschappelijk gezag heerst, is geen wet en waar geen wet is, is geen onrecht”. De situatie is er een van „voortdurende vrees, en gevaar van een gewelddadige dood; en het leven van de mens, eenzaam, arm, beroerd, bruut en kort”.⁶

Het *Contrat Social* is echter altijd een filosofisch beginsel geweest. Een echte toestand van anarchie, zoals op internet waar relaties bestaan zonder aanwijsbare supervisie, is mijns inziens onmogelijk. Individuen uiten hun macht middels gedrag: in een ren met kippen heerst steeds binnen afzienbare tijd een pikorde; een staat, compleet met grondgebied, bevolking en een gemeenschappelijk gezag. Zelfs bij een snelle directe destructie van de staat, zoals we die in het voormalige Joegoslavië konden waarnemen, zien we direct de opbouw van een nieuwe orde. Met andere woorden, er kan geen toestand bestaan zonder streven naar een gemeenschappelijk gezag.⁷

Subcultuur

Wanneer, zoals Van Creveld signaleert, internationale lichamen, media en multinationals 'staatsmacht' overnemen of ondergraven, vormen die instellingen 'staatachtige' organisaties die functioneren zoals nu subculturen functioneren: niet zonder normen, waarden en recht maar met eigen normen en waarden die ten dele zijn afgeleid van de traditionele staat

* Drs. C.A. Flach is coördinator vrijwilligerswerk bij de gemeente Ridderkerk.

waarbinnen zij functioneren. Een soort staat binnen de staat zoals vroeger – het is of de duivel ermee speelt – het leger een staat binnen de staat vormde. Geen staat met een grondgebied en grenzen die het territorium afbakenen van buurlanden, maar met een invloedssfeer die over staatsgrenzen heenreikt. Geen bevolking, maar wel segmenten van bevolkingen van verschillende staten waarop zij invloed uitoefent.⁸ Geen gezag dat erkend is door leden van de internationale gemeenschap, maar wel een invloedsfactor waarmee leden van de internationale gemeenschap rekening zullen moeten houden.

Een organisatie in een zeer ondoorzichtige vorm: een nog complexere samenleving in een toestand van voortdurende ontwikkeling, zonder aanwijsbare regering en bijna anarchie. In plaats van anarchie voel ik meer voor de term 'chaos': machtsrelaties zijn er namelijk wel, maar die zijn niet duidelijk zichtbaar, zoals onder traditioneel staatsgezag. Met hun liefde voor liberalisering spelen moderne staten zelf de bal toe aan nieuwe spelers in het spel.

Intrastatelijke conflicten

Von Clausewitz' uitspraak dat oorlog een voortzetting van politiek is met andere middelen, werd altijd opgevat als 'voortzetting van buitenlandse politiek met andere middelen'. Wanneer we deze verenging niet langer aanbrengen, lijkt de definitie van Von Clausewitz mij nog zeer bruikbaar. In de Westerse staten zal oorlog steeds meer een terrein worden van Binnenlandse Zaken. Dit heeft verschillende oorzaken, waarvan ik de volgende signaleerde:

- Democratieën voeren onderling geen oorlogen en het aantal democratieën neemt toe. Het aantal kandidaten voor interstatelijke oorlogen neemt dus af.
- De oost-westtegenstelling zorgde met haar ideologische lading steeds voor een sterke internationale impact van geschillen tussen en binnen staten. Sinds het einde van de Koude Oorlog moeten we zoeken naar ons nationale belang bij de

inmenging in buitenlandse conflicten.

- Diezelfde oost-westtegenstelling heeft een halve eeuw het zicht ontgenomen op frictie *binnen* staten. Het wegvallen van deze tegenstelling en daarmee van de vijand waartegen je samen sterk moest staan, legt onderlinge discrepanties tussen groepen *binnen* staten bloot. Dit werkt bevorderlijk voor intrastatelijke conflicten: enerzijds agressie tegen de staat die door zulke groepen als belemmerende factor voor hun ontplooiing wordt ervaren, anderzijds agressie van staten tegen zulke groepen binnen de grenzen die met haar concurreren om gezag.
- Ontwikkelingen die door de pluralistische stroming van de internationale betrekkingen reeds zijn gesignaleerd: *non-state actors* en transnationale organisaties worden belangrijker.

Tweedeling

Deze aspecten zullen leiden tot de door Francis Fukuyama voorspelde tweedeling van de wereld in een liberaal-democratische *zone of peace* en een wereld waar interstatelijke en vooral ook intrastatelijke oorlogen nog de orde van de dag zijn.⁹

In de *zone of peace* zal in de volgende eeuw de tegenstelling tussen *high-politics* en *low-politics* verdwijnen. Wanneer we enige voorspellende kracht toekennen aan het feit dat democratieën onderling tot op heden geen oorlog voerden, worden interstatelijke oorlogen in sommige regio's steeds onwaarschijnlijker. Wel hebben staten in deze regio's te maken met *low-intensity* conflicten (die in een aantal gevallen de vorm aan zullen nemen van buitenlandse pressie, hierbij valt te denken aan geweld vanuit fundamenteel-religieuze bron). Veiligheid zal in Westerse landen integraal onderdeel moeten worden van het beleid op verschillende departementen en derhalve steeds meer het terrein van Binnenlandse Veiligheid zijn. Nastreving van staatsveiligheid

zal, als gevolg van de veelvormige aanvallen erop (economisch, fiscaal, sociaal, ideologisch, op milieugebied et cetera), complexer worden. Naar buiten toe zullen landen van deze *zone of peace* moeten samenwerken in organisaties met gedeelde waarden en belangen. Organisaties die qua doelstellingen en uitvoering aan de huidige NAVO doen denken.

Samenwerking zal nodig zijn, daar de druk vanuit landen die geen deel uitmaken van de moderne wereld snel zal toenemen en zeer groot zal worden. Hierbij valt te denken aan bijvoorbeeld de vluchtelingenproblematiek.

Allianties

In het deel van de wereld buiten de *zone of peace* ziet de toekomst er divers uit. De meest recente analyse van Robert Kaplan schetst in grote lijn twee mogelijkheden: een vreedzame ontwikkeling naar een nieuwe vorm van orde, en uitbreiding van de chaos zoals die nu al in grote delen van de Derde Wereld heerst. Bij de eerste mogelijkheid valt te denken aan regionalistische allianties tussen kapitalistische instellingen en *warlords* die elkaar steunen. Kaplan neemt als concreet voorbeeld Iran, waar Rafighdoost, 'zakenman' en beheerder van een enorm imperium (de stichting die is opgezet met verbeurd verklaard bezit van de sjah) uitsluitend verantwoording verschuldigd is jegens ayatollah Ali Khamenei.

„Een nieuw soort economische organisatie... in een nieuw soort staat. Een staat die beter was toegerust voor de poreuze grenzen en de politieke chaos... De alliantie tussen bazaar's en de sjitische geestelijkheid funtioneerde nu op staatsniveau, tussen mensen als Rafighdoost en Ali Khamenei, in plaats van op straatniveau, tussen winkeliers en mulla's uit de buurt. Net als in de bazaar waren de regels veel flexibeler dan in een Westers staatsbestel ooit aanvaardbaar zou zijn.”¹⁰

Desintegratie

In het tweede geval zal er, zoals gezegd, sprake zijn van verdere desinte-

gratie van het kleine beetje orde zoals dat nu nog heerst in grote delen van de Derde Wereld. Een desintegratie die langs een zeer gewelddadige, langdurige en pijnlijke weg uiteindelijk ook tot een nieuwe vorm van orde zal leiden: hier zal uiteindelijk de wal, vooral bevolkingsdruk, overbelasting van het milieu en gebrek aan culturele bagage (het 'ontworteld' zijn), het schip keren. De chaos die Kaplan in zijn analyse schetst is van dien aard dat interventie van buitenaf zinloos is en de situatie mogelijk zelfs verergert: „Heel de militaire hulp aan deze staten kwam me opeens als crimineel voor. Het was als het bewapenen van een bende waarvan de kaki uniformen dezelfde functie hadden als de insignes van *streetgangs*”.

Politieke doelen

Het doel waarvoor oorlogen in welke vorm dan ook gevoerd worden, of dat nu in het Westen is of in de Derde Wereld, blijft politiek. Alle uitoefening van macht is *politiek*.¹¹ Wat betreft de politieke betrokkenheid van de staat bij *low-intensity* conflicten: wanneer een agressor een daad van geweld pleegt teneinde een regering zijn wil op te leggen, behoeft die agressor geen staat te zijn om de weerstand van zo'n regering 'politiek' te noemen. Ik prefereer hier Thompson boven Van Creveld: „...*war is a continuation of politics by other means, but this is an insight easily lost sight of on a modern conventional battlefield. Political concerns tend to yield to military necessity. The same cannot be said of most low-intensity conflicts; political considerations remain paramount and guide all other activities, including those of the military.*”¹²

Afnemende staatsmacht?

De samenleving evolueert; die ontwikkelingen kunnen niet worden teruggedraaid of stopgezet. Op verschillende terreinen zal de staat (Westerse staten inbegrepen) als exclusief

instituut verder aan macht inboeten. Ik citeer Robert Kaplan: „Tegen het einde van de 20ste eeuw bouwen al die miljoenen nieuwe stadsbewoners van de Derde Wereld een nieuwe beschaving op. Voor al die mensen zijn nationale grenzen, staten en de hele staatsgedachte maar vage begrippen. Voor hen zijn alleen de meest tastbare en hardnekkige grenzen realiteiten; dat zijn de grenzen van de cultuur. Zij weten bijvoorbeeld dat de Grieks-orthodoxe Christenen hun vijand zijn geweest. En dat is voldoende om een bepaalde identiteit te ontwikkelen.”¹³

Momenteel zie ik in het proces van staats(om)vorming vier bewegingen: een verbroekeling in kleinere eenheden, eveneens staten (India, Rusland, Joegoslavië); een omvorming van nationale staten die eens zeer kunstmatig tot stand kwamen tot 'natuurlijkere' staten die op etniciteit zijn gebaseerd; de ontwikkeling van organen die boven de staat staan (WEU, NAVO, VN, EG, et cetera) en tot slot de opkomst van niet-gouvernementele organisaties.

Aangaande de eerste twee bewegingen zegt Van Creveld dat wat ieder heeft van weinig waarde is. Ik deel deze mening niet: de nieuwe staten mogen kleiner zijn, na een separatie zijn zowel de afgescheiden als de achtergebleven staat homogener en hebben derhalve als systeem een grotere capaciteit.

Over de ontwikkeling van organisaties die boven de staat functioneren, wil ik slechts kwijt dat het kleine beetje macht dat ze bezitten gedelegeerde macht is. Mochten ze vroeg of laat toch eigen macht krijgen of naar zich toe trekken, dan worden het gewoon weer staten.

Wat betreft niet-gouvernementele organisaties: mensen van deze organisaties zijn nu al in veel gebieden werkzaam waar staten het vanwege onaanvaardbare risico's als interveniërende partij af laten weten. Niet-gouvernementele organisaties als Artsen Zonder Grenzen en Unicef gaan langer door in gebieden waar regeringen van Westerse mogendheden het af laten weten omdat zij geen

mogelijkheden zien de veiligheid van onderdanen zoals VN-militairen te waarborgen. Hierin komt het verschil tussen staten (verantwoordelijk voor hun burgers) en niet-gouvernementele organisaties (uitsluitend een relatie werkgever-werknemer) tot uiting.

Aanslag

Door hun complexiteit zijn staten uitermate gevoelig voor storingen. Een voorbeeld hiervan vormde de terroristische aanslag op het World Trade Centre van New York, die in 1993 plaatsvond: één individu is met weinig moeite in staat het bestaan van velen ingrijpend en blijvend te wijzigen.¹⁴ Het lijkt momenteel vrijwel onmogelijk zich tegen dergelijke acties te wapenen. Staten echter vormen 'brede' bolwerken met een immens draagvlak. Het is een illusie te denken dat staten in de huidige vorm op stel en sprong van het toneel zullen verdwijnen door aanvallen van 'smalle' wapens die *low-intensity* conflicten nu in het grootste deel van de wereld nog vormen: „*weapons highly efficient because narrowly specialized cannot accommodate broad counter-coutermeasures*”.¹⁵ Staten zullen zich weten te weren. *Raison d'Etat* heeft een rijk verleden als motief van overheden om zich te weren.

Staatsvijanden

Het is de vraag of de samenleving het op de hiervoor geschetste wijze uitoefenen van veiligheidstaken door de overheid op prijs stelt. Deze vraag kunnen we in laatste instantie herleiden tot het *Contrat Social* van Rousseau: Jan Modaal moet het gevoel hebben dat veiligheidsvoorzieningen van de staat ook zijn veiligheid en welbevinden beogen. Gelukt dit, dan spreekt Fukuyama over de „sterkte van zwakke staten”: de legitimiteit die ogenschijnlijk zwakke staten een kasreserve geeft die sterke niet-liberale staten moeten ontberen.¹⁶ Gelukt dit niet, dan heeft de Nederlandse staat er vijftien miljoen staatsvijanden bij. Het is een regeringstaak ervoor te zorgen dat defensie een politiek instrument blijft, zodat Nederland niet verwordt tot een Zuid-

Amerikaanse politiestaat waar het (beroeps)leger de beslissingen neemt. Vooral geen leger als staat binnen de staat. Mensen verzetten zich immers tegen iets dat ze niet als 'eigen' ervaren. Dat leidde tot een vrijheidsstrijd in de koloniën en dat zal uiteindelijk leiden tot een opheffing van het onderscheid tussen een arm Zuiden en een rijk Noorden.¹⁷ Punt van belang is echter dat het hier beschreven verschijnsel niet uitsluitend functioneert tussen verschillende staten (delen van het internationale systeem waar rechten niet worden gedeeld, maar 'exclusief' worden opgeëist door die delen die zich dat tijdelijk kunnen veroorloven). Ook binnen delen van dat grote systeem, binnen landen dus, werkt het. Dit proces zal leiden tot opheffing van een staat die niet als eigen staat wordt ervaren. Het destructieve geweld waarmee zulke veranderingen zich voltrekken, pleit ervoor bij de uitoefening van staatsmacht bewust en zorgvuldig te streven naar een vlag die de lading dekt. Dekt de vlag de lading niet en voelen mensen zich ongelukkig binnen de gegeven staatsgrenzen, dan gaan zij op hun manier op zoek naar nieuw geluk. Joegoslavië en de Sovjet-Unie waren staten die door de onderdanen als onvoldoende legitiem werden ervaren. Staten moeten dus een minimum aan legitimiteit hebben om duurzaam te kunnen voortbestaan.

Regeringen hebben te maken met criminele organisaties die steeds vindingrijker worden en middelen hebben om zich op het hoogste niveau te weren. Regeringen kunnen deze organisaties echter niet met hun eigen middelen bestrijden zonder waarden en normen overboord te zetten en zo aan geloofwaardigheid in te boeten.¹⁸

Desintegratie van de staat

Het laatste punt dat ik aan wil snijden voordat ik toekom aan de formulering van een aantal belangrijke aandachtsgebieden voor de toekomst van de Nederlandse krijgsmacht is Van Crevelds allesoverheersende angst voor de staat. Van Creveld brengt zijn afkeer overtuigend, dat moet gezegd worden: „*the state's most remarkable*

products to date have been Hiroshima and Auschwitz; the former could never have been built by any organisation but a state (and the most powerful one, at that), whereas the latter was above all an exercise in bureaucratic management”.¹⁹

Voor alles: Van Crevelds angst is terecht en vanuit zijn achtergrond is waarschijnlijk ook de afkeer allerminst misplaatst. Van Crevelds houding staat in een rijke traditie, ook Nietzsche bijvoorbeeld dacht er zo over: „Het koudste van alle monsters is de staat. Ieder volk spreekt z'n taal van goed en kwaad maar de staat liegt” (dat zij het volk is).

Het proces van desintegratie van de staat, een proces dat we recentelijk in voormalig Joegoslavië en Centraal-Afrika moesten aanschouwen, noopt echter dwingend tot een genuanceerder houding ten aanzien van het probleem.

Voortbestaan van de staat

Ik wil hier geen waardeoordeel uitspreken over de verdiensten van staten zoals die tot op heden hebben gefunctioneerd, deze hebben een debet- en een creditzijde. Dit artikel heeft slechts de pretentie een probleem te inventariseren en een persoonlijke visie op mogelijke oplossingen weer te geven voor het geval men wenst te anticiperen op het voortbestaan van de staat in zijn huidige vorm. Mocht de staat zich in haar huidige vorm willen continueren (*Raison d'Etat*), en dat is zeker te verwachten gezien haar geschiedenis, dan zal de verdediging van zijn belangen moeten worden aangepast.

Een terrein waar deze aanpassing mijns inziens reeds in gang is gezet, is de defensie van het milieu: hier zijn nieuwe instrumenten ontwikkeld om adequaat te kunnen reageren op nieuwe 'aanvallen'. De hoeveelheid tijd die beschikbaar is om te anticiperen op mogelijke wijzigingen in de organisatie van samenlevingen, is moeilijk in te schatten. Galopperen we inderdaad de toekomst tegemoet op de rug van een tijger of hebben we gelegenheid de ontwikkelingen af te wachten?²⁰ Zeker is dat ontwikkelin-

gen in andere delen van de wereld grote invloed zullen hebben op Westerse belangen en de wijze waarop die belangen moeten worden behartigd. Wat succesvolle uitoefening van defensietaken in de toekomst betreft: „Zoals water zijn stroom varieert in overeenstemming met de glooiing van het land, zo varieert een leger zijn methode om de overwinning te behalen in overeenstemming met de vijand”.²¹ Dat Defensie problemen heeft om zich aan de glooiing van het land aan te passen, is niet verwonderlijk. Defensieproblemen van de toekomst zijn onbekend en wat onbekend is, is nauwelijks waar te nemen. Dit is de reden dat generaals zich zo moeilijk kunnen voorbereiden op de volgende oorlog.

Aandachtsgebieden

Low-intensity conflicten vragen een geheel eigen aanpak, die hoge eisen stelt aan het 'lerend vermogen' van Defensie: zoals Von Clausewitz reeds bepleitte dient Defensie voortdurend kennis te betrekken (lees ook: personeel te recruterend) vanuit gebieden waar de meest recente gewapende conflicten zijn uitgevochten. Omdat staten slecht hebben gepresteerd in *low-intensity* conflicten is het zaak kennis te betrekken van partijen die in dit soort conflicten wél scoorden: guerrilla's, onafhankelijkheidsbewegingen en terreurorganisaties.²²

Bij *low-intensity* conflicten is niets standaard, dus heb je er niets aan 'standaard-militairen' die zijn geoefend om te worden ingezet bij een conventionele oorlog. Personeel dat wordt ingezet bij *low-intensity* conflicten moet kunnen inspelen op snel en voortdurend veranderende omstandigheden, en getraind zijn in het gebruik van minder gangbare wapens. Dit stelt hoge eisen aan zowel geestelijke als lichamelijke vermogens van militair personeel. Voordeel van de kleine eenheden die bij *low-intensity* conflicten worden ingezet is dat dat de selectie streng kan zijn. Wat betreft inzet van personeel is er een verschil

tussen 'speciale eenheden' die ingezet worden bij conventionele oorlogsvoering en zeer gespecialiseerd zijn, en eenheden die getraind zijn voor inzet bij *low-intensity* conflicten die, vanwege het veranderlijke karakter, juist breed inzetbaar moeten zijn. Militair personeel dat wordt ingezet

bij *low-intensity* conflicten moet als het ware een stap terug doen in de tijd: zij houden zich vaak bezig met 'ambachtelijke' oorlogsvoering, soms zelfs van man tot man, in situaties waarin je niets hebt aan dure wapensystemen. Dergelijke systemen functioneren immers toch niet in de dicht-

bevolkte gebieden waar terroristische aanslagen meestal worden gepleegd. Factoren die in zo'n situatie zwaar wegen zijn: beoordelingsvermogen, geduld, toewijding, flexibiliteit, bekendheid met de omgeving en in geval van groepsoptredens, leiderschap en teamwork.

Noten

¹ Met dank aan mevrouw H. Polderman en de medewerkers van de K.M.A.-bibliotheek in Breda.

² Auke Venema: „More on War: An Interview with Martin van Creveld,” blz. 16-19.

³ Martin van Creveld: 'The Fate of the State'.

⁴ De nieuwe categorieën oorlogvoerenden die Van Creveld in gedachten heeft verschillen per regio. Van Creveld denkt dat desintegratie van de staat het eerst zichtbaar zal worden zijn Azië, Afrika, het Caraïbisch gebied en Latijns-Amerika. Daarna zullen grote heterogene rijken als de voormalige Sovjet-Unie desintegreren. Van Creveld noemt hierbij ook China en India in verband met hun groeiende bevolking en grote economische problemen. Als derde categorie noemt hij de Verenigde Staten: een grote multiraciale mogendheid waar wapenbezit wijd verspreid is. Daarnaast hebben de VS een verleden van intern geweld terwijl de open grenzen en natuurlijke rijkdom, die het land tot een wereldmacht maakten, gesloten en uitgeput zijn. Vanwege hun sterke tradities sluiten West-Europa en Japan de rij. Japan heeft bovendien als sterke punten dat het een zeer homogene bevolking en nog steeds een grote materiële rijkdom bezit. Martin van Creveld: *The Transformation of War*, blz. 195-196.

⁵ Neil C. Livingstone: „A New U.S. Antiterrorism Strategy for the 1990's” in: Loren B. Thompson *Low Intensity Conflict: The Pattern of Warfare in the Modern World*.

⁶ Thomas Hobbes: *The Leviathan*. Paul R. Viotti & Mark V. Kauppi: *International Relations Theory: Realism, Pluralism, Globalism*, blz. 96-97.

⁷ Een uitzondering zou gevormd worden door de actuele aanwezigheid van oorlog. (Hier moeten we oorlog dan echter niet opvatten zoals Hobbes dat doet: tijd zonder dreiging is vrede. Eerder zou ik geneigd zijn tot een definitie waarin duidelijk wordt dat er sprake is van gevechtshandelingen bedoeld om duidelijkheid te scheppen over het bestaan van een gemeenschappelijk gezag.) Thomas Hobbes op cit., blz. 96.

⁸ Genoemde criteria zijn ontleend aan P.H. Kooijmans: *Internationaal publiekrecht in vogelvlucht*, blz. 31-32.

⁹ Francis Fukuyama: *The End of History and the Last Man*.

¹⁰ Robert D. Kaplan: *Reis naar de einden der aarde*, blz. 222, 223 en 225. De aandacht van

Kaplan voor fanatiek religieus-nationalistisch georiënteerde groeperingen past in de brede aandacht die na het einde van de Koude Oorlog is ontstaan voor de islam als machtsfactor. Origineel is het standpunt van Kaplan dat de religie (vooral de islam) in veel gevallen slechts een vernisje is voor dieper liggende, oudere beschavingselementen. Daarnaast wijst de islam in bepaalde gebieden ook de weg naar een geordende maatschappij en werkt zo als cultuurdrager ordescheppend.

Walter Laqueur gaat in *Neue Waffen in falschen Händen* dieper in op potentiële mogelijkheden van religieus-nationalistische pressiegroepen en de gevaren die hun handelen, ook voor de Westerse wereld, kan hebben. Walter Laqueur: *Neue Waffen in falschen Händen: Der Terrorismus der Zukunft*, blz. 19-21.

¹¹ Van Creveld neigt ertoe oorlogen te zien als games. Tenminste, dit meen ik te destilleren uit zijn verwijzing naar Huizinga's *Homo Ludens* spelende mens. Wanneer ik het interview in *Atlantisch Perspectief* verder lees krijg ik de indruk dat Van Creveld zich tegensprekt: zijn voorbeeld, de *Intifadah*, lijkt mij misplaatst. Deze opstand was geen spel en had wel degelijk een politiek doel. Auke Venema: „More on War: An Interview with Martin van Creveld”.

¹² Loren B. Thompson in: idem: *Low Intensity Conflict: The Pattern of Warfare in the Modern World*. Auke Venema: „More on War: An Interview with Martin van Creveld”.

¹³ Robert D. Kaplan: op cit., blz. 148.

¹⁴ *Facts on File*, Vol. 53, 1993, New York/Oxford, blz. 138.

¹⁵ Volgens Luttwak werkt 'nauwe' specialisatie slechts tijdelijk tegen breed in te zetten middelen. Wanneer dit principe wordt toegepast op het gebied van fundamentele staatsveiligheid is er voor staten weinig reden zich zorgen te maken over guerrilla. Het echte gevaar ligt op een ander terrein. Dat duikt onvermijdelijk op zodra burgers hun eigen staat niet meer serieus nemen. Dit is een ondermijning van staatsgezag waartegen, zo leert ons de geschiedenis, op den duur geen kruut gewassen blijkt. E.N. Luttwak: *Strategy: The Logic of War and Peace*, blz. 35.

In het grootste deel van de wereld zijn *low-intensity* conflicten nog niet zo belangrijk dat ik ze als een directe bedreiging voor het voortbestaan van de staat beschouw. Anders is dit natuurlijk in gebieden waar de staat nu al wei-

nig of niets meer voorstelt.

¹⁶ Francis Fukuyama: *op. cit.*

¹⁷ In dit verband wil ik wijzen op de tegenstelling tussen menselijkheid en mensheid die de Franse filosoof Finkielkraut schetst: de mens als doel in zichzelf, die kan leven in het samenlevingsverband dat de moderne staat vormt en anderzijds de mensheid waarbij de enkeling een middel is. De weigering mensen te vergeven dat ze werkelijk anderen zijn, leidde op het einde van de vorige en in het begin van deze eeuw tot een vrijheidsstrijd in de koloniën.

Dr. F. de Lange: „Om een omelet te maken moet je de eieren breken” in: Alain Finkielkraut: *L'Humanité Perdue. Essai sur le XXe Siècle*, Ed. Du Seuil, 1996.

¹⁸ In concreto valt te denken aan het proces van 'de Hakkelaar' waar topadvocaten speuren naar vormfouten en de staat met normale procedures geen adequate verdediging van de rechtsorde kon realiseren. Ditzelfde probleem speelt wanneer de staat zich bedient van terreurmethoden om terreur te bestrijden.

¹⁹ Martin van Creveld: „The Fate of the State”, blz. 17.

²⁰ De beeldspraak is ontleend aan Jonathan Moore: *Morality and interdependence Rockefeller Center for the Social Scientists*, Hannover, 1994.

²¹ Sun-tzu: *The Art of Warfare*, 6:122.

²² Loren B. Thompson gaat in zijn boek *Low Intensity Conflict: The Pattern of Warfare in the Modern World* uitgebreid in op prestaties van de VS in *low-intensity* conflicten.

²³ Speciale eenheden moeten duidelijk een verrijking voor Defensie vormen. Zo niet, dan is er sprake van onnodige drainage van toptalent uit de conventionele troepen en kan het leger topzwaar worden. Zie voor een verdere uitwerking van het onderscheid tussen *special forces* en *low-intensity*-eenheden Avner Yaniv: „Special Operations: The Israeli Experience”, in: Loren B. Thompson: *Low Intensity Conflict: The Pattern of Warfare in the Modern World*. Massachusetts, 1989.

²⁴ Een voorbeeld van een reactie die deze kant opgaat, is de recente uitspraak van een Duitse rechtbank dat Irak zich schuldig maakte aan 'state-sponsored terrorism' (zeker wanneer hieraan diplomatieke sancties worden verbonden).

²⁵ George Patton.

Het bovenstaande wil natuurlijk niet zeggen dat samenwerking tussen speciale eenheden en eenheden die worden ingezet bij *low-intensity* conflicten niet mogelijk is. Samenwerking zal in veel situaties zelfs noodzakelijk blijken te zijn. De aangewezen organisatievorm voor zowel speciale eenheden als eenheden die zich met *low-intensity* conflicten bezighouden is adhocratie: snel en flexibel en derhalve eenvoudig.²³

Een kenmerk van *low-intensity* conflicten is de vage scheidslijnen tussen militair en burger. Er is geen frontlijn of iets dat er zelfs maar op lijkt. Uitingen van belangenverschillen kunnen zich geconcentreerd in plaats en tijd voordoen maar kunnen ook decennialang en geografisch verspreid over een groot gebied spelen. Alle partijen doen een beroep op de loyaliteit van de burgerbevolking en pogen de tegenstander(s) bij de burgerbevolking in discredit te brengen. Inzet van militairen is slechts één mogelijkheid om een *low-intensity*

conflict te beslechten. Wanneer zeker is dat en door welke staat terrorisme wordt gefinancierd, kunnen economische sancties doeltreffend zijn. Inzet van militairen moet nadrukkelijk een politiek instrument blijven. Bij dit soort operaties bestaat zeker het gevaar dat ze een (kostbaar) eigen leven gaan leiden.

Wil Defensie op langere termijn succesvol zijn, dan moet men zich in *low-intensity* conflicten actief opstellen: oorlog dient om een vijand je wil op te leggen maar oorlog dient tevens om te voorkomen dat vijanden het eigen leger de wil opleggen. Door consequent op de juiste wijze te reageren op *low-intensity* prikkels voedt men de vijand (lees in de context van dit artikel: terroristen) op.²⁴ Naarmate de risico's van oorlogsvoering in de perceptie van de vijand groeien, zal deze vaker van acties afzien.

Ook de houding ten opzichte van terroristen (en de staten die terrorisme financieren) is een belangrijke suc-

cesfactor in de bestrijding van terrorisme: duidelijk moet zijn dat met hen niet wordt onderhandeld en dat staten die terroristen steunen indien mogelijk worden bestreden. Voorwaarde is dat volstreekte zekerheid bestaat omtrent de dader c.q. opdrachtgever. Verder dienen eigen staat en burgers onkwetsbaar te zijn voor eventuele vergelding. De Israëlische regering, die zich kenmerkt door verdeeldheid, heeft altijd opvallend eensgezind en succesvol opgetreden tegen terrorisme. Er is, ook bij *low-intensity* conflicten, sprake van een feitelijke situatie van oorlog. Om reden van staatsveiligheid dient geweld te worden aangewend wanneer dit een effectief politiek middel lijkt. Gebruikt men geweld slechts als laatste middel, dan luistert men naar het dictaat van de tegenstander. Wanneer de staat zich niet beperkt tot anti-terrorisme maar overgaat op *counterterrorism*, dient zijn regering zich bewust te zijn dat hij de hand licht met eigen waarden en normen. Hier zal sprake zijn van een afweging tussen de effectiviteit van Defensie en de geloofwaardigheid voor de eigen burgers.

Strategische informatie is moeilijk voorspelbaar. Het is daarom belangrijk mogelijkheden open te houden en te benutten voor het vergaren en verspreken van ad-hoc informatie.

„Het is onmogelijk een oorlog te winnen met de verkeerde strategie, zelfs als de tactieken perfect worden uitgevoerd. Aan de andere kant hoeven tactische blunders niet direct te betekenen dat je een oorlog verliest, zolang wordt vastgehouden aan de juiste strategie”.²⁵ Het zorgvuldig definiëren van de plaats waar het product wordt afgezet (in het geval van Defensie: ingezet) zal uiteindelijk van doorslaggevend belang blijken. Defensie moet gericht zijn op die terreinen waar aanvallen worden verwacht.

Literatuur

- Martin van Creveld – *The Transformation of War*, The Free Press, New York, 1991.
- Martin van Creveld – „*The Fate of the State*” in: *Parameters*, Spring 1996, blz. 4-18.
- Francis Fukuyama – *The End of History and the Last Man*, The Free Press, New York, 1992.
- Robert D. Kaplan – *Reis naar de einden der aarde*, Spectrum, Utrecht, 1997.
- P.H. Kooijmans – *Internationaal publiekrecht in vogelvlucht*, zesde druk, Wolters-Noordhoff, Groningen, 1995.
- F. de Lange – „Om een omelet te maken moet je de eieren breken” in: *Trouw*, 8 februari 1997.
- Walter Laqueur – „Neue Waffen in Fal-sche Händen: De Terrorismus der Zukunft”, in: *Internationale Politik* Vol. 1/1996, blz. 19-21.
- E.N. Luttwak – *Strategy: The Logic of War and Peace*, Cambridge, 1987.
- Fernando R. Tesón – „International Abductions, Low-Intensity Conflicts and State Sovereignty: A Moral Inquiry”, in: *Columbia Journal of Transnational Law*, Vol. 31:3, 1994, blz. 550 - 586.
- Loren B. Thompson (ed.) – *Low Intensity Conflict: The Pattern of Warfare in the Modern World* Lexington Books, Massachusetts 1989.
- Sun Tzu – *De kunst van het oorlogvoeren*, Kosmos-Z&K, Utrecht, 1994.
- Auke Venema – „More on War: An Interview with Martin van Creveld”, in: *Atlantisch Perspectief* Vol. 8:20, 1996, blz. 16-19.
- Paul R. Viotti & Mark V. Kauppi – *International Relations Theory: Realism, Pluralism, Globalism*, Macmillan Publishing Company, New York, 1993.

De militair psychologische en sociologische dienst

drs. J. Terpstra - kolonel van de militair psychologische en sociologische dienst

Inleiding

Met de veranderde veiligheidssituatie in Europa sinds de val van de Berlijnse Muur in 1989, is bij vele krijgsmachten in de wereld een veranderingsproces ingezet. Zo ook in de Nederlandse krijgsmacht. Als belangrijkste ontwikkelingen kunnen worden genoemd: de veranderde taakstelling, de herstructurering van de organisatie, de opschorting van de dienstplicht, de verbetering van de bedrijfsvoering en de aan deze ontwikkelingen gekoppelde cultuurverandering. In dit artikel zullen de gevolgen van deze ontwikkelingen voor de militair psychologische en sociologische dienst (MPSD) aan de orde komen. Dit artikel vormt als het ware een vervolg op het artikel dat in 1988 door Turpijn is geschreven.¹ Om verandering aan te brengen in de situatie dat een onbekende MPSD niet alom bemind was, heeft hij het artikel destijds ter gelegenheid van het vijftienjarig bestaan van de MPSD geschreven. De in de literatuurlijst opgenomen artikelen die sinds het artikel van Turpijn in dit maandblad zijn verschenen, tonen aan dat anderen uit het dienstvak hem zijn gevolgd om de onbekendheid van de MPSD te verminderen. Deze artikelen bieden een aardig palet van de nog te behandelen arbeidsterreinen van de MPSD.

* Dit artikel is gebaseerd op bijdragen van verschillende leden van het dienstvak van de MPSD. De auteur dankt hen voor het leveren van de bijdrage.

Sinds de val van de Berlijnse Muur is er veel veranderd in de krijgsmachten. Deze veranderingen zijn van invloed op de inzet van de Koninklijke Landmacht in het algemeen en op de inzet van de wapens en dienstvakken in het bijzonder. De gevolgen van de veranderingen voor de wapens en dienstvakken zijn nog weinig in brede kring gepubliceerd.

Vandaar dat de redactie aan de opleidingscentra heeft gevraagd artikelen te leveren die ingaan op de veranderingen en de daarbij horende gevolgen voor de desbetreffende wapens en dienstvakken. Het jongste dienstvak van de KL, de militaire psychologische en sociologische dienst, bijt in deze reeks de spits af.*

In dit artikel zullen achtereenvolgens aan de orde komen: het dienstvak in het algemeen, een korte schets van de geschiedenis, de ontwikkeling van de arbeidsterreinen, een overzicht van de werkzaamheden op dit moment en een blik in de nabije toekomst.

Algemeen

De MPSD omvat een officieren-psycholoog, -socioloog en een -onderwijskundige. De vulling komt voornamelijk tot stand door officieren die reeds een aantal functies vervuld hebben, waaronder bij voorkeur ook een commandofunctie, na een bepaalde selectieprocedure in de gelegenheid te stellen een universitaire dagstudie te volgen in één van de gedragswetenschappen.

Het is de taak van de MPSD het KL-beleid en de uitvoering te ondersteunen door het leveren van gedragswetenschappelijke bijdragen. Als zelfstandig dienstvak opgericht in 1973 bestaat het personeelsbestand momenteel uit vijftig actief dienende officieren (32 Beroepspersoneel Onbepaalde Tijd - BOT - en 18 Beroepspersoneel Bepaalde Tijd - BBT -), in de rang van eerste luitenant tot en met generaal-majoor en tien studerende officieren in de rang van kapitein of majoor. In vergelijking met de 18 officieren die Turpijn in 1988 vermeldde, heeft de MPSD als jongste dienstvak een gezonde groei naar volwassenheid doorgemaakt.

Het mag niet onvermeld blijven dat er naast militaire gedragswetenschappers in de defensieorganisatie op verschillende plaatsen ook burgergedragswetenschappers werkzaam zijn. Naast hoogleraren psychologie en sociologie aan de Koninklijke Militaire Academie (KMA) zijn burgergedragswetenschappers onder andere ook werkzaam als onderzoeker, beleidsmedewerker, adviseur en selectiemedewerker.

Geschiedenis

De oprichting van de MPSD in 1973 kent een lange voorgeschiedenis. Al in 1925 werd een Bureau voor Psychotechnisch onderzoek bij de Landmacht opgericht. In 1935 werden dienstplichtigen onderworpen aan een algemene persoonlijkheids- en intelligentietest en vanaf 1937 werden ook aspirant-cadetten onderworpen aan schriftelijke en praktische psychologische tests.

Na de Tweede Wereldoorlog werd in 1945 de militair psychologische dienst opgericht. Later onderscheidde men een psychologisch bureau, dat was belast met het op peil houden van tests en een sociaal-psychologische contactcommissie, die aan de Directeur Personeel adviezen moest geven op sociaal-psychologisch gebied. In 1966 werd de Afdeling Sociaal-Psychologische Zaken opgericht met de volgende taken:

- het doen van voorstellen omtrent psychologische aspecten van het personeelsbeleid;
- het bestuderen van ontwikkelingen op dat gebied buiten de KL;
- het coördineren van het keuringsbeleid.

Deze afdeling werd later omgevormd tot de Afdeling Gedragwetenschappen.

Vanaf 1967 werden officieren in de KL in de gelegenheid gesteld op rijkskosten in één van de sociale wetenschappen te studeren. In 1973 werd het dienstvak van de MPSD ingesteld en werd het de MPSD-officier toegestaan een eigen baretembleem en eigen kraagspiegels te dragen. De erkenning kreeg verder vorm doordat vanaf 1980 de officieren MPSD worden onderscheiden met het brevet Hogere Gedragwetenschappelijke Vorming.

Aan het begin van dit artikel staat het brevet afgedrukt. Het stelt de Griekse letter Gamma voor, zilverkleurig, omgeven door een goudkleurige lauwerkrans. 'Zien zonder gezien te worden' is derhalve bepaald niet gemakkelijk. De verdere ontwikkeling naar organisatorische volwassen-

heid kwam tot stand in 1986, toen de Directie Personeel de *Beleidsvisie gedragswetenschappen in de KL* goedkeurde. Dit is een beleidsdocument waarin de visie is verwoord betreffende de inbreng van de MPSD in de KL. In 1994 is er een toekomstvisie MPSD in overleg met de leden van het dienstvak en de studenten ontwikkeld. Op deze wijze is er voor de toekomstvisie een zo breed mogelijk draagvlak binnen het dienstvak verkregen. Inmiddels kent het dienstvak een Dienstvakhoofd en is de MPSD opgenomen in de traditieregeling KL. Hiermee is de MPSD uitgegroeid tot een volwaardig dienstvak binnen de KL.

Ontwikkeling arbeidsterreinen

Gelijktijdig met de organisatorische groei, nam het aantal arbeidsterreinen waarop de MPSD-officier zijn werkzaamheden verrichtte, toe. Succesvol, maar ook elkaar in de tijd overlappend, begaven de gedragswetenschappers in de KL zich op de gebieden:

- selectie;
- sociaal-wetenschappelijk onderzoek;
- leiderschapstraining en -vorming;
- begeleiding en advisering van organisatie-eenheden;
- onderwijs;
- individuele hulpverlening;
- personeelszorg;
- management.

De ontwikkeling van deze arbeidsterreinen zal kort worden toegelicht.

Zoals eerder aangegeven, is de meest klassieke taak van de gedragswetenschapper in de KL die van *selectie*. Op het Selectie- en Keuringscentrum Koninklijke Landmacht (SKC) zijn gedragswetenschappers belast met de ontwikkeling, toepassing en evaluatie van testinstrumenten en -procedures, en het opleiden van testpersoneel. Alle sollicitanten voor het Beroepspersoneel Onbepaalde Tijd (BOT) en Bepaalde Tijd (BBT) nemen hier deel aan een psychologisch onderzoek. Een toenemende differentiatie in te selecteren personeelscategorieën, de integratie van vrouwelijke militairen

in de KL, de stringente eisen van de wervings- en selectiecode en de uitzendgeschiktheid van alle militairen hebben geleid tot voortdurende bijstellingen en verfijningen van de selectieprocedures.

Direct na het afstuderen van de eerste KL-officieren in de sociale wetenschappen in 1970 werd een begin gemaakt met het verrichten van *sociaal-wetenschappelijk onderzoek*.

Het grootste aantal onderzoeken, uitgevoerd door de Afdeling Gedragwetenschappen, richtte zich op het welbevinden van het personeel in het algemeen en van afzonderlijk te onderscheiden personeelscategorieën.

Onderwerpen op het sociaal-wetenschappelijk onderzoeksgebied zijn onder meer:

- arbeidstevredenheid;
- beoordelingsvraagstukken;
- selectieproblematiek;
- individuele hulpverlening;
- (gevechts)stress;
- personele inzetbaarheid;
- vroegtijdige uittreding uit de organisatie;
- personeelszorg voor, tijdens en na crisisbeheersingsoperaties.

Uit die onderzoekstaak ontwikkelden zich in de loop van de tijd activiteiten op andere terreinen. Op het gebied van *leiderschapstraining en -vorming* kan worden vastgesteld dat de uitvoering van trainingen in sociale en communicatieve vaardigheden sterk is geprofessionaliseerd. Een belangrijke bijdrage werd geleverd aan het beleid op dit gebied, vastgelegd in het *Beleidsconcept Leiderschapstraining en -vorming*.

Een ander arbeidsterrein dat snel tot ontwikkeling kwam is de *begeleiding en advisering* van organisatie-eenheden. Hierbij speelt de transfer van wetenschappelijke theorieën naar de praktijk van de KL een belangrijke rol. In 1978 werd een doorbraak op dit gebied bereikt met de aanstelling van een MPSD-officier als vaste gedragswetenschappelijk adviseur ten behoeve van de KMar. Zijn inzet richt

zich op zaken als management-coaching, advisering ten aanzien van personeelsbeleid en psychologische selectie, en het uitvoeren van gedragswetenschappelijk onderzoek. Sinds 1994 hebben ook de ressortcommandanten, voor de duur van de Herstructurering KL, een eigen MPSD-adviseur.

Ook op het gebied van *onderwijs* hebben veel MPSD-officieren hun licht laten schijnen over gedragswetenschappen en krijgsmacht. Als gastdocent bij verschillende personeelscursussen maar vooral ook als vaste kracht op de KMA en het Instituut voor Leiderschap, Media en Opleidingskunde (ILMO). Waar op de KMA het accent ligt op de combinatie van onderzoek en onderwijs binnen de Vakgroep Sociale- en Gedragswetenschappen en Wijsbegeerte, wordt op het ILMO een bijdrage geleverd aan het ontwikkelen en uitvoeren van een keur aan cursussen, vooral op de gebieden leidinggeven, didactiek en teambuilding.

Zonder andere activiteiten te kort te doen, dient in deze beschouwing van arbeidsterreinen met nadruk de *individuele* hulpverlening te worden vermeld. Er is geen arbeidsterrein waarop de MPSD zich binnen de KL meer heeft geprofileerd en gestager is gegroeid.

In 1974 startte het project 'disfunctionerende militairen'. Directe aanleiding was de zorgwekkende constatering dat een toenemend aantal oudere onderofficieren ten gevolge van niet-medische individuele problemen zijn werkzaamheden niet meer, dan wel op beperkte wijze, uitvoerde. Dat ver-eiste dat binnen de personeelszorg een nieuwe coördinerende aanpak zou worden ontwikkeld. Daarbij zijn de militaire geneeskunde, het bedrijfsmaatschappelijk werk en de geestelijke verzorging tezamen met de psychotherapie in een systeem geïntegreerd. Inmiddels zijn op vier verschillende locaties centra voor individuele hulpverlening opgericht.

Een ander arbeidsterrein waarop de MPSD haar inbreng heeft, is dat van

de *algemene personeelszorg*. Uitvoering van het beleid op dit gebied wordt gestuurd door een coördinatiegroep. Aandachtsgebieden voor deze groep zijn militairen die langdurig ziek thuis zijn, voorlichting over etnische minderheidsgroepen en immateriële voorlichting voorafgaande aan pensionering.

Externe contacten

Naast alle activiteiten die de MPSD binnen de eigen organisatie ontplooit, heeft het onderhouden van externe contacten altijd bijzonder veel aandacht gehad. Zodoende wordt voeling gehouden met de algemene wetenschappelijke en internationale ontwikkelingen in de verschillende gedragswetenschappelijke gebieden. Voor velen is het universitaire instituut 'van herkomst' een voor de hand liggende vraagbaak en inspiratiebron. Ook een aantal naar subspecialisaties gedifferentieerde professionele organisaties fungeren als zodanig. Van belang zijn daarbij vooral publicaties, conferenties en opleidingen die door deze organisaties worden verzorgd. Hun gedragscodes vormen belangrijke richtlijnen op het raakvlak van de militaire en gedragswetenschappelijke beroepsuitoefening.

Binnen de defensieorganisatie vindt een uitwisseling van informatie plaats met de collega-gedragswetenschappers bij de andere krijgsmachtdelen. Ook bestaat er een groeiend aantal contacten met research-instituten buiten de krijgsmacht zoals het Instituut TNO/Technische Menskunde en de universiteiten.

Internationaal worden in toenemende mate activiteiten ontplooid binnen bijvoorbeeld de *Research and Study Groups* van NATO waar onder meer vraagstukken worden uitgewerkt op het gebied van *Defense applications of human and bio-medical sciences*. Voor de ontwikkeling van selectiebeleid en -techniek zijn de conferenties van de *International Military Testing Association* van belang, terwijl de symposia van *International Applied Military Psychology* belangwekken-

de bijdragen leveren op het gebied van organisatie-, arbeids- en algemene personeelsvraagstukken. Vanuit de sociale wetenschappen bestaan contacten met de *Inter University Seminar on Armed Forces and Society*.

Ook rechtstreekse, bilaterale contacten met gedragswetenschappelijke diensten van buitenlandse krijgsmachten blijken zeer concrete bijdragen te kunnen leveren aan de ontwikkeling van de gedragswetenschappelijke discipline binnen de KL. De landmachtattachés, en in de VS de liaisonofficier bij Tradoc, vormen daarbij actieve tussenschakels. Ten slotte bestaan er in het kader van de *Partnership for Peace* activiteiten contacten met gedragswetenschappers uit Oost-Europese landen.

Werkzaamheden

Het is de taak van de MPSD algemene steun te leveren aan de gehele KL. Het operatiegebied is dus in principe KL-breed maar de ontwikkeling van de arbeidsterreinen is voor een belangrijk deel geschied binnen de werkkingsfeer van de Haagse staven. Geleidelijk aan heeft ook de wetenschappelijke ondersteuning van de andere sectoren in de KL plaatsgevonden.

Dat is een ontwikkeling ten goede. Gedragswetenschappen zijn immers overal toepasbaar waar het menselijk gedrag een vraagstuk is. Aan de hand van een inventarisatie van door MPSD-officieren vervulde functies, wordt hierna een overzicht gegeven van de werkzaamheden op dit moment.

Afdeling Gedragswetenschappen (GW)

Deze afdeling ondersteunt de doelstellingen van de KL en desgewenst de KMar door middel van gedragswetenschappelijk onderzoek en advies. De kerntaken van de afdeling GW zijn:

- inventariseren mening personeel KL;
- uitvoeren beleidsonderzoek (voor, tijdens en na invoering beleid);
- uitvoeren van onderzoek en advise-

ren met betrekking tot psychologische selectie;

- uitvoeren van onderzoek, verrichten van studies en adviseren met betrekking tot personele aspecten van het moderne gevecht;
- uitvoeren van onderzoek en adviseren met betrekking tot zorg voor, tijdens en na uitzendingen;
- ambulante advisering.

Daarnaast begeleidt de GW onderzoeken die aan externe onderzoeksbureaus zijn uitbesteed. Op de afdeling is naast MPSD-officieren een aantal burgergedragswetenschappers werkzaam. Gezamenlijk dragen zij bij aan de benodigde specifieke psychologische, sociologische en onderwijskundige kennis. Het Hoofd van de Afdeling GW is tevens Hoofd van de MPSD.

Afdeling Individuele Hulpverlening (AIH)

De AIH is een tweedelijns hulpverleningsinstelling voor ambulante geestelijke gezondheidszorg binnen de Koninklijke Landmacht. Naast een psychiater, maatschappelijk werkers en part-time geestelijke verzorgers is de afdeling gevuld met mannelijke en vrouwelijke MPSD-officieren, opgeleid in de klinische psychologie en psychotherapie. Naast hun dagelijkse werkzaamheden volgt een aantal van deze MPSD-officieren de postdoctorale opleiding tot basispsychotherapeut.

De taken van de AIH zijn als volgt samen te vatten:

- het geven van (psycho)therapeutische behandeling aan KL-militairen en hun relevante relatie(s);
- het verlenen van psychologische ondersteuning aan militairen en hun thuisfront, zowel in de voorbereiding als tijdens crisisbeheersingsoperaties. Na terugkeer van de militairen speelt de AIH ook een rol in de nazorg;
- het uitvoeren van crisisinterventies na schokkende gebeurtenissen c.q. calamiteiten;
- het uitvoeren van psychodiagnostische- en functieschiktheidsonderzoeken;
- het verzamelen en verwerken van

gegevens voor (wetenschappelijk) onderzoek en het (mede) uitvoeren van dit onderzoek ten dienste van de hulpverlening en beleidsadviezen.

Afdeling Psychiatrie van het Centraal Militair Hospitaal

Bij deze afdeling is één klinische psycholoog werkzaam binnen een multidisciplinair team.

Zijn werkzaamheden zijn als volgt samen te vatten:

- klinische en poliklinische therapeutische behandeling;
- psychodiagnostisch onderzoek ten behoeve van behandelingen;
- supervisie en begeleiding van arts-assistenten en psycholoog stagiaires;
- coördineren van de deeltijdbehandeling van mensen met een chronisch Post Traumatisch Stress Syndroom en therapeutische werkzaamheden voor deze deeltijdbehandeling;
- consultatieve diensten ten behoeve van de overige specialismen van het ziekenhuis.

Sectie Forensische en Sociale Psychiatrie (FSP)

Bij deze sectie zijn twee MPSD-officieren werkzaam binnen een multidisciplinair team. In deze sectie worden psychiatrische en psychologische onderzoeken uitgevoerd bij militairen die in rechte zijn betrokken en bij militairen waarvan de dienstgeschiktheid opnieuw moet worden vastgesteld.

Commando Opleidingen

Koninklijke Landmacht (COKL)

Het COKL is verantwoordelijk voor de beleidsontwikkeling op opleidingsgebied en voor de uitvoering van alle individuele opleidingen in de KL. De huidige commandant van het COKL is een MPSD-officier in de rang van generaal-majoor.

Daarnaast werkt in de staf van dit commando een onderwijskundige MPSD-officier bij de sectie Beleidsontwikkeling. Hij is met name verantwoordelijk voor beleidsontwikkeling en advisering op het gebied van opleidingen en training. Bovendien is hij als projectleider verantwoordelijk voor de realisatie van diverse projec-

ten op gebieden als maatschappelijke scholing, toetsing, afstandsonderwijs en computer-ondersteunend opleiden.

Instituut voor Leiderschap, Media en Opleidingskunde (ILMO)

Op de Seeligkazerne in Breda is het ILMO gevestigd. De kernactiviteiten binnen het instituut vinden plaats binnen drie verschillende 'productiebedrijven': het Kenniscentrum, het Mediacentrum en de School. Op het instituut zijn drie functies voor officieren van de MPSD. In de eerste plaats een majoor als trainer/cursusleider binnen de instructiegroep leidinggeven in de School, vooral betrokken bij workshops Teambuilding. De overige twee officieren zijn werkzaam in het Kenniscentrum van het ILMO. Het Kenniscentrum is de 'denktank' van de KL op de gebieden leidinggeven, bedrijfsethiek, fundamentele voorlichting, opleidingskunde en audiovisuele communicatie.

Koninklijke Militaire Academie

Aan de Faculteit Militaire Bedrijfskunde van de KMA, waar alle beroepsofficieren van de KL en de Klu worden opgeleid, zijn in de Vakgroep Sociale- en Gedragswetenschappen en Wijsbegeerte een aantal MPSD-officieren werkzaam. Zij houden zich, samen met burgerwetenschappers en overige militairen, bezig met het verrichten van militair-sociologisch en -psychologisch onderzoek. Daarnaast wordt door hen het onderwijs in de Militaire Bedrijfskunde verzorgd vanuit de invalshoeken van de sociologie en de psychologie.

Selectie- en Keuringscentrum Koninklijke Landmacht (SKC)

Het SKC is belast met het uitvoeren van alle in de KL voorkomende selecties en keuringen. De keuringen worden verricht door de Bureaugroep Geneeskundig Onderzoek. Deze bureaugroep stelt ook de fysieke opleidbaarheid van de kandidaten vast. Zowel in de stafgroep als in de Bureaugroep Psychologisch Onderzoek zijn, naast civiele psychologen, MPSD-officieren werkzaam. Bij de stafgroep wordt wetenschappelijk

onderzoek verricht naar testmethoden en selectietechnieken. Bij de Bureau-groep Psychologisch Onderzoek vindt de psychologische selectie, het verwerken van selectiegegevens en resultaten plaats. Gezamenlijke verantwoordelijkheid van de psychologen is de verzorging van verdere vorming van het bij het centrum te werk gestelde selectiepersoneel. Met ingang van april 1996 is het SKC ondergebracht bij de Directie Werving en Selectie. De selectie en keuring voor de verschillende krijgsmachtdelen zal in de loop van 1998 in Amsterdam worden samengevoegd.

Permanente adviseurs bij grote eenheden

Door operationele eenheden wordt steeds vaker een beroep gedaan op MPSD-officieren. Nu de psychologische ondersteuning bij uitzending geheel is uitgewerkt en in de praktijk door klinisch psychologen van de AIH wordt uitgevoerd, groeit de vraag naar gedragswetenschappelijke ondersteuning in de vredessituatie. In de nieuwe organisatie, waarbij eenheden volledig uit beroepspersoneel bestaan, moet ervan worden uitgegaan dat deze eenheden in zeer korte tijd inzetbaar zijn. Gebleken is dat een belangrijk deel van de problemen bij uitzendingen wordt veroorzaakt door (gevechts)stress. Dit kan tot op zekere hoogte worden voorkomen door een goed preventie- en begeleidingsprogramma. Daarbij zal aandacht moeten worden besteed aan sociaal-psychologische factoren. De ervaring (onder meer in Israël) heeft geleerd dat psychologen, ook in periodes dat een eenheid niet wordt uitgezonden, een belangrijke bijdrage leveren aan de inzetbaarheid van eenheden. Andere werkzaamheden waarmee de gedragswetenschappelijk adviseur kan worden belast zijn onder meer:

- begeleiden van veranderingsprocessen;
- teamvorming, conflicthantering en leiderschapstraining;
- verzamelen van gegevens door kortdurende snelle onderzoeken;
- adviseren van de commandant inza-

ke aspecten van personeelszorg;

- ontwikkelen en desgewenst uitvoeren van cursussen ten behoeve van kaderleden op gedragswetenschappelijk gebied (bijvoorbeeld een cursus onderhandelen of een cursus slecht-nieuwsgesprek);
- evalueren van de effectiviteit van trainingen en oefeningen;
- ondersteunen en begeleiden van oefeningen waarbij vooral de weerbaarheid van militairen op een realistische wijze wordt vergroot;
- toepassen van een moreelsanalyse als indicator voor de inzetbaarheid van personeel en eenheid.

Eenheden waar, deels permanent, een gedragswetenschappelijk adviseur is toegevoegd aan de staf van de commandant zijn onder meer: de Staf en Centrale Diensten van de Bevelhebber der Landstrijdkrachten, de Koninklijke Marechaussee, het Nationaal Commando en het Commando Opleidingen Koninklijke Landmacht. Verzoeken van andere eenheden om een gedragswetenschappelijk adviseur toe te voegen, zijn door het ontbreken van MPSD-capaciteit (nog) niet gehonoreerd.

Afdeling Beleidsevaluatie en Audits (BEAU)

Bij deze afdeling van de Landmachtstaf is een scala van wetenschappers werkzaam, onder wie een MPSD-officier. Deze wetenschappers hebben onder meer de volgende taken:

- bijdragen aan het ontwikkelen, onderhouden en implementeren van beleid en instrumenten voor beleids-evaluatie, bedrijfsvoeringsaudits en financiële audits;
- uitvoeren van evaluaties en audits;
- op verzoek van ressorts en centrale diensten adviseren en/of ondersteunen bij evaluaties en audits;
- deelnemen aan werkverbanden binnen de Koninklijke Landmacht.

Ministerie van Defensie

Sinds 1996 is, zij het nog tijdelijk, een MPSD-officier werkzaam bij het Directoraat-Generaal Personeel. Als projectleider vormgeving van nazorg- en veteranenbeleid is betrokkene

onder meer belast met het aanpassen/herschrijven van de nota *Zorg voor veteranen* in samenhang naar aanleiding van de nieuwe generatie veteranen die is ontstaan als gevolg van deelname aan crisisbeheersingsoperaties. Daarnaast wordt gedragswetenschappelijk onderzoek gecoördineerd dat de krijgsmachtdelen overstijgt, zoals het onderzoek naar aanleiding van de klachten na terugkeer uit Cambodja.

In principe worden MPSD-officieren op functies geplaatst die speciaal voor hen zijn ingesteld. Steeds meer van hen worden echter geplaatst op algemene functies, vooral in het gebied Personeel & Organisatie.

Nabije toekomst

Onder druk van allerlei gebeurtenissen is de KL volop in beweging. Daarbij gaat het vaak om complexe ontwikkelingen, met verstrekkende gevolgen. Die ontwikkelingen staan niet op zichzelf maar grijpen op elkaar in. De MPSD'er krijgt met tal van ontwikkelingen te maken die invloed zullen uitoefenen op zijn werk, zoals:

– Bezien wordt in hoeverre de ontwikkelingen in de Informatie Technologie tot op het niveau van de enkele man kunnen worden toegepast op het gevechtsveld. Van belang daarbij voor militaire gedragswetenschappers zijn vraagstukken met betrekking tot de grenzen voor militaire leiders om alle *real-time* informatie nog adequaat te kunnen verwerken en daarnaast de mogelijkheden en de bereidheid van de individuele soldaat om te voorzien in de *real-time* informatie, waarbij er een voortdurende controle op al zijn gedragingen mogelijk is.

– De deelname van de KL-eenheden aan internationale crisisbeheersingsoperaties zal worden voortgezet. Afhankelijk van het risico en de grootte van de deelnemende eenheden zullen klinisch psychologen samen met de eenheden worden uitgezonden. On-

danks een integrale zorg voor en tijdens de uitzending zal het aantal militairen dat nazorg nodig heeft, toenemen. Daarnaast zal een groeiend aantal jonge veteranen gebruik willen blijven maken van de zorgfaciliteiten van de KL. Door onderzoek zal meer duidelijk moeten worden over de grenzen van de militair met betrekking tot de mogelijkheden van het aantal keren dat een militair, in relatie met de lengte van de uitzending, kan worden uitgezonden, en over hoe groot de werkelijke behoefte aan nazorg en veteranenzorg is.

- Vanwege de vele uitzendingen is meer duidelijk geworden over de factoren in de mens die een risico vormen voor een niet succesvolle uitzendperiode, en over de menselijke factoren die van invloed zijn op goed teamfunctioneren en op adequaat leiderschap onder crisismoments. Het meten van deze risicofactoren tijdens de psychologische selectie vergt een kwalitatief grotere professionaliteit. Meer psychologen zullen worden ingeschakeld bij de psychologische selectie van de aanstaande beroeps-

militairen. Deze psychologen zullen in één Defensie Selectiecentrum gaan samenwerken met de collega's van de andere krijgsmachtdelen.

- De arbeidsomstandighedenwet stelt eisen voor de gezondheid, de veiligheid en het welzijn van de medewerkers in de KL. Vanuit een KL-Arbo-dienst zullen onder meer door gedragswetenschappers bijdragen worden geleverd aan de verbetering van de arbeidsomstandigheden.

- Steeds vaker wordt er door de commandant een beroep gedaan op gedragswetenschappers om de mening te peilen van het personeel over het werken bij de KL. Hiervoor wordt vaak het instrument van de telefonische enquête gebruikt. Het grote voordeel van dit instrument is de mogelijkheid snel de gewenste informatie te verkrijgen. Informatie die in brede zin actueel is en kan worden gebruikt in een tijd waarin veranderingen elkaar snel opvolgen. Daarnaast kan een aantal vragen periodiek worden gesteld, waardoor de veranderingen in de mening van het personeel beter

zichtbaar kunnen worden.

- Als gevolg van resultaatverantwoordelijkheid en een verbetering van de bedrijfsvoering zal meer met kengetallen worden gewerkt om kostenbeheersing in de hand te houden. Gedragswetenschappers kunnen een bijdrage leveren aan het ontwikkelen van systemen om kengetallen te verzamelen. Daarnaast kunnen zij een bijdrage leveren aan het op systematische wijze analyseren van de verzamelde data.

- Mede gezien alle voortschrijdende veranderingen zal er behoefte blijven aan gedragswetenschappelijk advies. In een krimpde organisatie is functie-uitbreiding niet goed meer mogelijk. Steeds meer wordt door commandanten gezocht naar mogelijkheden om verzekerd te blijven van gedragswetenschappelijk advies. Dit betekent dat meer MPSD'ers op algemene personeelsfuncties zullen worden geplaatst, waarbij de commandant naast de organieke werkzaamheden ook gebruik kan maken van de gedragswetenschappelijke kennis en vaardigheden van een MPSD'er.

In een veranderende organisatie waarin nieuwe concepten als Resultaatverantwoordelijkheid, Verbeterde Bedrijfsvoering en Zelfstandig Handelen de nieuwe visie vertegenwoordigen, zal in toenemende mate behoefte zijn aan deskundig advies. De gedragswetenschapper met zijn technieken van onderzoek, zal die adviezen desgevraagd kunnen leveren. De potentiële opdrachtgevers voor onderzoek moeten dan wel weten dat die know-how aanwezig is en dat die kan worden 'ingekocht'. Ook de MPSD zal in dit opzicht in toenemende mate aandacht moeten besteden aan aspecten als marketing. Het bestaansrecht moet voortdurend worden aangetoond door kwalitatief hoogwaardige producten te leveren die voorzien in de behoefte van de klant. Daarvoor moet de MPSD beschikbaar zijn ingevolge de leuze: 'Onderzoek alles, en bevorder het goede'.

Literatuur

- Ch.F. Turpijn - De militair psychologische en sociologische dienst. **MS157** (1988)(5) 213.
- F. Matser - Het onderdeeloverlegorgaan op bataljonsniveau. Een doodgeboren kindje. **MS158**(1989)(1) 36.
- J. Terpstra - Selecteert de KL wel eerlijk? **MS158**(1989)(2) 53.
- S.H. Springer - Automatisering in de KL. **MS158**(1989)(10) 458.
- W.H.Th. Heijster - Krijgsmacht en alcohol. **MS158**(1989)(12) 560.
- H.F.M. Vullingsh - Leiderschapstraining en -vorming in de opleiding van aanstaande leidinggevend. **MS159** (1990)(11) 501.
- Ch.J. Janssen - Beroepsleger: in of naast de samenleving? **MS161**(1992)(9) 421.
- P.S. Andriess en G.J.C. Roozendaal - De KMA vernieuwd. **MS161**(1992)(8) 345.
- J. Terpstra - Psychologische selectie bij de Koninklijke Landmacht. **MS161** (1992)(9) 421.
- R.W. Jacobs - Stress, het operationele optreden en psychologische ondersteuning. **MS162**(1993)(6) 252.
- J. Soeters en A. Rosendahl Huber - Lessen uit de internationale bedrijfskunde relevant voor de internationalisering van de krijgsmacht. **MS164**(1995)(2) 73.
- H.F.M. Vullingsh - De informatiemodule. Een instrument voor informatieoverdracht aan managementteams. **MS165** (1996)(4) 172.
- A. Rosendahl Huber, P. Klein en J. Soeters - Verwachtingen rondom de start van het 1 (GE/NL) Corps. **MS165** (1996)(8) 364.
- H.F.M. Vullingsh en A. Flach - Voorkomen en voorkomen van nadelige psychische gevolgen van gijzelingen bij militairen. **MS165**(1996)(10) 452.
- M.A.D. van Dongen - Leiderschapstrilogie I; Inspirerend leidinggeven binnen de Militaire Doctrine. **MS166** (1997)(5) 213.

Historia docet

De verrassende actualiteit van de Middeleeuwse militaire geschiedenis

dr. R.P. de Graaf

Middeleeuwse krijgsgeschiedenis?

„(...) so wird man auch der Meinung sein, daß die neueste Kriegsgeschichte immer das natürlichste Feld für die Wahl der Beispiele sein muß, insoweit sie nur hinreichend bekannt und bearbeitet ist. (...) Je weiter man zurückgeht, um so unbrauchbarer wird die Kriegsgeschichte, wie sie zugleich um so ärmer und dürftiger wird. Am unbrauchbarsten und dürftigsten muß die Geschichte der alten Völker sein.”¹

Vandaar dat de auteur van deze woorden, Carl von Clausewitz, als hij voorbeelden gebruikt, bij voorkeur terugrijpt op de Napoleontische oorlogen. Zijn boodschap is duidelijk: op een militaire academie hoeft alleen maar krijgsgeschiedenis over de laatst gevoerde oorlogen te worden gegeven, dus om te bezuinigen kan met een beroep op Von Clausewitz het aantal te geven uren over de periode vóór 1945 tot nul worden teruggebracht. Dat de militaire strategie van generaal Norman Schwarzkopf in de Golfoorlog duidelijke overeenkomsten vertoonde met die van Hannibal (iemand tot wie Schwarzkopf zich sterk aangetrokken heeft gevoeld) in de slag bij Cannae in 216 v. Chr. is dan wel jammer, maar helaas... Hetzelfde geldt voor zijn operationeel aanvalskoncept tijdens de *ground campaign*. Als we de vlootmisleiding en andere tactieken buiten beschouwing laten, zijn op z'n minst twee krijgshistorische parallellen zichtbaar. Enerzijds was het offensieve plan voor VII en XVIII Corps gebaseerd

op de door de Duitsers in de Tweede Wereldoorlog toegepaste *Blitzkrieg*, anderzijds werd voor de 82ste en 101ste Airborne divisies geleerd van de mislukking van *Market Garden* uit diezelfde oorlog.

Nog altijd is de geest van Von Clausewitz aanwezig bij de samenstellers van overzichtswerken over strategie, zoals blijkt uit Peter Parets *Makers of Modern Strategy* (1986), Paul Kennedy's *Grand Strategies in War and Peace* (1991) en Williamson Murray's *The Making of Strategy* (1994). Hierin wordt nog wel over de oudheid geschreven, maar vervolgens wordt meteen de sprong gemaakt naar de tijd na 1500.

Met de militaire geschiedbeoefening in ons land is het weinig anders gesteld: de 'midden-eeuwen' worden weggelaten alsof ze nooit hebben bestaan. Concreet: welke officier van het Korps Mariniers realiseert zich vandaag de dag dat de eerste moderne doctrine voor het uitvoeren van amfibische acties uit de veertiende eeuw stamt (het zogenaamde *Black Book of the Admiralty*)?

Verstandelijk gehandicappt?

Dat Middeleeuwse militairen zelden helemaal voor vol worden aangezien blijkt ook duidelijk bij Von Clausewitz. Hij had een uitgesproken negatieve mening over Middeleeuwse staten en trok daar vervolgens zijn conclusies uit. Zo'n staat was, zo betoogt hij niet onterecht, geen echte politieke

eenheid, maar een agglomeratie van onderling nauwelijks met elkaar verbonden krachten. Hieruit zou dan volgen: „Einen solchen Staat darf man sich also auch nicht wie eine Intelligenz denken, die nach einfachen logischen Gesetzen handelt.”²

De redenering is dus: als de staatkundige eenheid niet erg sterk is, wordt er niet langer in overeenstemming met de wetten van de logica gehandeld en zeker niet op intelligente wijze.

Middeleeuwse vorsten handelden dus als verstandelijk gehandicapten? Wel spontaan, intuïtief en gevoelsmatig, maar niet discursief of rationeel... De door het fantastische en irrationele gefascineerde schrijver van *Herfstij der Middeleeuwen*, de beroemde Nederlandse cultuurhistoricus Johan Huizinga, geeft ongewild een mooie verklaring voor Von Clausewitz' constatering: „Hoezeer ook het ridderschap vorm en kracht moge hebben gegeven aan de oorlogsmoed, het werkte toch in de regel op de krijgsvordering meer belemmerend dan bevorderend, daar het de eisen der strategie opofferde aan die der levensschoonheid.”³

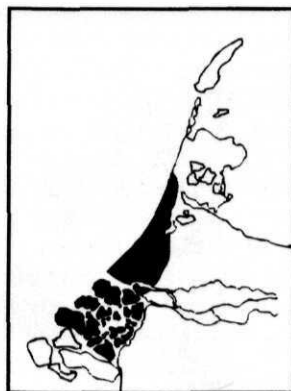
Hoewel de ridders en knapen in het gevecht dapper genoeg waren, betraden zij liever het strijdpark voor een jonkvrouw, een kruistochtgelofte of een goed toernooi, dan om de grenzen te beveiligen of economische *Schwerpunkte* te bemachtigen. Wijst Von Clausewitz meer op de politieke structuren, Huizinga geeft een mentale verklaring, maar ze komen beide op hetzelfde neer.

Historia docet?

Groot is dus de verleiding om met de beide heren te denken: de officier anno 1997 heeft niets te leren van het militaire verleden vijfhonderd jaar geleden. De Tweede Wereldoorlog kan nog net, maar de Middeleeuwen... In deze bijdrage wil ik naar aanleiding van mijn promotieonderzoek *Oorlog om Holland 1000-1375* en lans breken voor het nut van de bestudering van de militaire geschiedenis uit de middeleeuwen.⁴ Om te beginnen wil ik met een voorbeeld laten zien dat wat toen plaatsvond, weliswaar uniek was, maar tegelijk van alle tijden en plaatsen was en is. Hier vat ik samen, wat in een ander verband door professor luitenant-generaal b.d. G.C. Berkhof en mijzelf uitvoerig is uitgewerkt.⁵ Er zijn ten minste negen overeenkomsten aan te wijzen tussen het Hollandse optreden in de Friese Oorlog (de periode 1396-1401) en dat van de Amerikanen in Vietnam (de periode 1965-1972). Hier volgen ze:

- de oorlog werd internationaal steeds meer uitgebreid;
- sommige bondgenoten hadden een twijfelachtige reputatie;
- het was een oorlog op afstand, waardoor meer logistieke moeilijkheden moesten worden overwonnen;
- er waren nachtgevechten;
- het terrein was moeilijk begaanbaar, waardoor bepaalde militaire middelen niet of nauwelijks konden worden ingezet;
- de aanvallers hadden superieure vuurkracht;
- thuis werden de burgers oorlogsmoe;
- door frictie liep menige operatie uit de hand;
- na het verliezen van de geregelde gevechten ging de vijand over op de ongeregelde oorlogsvoering – waarbij geïsoleerd gelegen voorposten met vernietiging werden bedreigd – en
- de contra-guerrilla mislukte.

Ook door deze factoren te analyseren, wordt meer inzicht geboden in de hedendaagse problematiek van de wijze waarop een geregeld leger een ongeregeld vechtende tegenstander

± 1000

± 1100

± 1200

± 1300

± 1400

Ter vergelijking de huidige provinciegrenzen van Noord-Holland, Zuid-Holland en Zeeland

Afb. 1 De spectaculaire groei van het graafschap Holland tussen 1000 en 1400

kan verslaan en deze met name op lange termijn in bedwang kan houden.

Natuurlijk, de tijden zijn veranderd, de techniek is duizendmaal geavanceerder dan toen, de schaal van de

operaties is soms duizendmaal groter dan vroeger enzovoorts, maar strategische principes veranderen nooit.

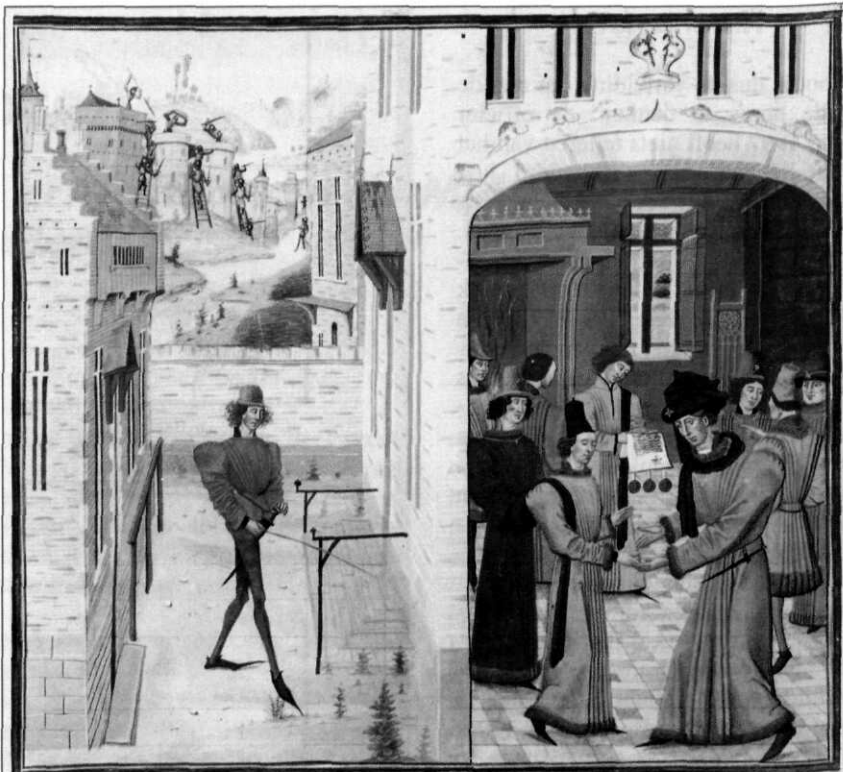
Wat laat een vergelijking zien tussen de massale vuurkracht en precisie van hedendaagse wapens met die van het

micro-niveau uit de Middeleeuwen? In de Golfoorlog werden in 1991 uit de lucht aan precisiegeleide wapens afgevuurd en -geworpen: 300 cruise-missiles, meer dan 1000 HARMS, meer dan 100 PATRIOTS, meer dan 5500 MAVERICKS, meer dan 2900 HELLFIREs, meer dan 3000 TOW projectielen en meer dan 8000 lasergeleide bommen. Samen is dit ongeveer 7500 ton. Daarnaast werd aan niet-geleide bommen, raketten en projectielen ruim 81.000 ton afgeworpen en afgevuurd, dus als bovenstaande aantallen met de factor tien worden vermenigvuldigd, krijgen we enigszins een idee van de totale omvang.⁶ Wat door de artillerie werd verschooten, moet hier nog eens bij worden opgeteld! Alleen al Amerikaanse piloten vlogen 2900 *sorties* per dag, een enorm aantal in vergelijking tot de magere 400 *bombing runs* van de Israëliëse luchtmacht in 1973. Middeleeuwse recordcijfers steken hier nog veel en veel schriller bij af.

De slag bij Agincourt op 25 oktober 1415 geldt als de eerste en misschien wel grootste *air campaign*, waarbij boogschutters via de lucht de Franse adel doeltreffend uitschakelden. Deze veldslag duurde nog geen half uur. Koning Hendrik V zette ruim vijfduizend boogschutters in, waarvan de vuursnelheid ongeveer tien seconden per schot was. Tijdens de kritieke fase vuurden zij dertigduizend pijlen per minuut af, wat, als ze dit konden volhouden, zou neerkomen op een kleine miljoen pijlen.

De prijs daarvan per stuk valt volledig in het niet bij een TOMAHAWK van ruim twee miljoen gulden of een HARM van bijna drie miljoen gulden per stuk. Ter vergelijking: in 1369 kostten in Gelderland gewone pijlen minder dan vier schellingen per honderd stuks en de zwaarste kruisboogpijlen eenenvertig schellingen per honderd (er gingen twintig schellingen in een pond; een topsalaris voor een ambtenaar was vierenvertig pond per jaar)!

Waarschijnlijk is de overeenkomst tussen Agincourt en de Golfoorlog dat de tactische waarde van deze wapens

In temps que Henry le roisne gouvernoit la chose publique del empire des romains et que par plusieurs amnisties le saint seigneur apostolique de romme fu rethours en la courte de l'empereur come contre par droit de verite l'audience pour

que de ans de ceste. Et lors favor que des le unant sa mere il vint moult de tristes domages que lui firent ses vassals et especialment l'empereur le conte des flamans qui moult de damage lui fist non obstant que par la grace d'icelle il en eust en fin la victoire. On list en la commune ystorie de almerais que est lui

Afb. 2 In plaats van zich impulsief op de tegenstander te storten, stond de graven van Holland een scala van non-violente machtsmiddelen ten dienste, zoals hier het sluiten van een verbond

(Foto: Koninklijke Bibliotheek Brussel Ms 9244, fol. 52)

zo doeltreffend was dat het eigen aantal slachtoffers zeer beperkt bleef en de vijand totaal vernietigd had kunnen worden. Toch is overweldigende vuursteun of langdurige *air campaign* allerminst een zekerheid dat de grondoperaties zullen gelukken. In 1916 werden de Duitse linies aan het Somme-front tien dagen lang non-stop gebombardeerd. In de daaropvolgende aanvallen verloren Engelsen en Fransen 614.000 man, zonder terreinwinst te hebben geboekt. Na 74 dagen

zwaar bombarderen kostte het Amerika in 1945 maar liefst 26.000 doden om Iwo Jima te veroveren. Hoewel het operationele concept hetzelfde is gebleven, waren de resultaten verschillend. Wel een heel groot verschil tussen koning Hendrik van Engeland en VS generaal Schwarzkopf is, dat de strijdmacht van laatstgenoemde was samengesteld uit een coalitie van 38 landen en dat zijn leger uit ruim een half miljoen soldaten bestond, een immens aantal dat zonder moder-

ne communicatietechnieken niet geleid had kunnen worden.

Dat het geheim niet in die *high-tech* schuilt, noch in het opereren in een groot coalitieverband, is een van de lessen van Srebrenica. Een onduidelijk mandaat, een te lange commando-hiërarchie, een in tactisch opzicht onverdedigbare enclave, een tegenstander die niet vecht volgens de Geneefse akkoorden enzovoorts, doen blijkbaar alle andere voordelen weer teniet.

Een Middeleeuws voorbeeld van wat in coalitieverband wel en niet lukt, is het conflict om Zeeland. Na jarenlange strijd was het duidelijk dat in Zeeland tussen Holland en Vlaanderen een machtsevenwicht bestond. Het was graaf Floris V die dit door had en erin slaagde om Frankrijk in een anti-Vlaamse coalitie op te nemen. De intensiteit van het conflict nam na 1295 enorm toe, in 1303 had Vlaanderen vrijwel geheel Holland veroverd... Toch bleek Vlaanderen nog in 1315 in staat om de druk van een twee-frontenoorlog te verdragen, toen een Frans leger over Rijssel aantoon en een Hollands over Antwerpen. Niet omdat het zo'n sterke defensie bezat, maar omdat door frictie (vooral regen) en ontbrekende communicatie tussen de twee legers in vijandelijk gebied van gecoördineerd optreden geen sprake meer was. Wat hier de zaak nog schrijnender maakt, is dat de koning en de graaf persoonlijk de operaties leidden, dus dat het militair commando geen ruggespraak hoefde te houden met het politieke gezag, laat staan met een internationale organisatie als de VN.

Conflictbeheersing

Het behoeft geen betoog dat non-violente middelen in een conflict in de meeste gevallen goedkoper uitpakken dan de inzet van strijdkrachten. Dit is niet alleen tegenwoordig zo, maar was ook in de Middeleeuwen het geval. De Arkelse Oorlog duurde van 1401 tot 1412 en slurpte per jaar 24.000 nobel op. Dit valt nog mee,

want de Friese Oorlog in 1396 kostte alleen al 34.000 nobel in de eerste twee weken! Hierbij moet worden bedacht dat in vredestijd de grafelijke penningmeester bijna 17.000 nobel placht uit te geven. Wat de Friese Oorlog duurder dan de Arkelse maakte, was de inzet van een veel grotere strijdmacht (respectievelijk vijf- tot zesduizend man en negen- tot tienduizend man), een invasievloot van meer dan vijfhonderd schepen en veel langere logistieke communicatielijnen.

Wanneer we over een langere periode een aantal conflicten rondom Holland in kaart brengen, valt op dat niet meteen naar de wapens werd gegrepen. In plaats van zich impulsief op de tegenstander te storten, stond de graven van Holland en hun militaire adviseurs een scala van andere machtsmiddelen ten dienste. Sommige zullen ons verrassend bekend in de oren klinken.

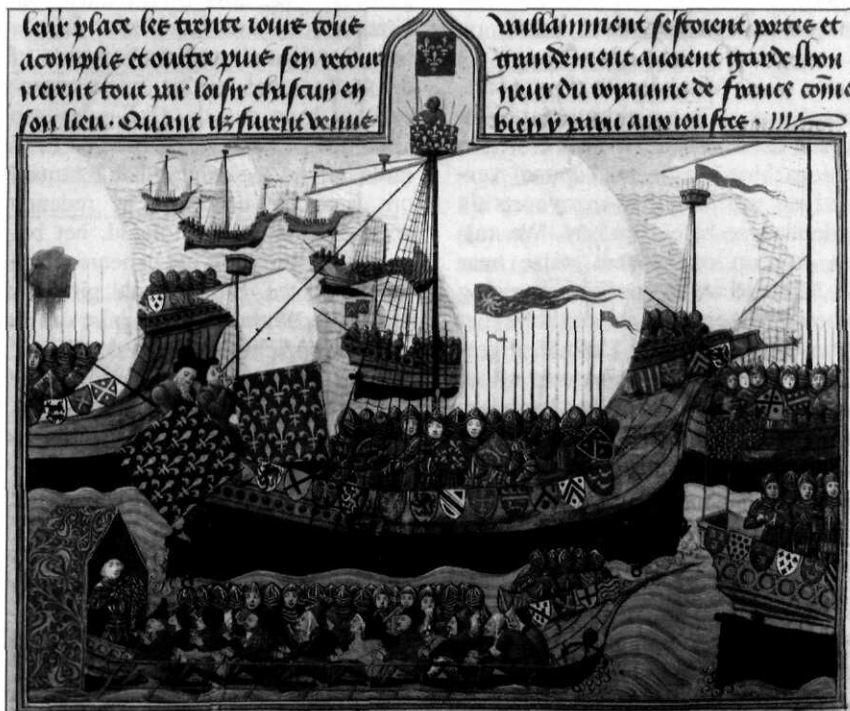
Tegen Utrecht was Holland vanaf de elfde eeuw in conflict. Gebruikte (overwegend non-violente) middelen waren:

- privilegeren en steunen van partijgangers,
- verkoop van grond in grensstreek,
- verkrijgen van 'open huizen',
- steunen van pro-Hollandse Stichtse adel,
- blokkeren van rivieren,
- beïnvloeden van bisschopsbenoemingen,
- ingrijpen in afwateringssysteem,
- aankopen van gebiedsdelen (zoals het Gooi) en
- het overnemen van schulden en panden.

Een ander voorbeeld. Tegen Vlaanderen vocht Holland om het verkrijgen van de heerschappij over de Zeeuwse archipel.

Hier waren gebruikte middelen:

- gijzeling en afpersing,
- geheime diplomatie bij coalitievorming,
- het onwettig laten verklaren van zoon,
- de indamming via bondgenoten,
- familie-intriges,

Afb. 3 De eerste moderne doctrine voor het uitvoeren van amphibische acties stamt uit de 14de eeuw. Galeien en baardzen in actie
(Foto: British Library Reproductions, Ms Harley 4379 fol 60 verso)

- het uitvaardigen van een handels-embargo,
- het weren van kooplui van jaar-markten,
- het via de keizer wijzigen van feodale verhoudingen, en
- de gedwongen opvoeding van Vlaamse gravenzoon aan Franse hof.

Ter vergelijking geeft ik nog één voorbeeld, maar nu intern in Holland, omdat nogal eens de inzet van VN-troepen wordt overwogen in landen die door een burgeroorlog worden geteisterd. Twee gevallen deden zich voor, namelijk de Loonse Oorlog (rond 1205) en de Hoekse en Kabeljauwse Twisten (na 1345). Hier waren de machtsmiddelen: afkoop van vijanden; abdicatieregelingen; ontketenen van volksofstand; doorsteken van dijken; stelen van oorkonden en achterhouden van zegels; opzettelijk verspreiden van geruchten; stimuleren van oproeren en uitvoeren van aanslagen op baljuw (ambtenaar) en poorters; sluiten van adellijke verbondsactes; voeren van huwelijks-politiek; het verlenen van politiek asiel, en verzoening met oude vijanden.

Laten we de Middeleeuwse vorst serieus nemen en ervan uitgaan dat hij in wezen net zoveel bezwaar heeft tegen zinloos bloedvergieten, kapitaal vernietigen, tijd verspillen enzovoorts als hedendaagse beleidsmakers. We zullen dan op een andere wijze naar de Middeleeuwse conflictbeheersing moeten kijken dan tot dusverre het geval is geweest. De Hollandse graven vroegen in het algemeen advies aan een raad van adellijke leenmannen. Vanaf de dertiende eeuw zelfs met een afvaardiging van de derde stand, het volk, en dan vooral de burgerij. Juist dit laatste was, doordat de rol van het geld in de economie sterk aan invloed won, noodzakelijk geworden, omdat de steden de mogelijkheid boden om de dure krijgsoperaties te bekostigen. Hier liggen de wortels van onze moderne democratie en hier ligt verankerd dat de krijgsmacht zich *in politics* afhankelijk opstelt van de politieke autoriteiten.

Oorlogsmotieven

In het geval van de Golfoorlog was het duidelijk dat niet alleen de bevrijding van Koeweit en de indamming van Saddam Hoessein voorop stonden, maar tevens dat belangrijke Westerse belangen in het geding waren. Als wordt bedacht dat Amerika voor veertig procent van haar totale vraag naar olie afhankelijk is van import uit het Midden-Oosten, dreigt de situatie net als in 1973 onhoudbaar te worden. Het verlies van Koeweit was in dit opzicht al onaanvaardbaar (overigens ook vanuit de optiek dat staten elkaar niet horen aan te vallen). Het verlies van Saoedi-Arabië zou de positie van het Westen verder verslechteren.

Als we op de Kruistochten, de ridderliteratuur en de Robin-Hoodfilms afgaan, lijkt het er op dat in de Middeleeuwen om godsdienstige, dan wel amoureuze en avontuurlijke redenen krijg werd geleverd. Als we de proef op de som nemen en van één conflict inventariseren wat de motieven zijn geweest van zowel Hollandse als Utrechtse zijde om toch naar de wapens te grijpen, kunnen we nagaan of dit vooroordeel juist is. In de eenentwintig keer dat de Hollanders en Utrechters elkaar tussen 1018 en 1374 in de haren vlogen, ging het achtmaal om financieel-economische redenen zoals het innen van tolgeld, het beheer over sluiten van het beheersen van handelsroutes. En achtmaal ging het om gebiedsuitbreiding of juist om in politiek opzicht te kunnen overleven. De vijf andere gevallen betroffen de opvolging van de bisschop of het steunen van een bondgenoot.

Evident is dat de oorlogvoering om Holland strategisch waardevolle zaken als doel had, en zelden zoiets als riddereer. Anders dan tegenwoordig in Israël of in voormalig Joegoslavië, streed men in het geheel niet om religieuze of etnische redenen. Het geeft eigenlijk geen pas om de soms barbaarse toestanden die daar heersen per definitie af te schilderen als Middeleeuws.

Logistiek

Vandaag zal geen enkele commandant tot actie overgaan, zonder adequate logistiek. In moeilijk terrein, geaccidenteerd, zeer drassig in Middeleeuwse Holland of zeer droog bij de *Desert Rats* in Afrika, of op grote afstand, of hartje winter in Rusland, is dit geen eenvoudige opgave. Zeker niet bij grootschalige en langdurige operaties. Volgens Field Marshall Bernard Montgomery: „*during the past war 80 per cent of our problems were of logistic nature*”.

De hoeveelheden munitie per divisie uit de Tweede Wereldoorlog verbleken nog in glans met die uit de Golfoorlog: per dag 5.000 ton munitie in 1991 tegen 500 ton in '40-'45. Voorts was in 1991 per divisie bij het begin van de grondaanval behoefte aan 550.000 vaten (van bijna 4 liter) brandstof, 300.000 vaten water en 80.000 maaltijden, tegenover 300 ton brandstof, water en voedsel dagelijks in '40-'45.

Vreemd genoeg zijn velen van mening dat Middeleeuwse commandanten zich hierover geen zorgen maakten. Ze plunderden wel en zetten vervolgens de militaire tering naar de nering. Historici worden niet moe om naast de problemen met de bevoorradings in één moeite het totale logistiek onvermogen te duiden: „*The problem of supply was certainly one of the principal limitations of medieval warfare... and commanders were quite insufficient to cope with the difficulty*” (J.F. Verbruggen); „*Logistics were difficult and primitive*” (G. Regan); „*Logistics, an art that had almost disappeared in the West with the fall of Rome.*” (J. Thompson).⁷

De oorzaak van de slechte logistiek wordt door Martin van Creveld en May McKisack eenvoudig verklaard: „*erratic movement and difficulties of communications would have frustrated any attempt to supply an expeditionary force from home over a long period*”.⁸

Deze opvatting is veel te generaliserend. Voor Holland gelden deze arm-

zalige *movements and communications* toch minder dan elders. Een gedetailleerd bewijs dateert uit 1345 als we kijken naar de rantsoenen. In dat jaar heeft het Hollandse leger onder leiding van graaf Willem IV 52 dagen lang de stad Utrecht belegerd. Kronieken spreken van 34.000 man. Van deze operatie zijn de rekeningen bewaard gebleven, maar hierin staan alleen de totaalcijfers vermeld. Wanneer deze worden omgerekend naar eigentijdse maten en gewichten resulteert dat in 902.575 liter wijn en bier, 980.475 kg brood, 123.432 kg vis en 668.152 kg vlees. Als deze vervolgens door 52 worden gedeeld en ten slotte door de hoeveelheden die doorgaans aan militairen per dag werden verstrekt, blijkt dat er voldoende voeding was om inderdaad 30.000 man iedere dag 1000 gram vlees, vis en brood samen en ten minste een halve liter bier te verstrekken. Al deze levensmiddelen werden veilig via de Vecht en de Lek ingevaren. Een geweldige logistieke prestatie, die vereist dat het bestaande beeld van onbenulligheid naar moderne krijgstechnische maatstaven wordt genuanceerd. Duidelijk is dat operaties zonder logistieke ondersteuning ondenkbaar zijn. Wanneer logistieke communicatielijnen door 'vijandelijk' gebied lopen, een omstandigheid waarmee na het VN-debâcle de NAVO werd

geconfronteerd in voormalig Joegoslavië, kan grote gevolgen hebben, tenzij bevoorrading door een luchtbrug mogelijk is.

Meetkundige precisie

Een bewijs voor de aanwezigheid van de grondvoorwaarden om een *persistent strategy* in vijandelijk gebied ook operationeel uit te kunnen voeren, levert de contra-guerrilla van het Hollandse leger in West-Friesland. In 1282 was graaf Floris V er door middel van een amfibische operatie in geslaagd om de West-Friese boeren te verleiden tot een geregeld gevecht. Sinds 1132 bedienden, zoals gezegd, zijn tegenstanders zich van de guerrilla om Hollandse pogingen tot annexatie te verijdelen. Zij deden dit zo effectief, dat Holland er tot het jaar 1282 nog geen voet aan de grond had gekregen. Twee grote gevechten te Wijdens en Schellinkhout leidden evenwel het einde van de West-Friese legers in. De weg naar het vijandelijke centrum in Hoogwoud en Niedorp lag open. Zodra ook deze plaatsen werden bezet, kwam het probleem hoe het gebied moest worden gepacificeerd – een niet aan tijd of plaats gebonden probleem, dat we kennen uit de jaren van de politionele acties in Indië, de Engelsen in Malakka na

1948, de Fransen in Algerije na 1956, de Amerikanen in Vietnam na 1965, de Russen in Afghanistan na 1979, maar wat de NAVO hopelijk in voormalig Joegoslavië bespaard blijft.

Floris V liet grote eenheden van het leger ter plaatse, zorgde voor rugdekking vooral via de vloot om de bouw van vijf dwangburchten – die met wegen, dammen en dijken onderling werden verbonden – te beveiligen. Tussen 1282 en 1289 werden de kastelen aangelegd. Bij Alkmaar en de bestaande Torenburg kwamen er twee, en de overige kwamen in de buurt van Schoorl (Nuwendoorn), Wijdenes en Medemblik. Alle bouwmaterialen en alle levensmiddelen moesten hiervoor uit Dordrecht en Haarlem worden ingevaren. In acht jaar werd het karwei geklaard en sindsdien is het gebied in Hollandse handen gebleven.

Op het eerste gezicht lijkt Floris de burchten lukraak langs de kustlijn en bij Alkmaar te hebben gesitueerd. Maar als we de onderlinge afstanden van de burchten opmeten, blijkt dat Hoogwoud vrijwel exact op het snijpunt van de diagonalen te liggen! Over precisie gesproken.

Toch schuilt het succes van Floris' pacificatiepolitiek niet minder in zijn positieve besluiten om zoveel mogelijk lokale gebruiken in tact te laten (bijvoorbeeld het houden van jaarmarkten en de traditionele landdag) en de aanleg van de West-Friese Omringdijk te bevorderen. Hiermee won hij *heart and mind* van de West-Friese landman. Vergelijk het *Strategic Hamlets Program* uit de beginjaren zestig in Vietnam.

Zo zijn we terug bij de non-violente middelen om conflicten op te lossen. Het is aan de hedendaagse beleidsmakers om op creatieve wijze ten koste van zo weinig mogelijk geweld zo veel mogelijk vrede te bewerkstelligen. Ook dit is een principe van alle tijden en plaatsen.

Noten

¹ Clausewitz, C. von, *Vom Kriege*, Ausgabe von Karl Linnebach, Berlin (1933), Boek 2, hoofdstuk 6, blz. 125.

² Clausewitz, C. von, op. cit., *Skizzen zum achten Buch, Kriegsplan*, blz. 620.

³ Johan Huizinga – *Herfstij der Middeleeuwen. Studie over levens- en gedachtenvormen der veertiende en vijftiende eeuw in Frankrijk en de Nederlanden*. Wolters-Noordhoff, Groningen (1919), blz. 95.

⁴ Ronald de Graaf – *Oorlog om Holland 1000-1375*. Verloren, Hilversum, (1996).

⁵ Gé Berkhof en Ronald de Graaf, „Generaal Schwarzkopf in Holland.” in: *De Groene Amsterdammer* (5 februari 1997).

⁶ *Newsweek*, 4 en 11 maart 1991, passim; E.B. van Erp Taalman Kip, „Technologieontwik-

keling, de invloed op de Nederlandse krijgsmacht”, in: *Mars in Cathedra*, 89 (juli 1992) 1-10, blz. 5.

⁷ J.F. Verbruggen – *The Art of Warfare in the Western Europe during the Middle Ages. From the Eighth Century to 1340*. North-Holland Publishing Company, Amsterdam (1976), blz. 298; Geoffrey Regan – *The Guinness Book of Military Blunders*. Guinness Publishing, Enfield (1991) blz. 104; Julian Thompson – *The Lifeblood of War. Logistics in Armed Conflict*. Brassey's, London (1991), blz. 26.

⁸ M. van Creveld – *Technology and War from 2000 B.C. to the present*. Brassey's, London (1991) blz. 43; May McKisack – *The Fourteenth Century 1307-1399*. Oxford University Press, Oxford (1991), blz. 242.

BOEKEN bespreking

Internal factors in Russian Foreign Policy

door N. Malcolm, A. Pravda, R. Allison
en M. Light, 356 blz., Uitg.: Oxford
University Press, Oxford (GB), 1996.
Prijs £ 40
ISBN: 01 9828 011 4

Volgens de uitgever is dit het eerste boek dat een systematische analyse biedt van de interne politieke krachten die het gedrag bepalen van Rusland, als belangrijkste opvolgerstaat van de Sovjet-Unie, bepalen in de internationale arena. Het boek zou nieuwe inzichten moeten geven in de nationale fundamenteën van het inmiddels meer assertieve en met meer zelfvertrouwen gepaard gaande optreden van Rusland.

Internal factors in Russian Foreign Policy is een uitgave van *The Royal Institute of International Affairs* (RIIA), een onafhankelijke Engelse instelling die fundamenteel onderzoek naar internationale vraagstukken bevordert. Het is voor een belangrijk deel tot stand gekomen door gesprekken met beleidsmakers en wetenschappers in Rusland zelf. Het onderwerp van dit boek maakt deel uit van een onderzoeksproject van de RIIA naar interne factoren in het buitenlandse beleid van de voormalige Sovjet-republieken. De schrijvers zijn als hoogleraar of lector verbonden aan de universiteiten van Londen, Oxford, Birmingham en Wolverhampton.

Na een inleiding volgen hoofdstukken over het denken met betrekking tot buitenlands beleid, de totstandkoming van buitenlands beleid, de invloed van het publieke debat op dit beleid en, ten slotte, een hoofdstuk over militaire factoren in het buitenlandse beleid van Rusland. Het geheel wordt afgesloten met een concluderend hoofdstuk. Deze uitgave is voorzien van een uitgebreide bibliografie, alsmede een chronologie van belangrijke gebeurtenissen in de binnenlandse en bui-

tenlandse politiek van Rusland, van december 1991 tot september 1995.

Het inleidende hoofdstuk gaat in op de voornaamste wijzigingen in het Russische buitenlandse beleid sinds 1991. Zo wordt er gewezen op de groeiende rol van economische belangen in het buitenlandse beleid. Verder is er sprake van politiek activisme vanuit de regio's van de Russische Federatie.

Binnen het Gemeenebest van Onafhankelijke Staten (GOS) valt te constateren dat vanaf 1994 de banden tussen de overige voormalige Sovjet-republieken en Rusland door de laatste nauwer zijn aangehaald. Daarnaast heeft de internationale onderlinge afhankelijkheid op politiek, sociaal en economisch terrein zijn weerslag gehad op het Russische buitenlandse beleid.

In het hoofdstuk over het denken over buitenlands beleid wordt de ontwikkeling van het Russische buitenlandse beleid in drie fasen verdeeld. De eerste fase, van december 1991 tot mei 1992 werd gekenmerkt door een consistente pro-Westerse houding. In de tweede fase, van juni 1992 tot april 1993 was er sprake van belangentegenstellingen en ambivalentie in het beleid. Gaandeweg vormde zich een meer assertief beleid ten aanzien van het Westen en het GOS. Tijdens de derde fase, vanaf mei 1993, groeide een consensus over het te voeren beleid en werd dit bijgevolg meer consistent, waarbij de assertieve houding gestand bleef. Voor een goed begrip van het Russische denken over buitenlands beleid moet in ogen-schouw worden genomen dat, in tegenstelling tot andere mogendheden, de ontwikkeling van het Russische rijk en de Russische staat gelijk opliepen. Dit gedachtegoed van een Russisch rijk speelt ook heden nog een rol, bijvoorbeeld bij het Russische beleid ten aanzien van het GOS.

De ontwikkeling van de plaats van de besluitvorming van buitenlands beleid is analoog aan de veranderingen in het buitenlandse beleid in de eerste drie jaar na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie. Aanvankelijk een pro-Westerse koers, bepaald door het ministerie van Buitenlandse Zaken, vervolgens een machtsstrijd tussen instituten, en uiteindelijk een brede

consensus tussen de beleidsbepalende organen. Een belangrijke factor voor de geleidelijke koerswijziging was dat de uitvoerende macht, de president en zijn apparaat, zich genoodzaakt zag om de krachten te bundelen en de achterban te verstevigen om daarmee weerstand te bieden tegen de interne politieke bedreiging, zoals de confrontatie met het parlement rond het Witte Huis, eind 1993. De centralistische beleidsbepaling van Rusland mist de organisatorische capaciteit die het Sovjet-systeem bezat. Het gevolg is dat besluiten, veelal zonder verdere consultatie, door het presidentiële apparaat worden genomen, hetgeen fouten met zich meebrengt.

Factoren en groeperingen die bij de bespreking van de publieke dimensies van het buitenlands beleid een rol spelen zijn: lobby's en politieke partijen, de publieke opinie en het parlement. Als gevolg van de overheersende positie van het presidentiële apparaat op de vaststelling van het buitenlandse beleid, moet de invloed van de publieke dimensies op dit beleid, ook die van het parlement, voornamelijk als conditionerend en indirect worden aangemerkt.

Het militaire apparaat heeft in het post-Sovjet Rusland een belangrijke stempel weten te drukken op het buitenlandse beleid, met name ten aanzien van het 'nabije buitenland'. Dit laatste heeft alles te maken met de collectieve geopolitieke Sovjet-erfenis van de GOS-staten, waarbij het Russische leger zich als hoeder van het gedachtegoed manifesteert. De steun van het leger die de politieke leiding in het Kremlin regelmatig nodig heeft gehad om haar eigen overleving zeker te stellen, heeft geresulteerd in aanmerkelijke invloed van de legertop op het buitenlandse beleid.

De invloed van het Russische leger op het buitenlandse beleid ligt hoofdzakelijk op drie terreinen. Allereerst met betrekking tot de vaststelling van de militaire doctrine, met inbegrip van de dreigingspercepties. Vervolgens heeft de legerleiding zich op ad hoc basis bemoeid met veiligheidsvraagstukken die verder reikten dan uitsluitend militaire zaken. Ten slotte heeft het leger oplossingen aangedragen ter bevordering van stabiliteit in het 'nabije

buitenland', onder meer met inzet van *peacekeeping* eenheden.

De ideeën van de militaire leiding over een gemeenschappelijk militair-strategisch theater binnen het GOS onder Russisch beheer, zijn uitgewerkt met voorstellen over snel inzetbare mobiele strijdkrachten en de reconstructie van Russische militaire faciliteiten in de meeste GOS-staten. Met een beleid van 'voorwaartse verdediging', dat wil zeggen de stationering van Russische grenstroepen niet aan haar eigen grenzen maar aan de buitengrenzen van het GOS, werden de vitale belangen van Rusland nog verder verscherpt. Overigens heeft het concept van een voorwaartse veiligheidszone voor Rusland binnen het GOS niet alleen postgevat bij de Russische Generale Staf, ook de overige politieke beleidsorganen, waaronder het ministerie van Buitenlandse Zaken onderschreven de noodzaak hiervan.

Noot van de recensent: vooralsnog is stationering van Russische grenstroepen in GOS-verband slechts voorzien in de Centraal-Aziatische staten. Zou dit worden uitgebreid naar de westelijke GOS-staten, dan brengt dit Russische troepen terug naar de grenzen van Oost-Europa. Met de uitbreiding van de NAVO naar het oosten, zullen in het uiterste geval troepen van NAVO en Rusland, net als tijdens de Koude Oorlog, weer tegenover elkaar staan. Het is maar de vraag of dit een wenselijke ontwikkeling is voor beide partijen.

Internal factors in Russian Foreign Policy is een doorwrocht wetenschappelijk werk. Ondanks het wetenschappelijk karakter ervan is het boek ook zonder achtergrondkennis goed toegankelijk. Wel moet worden gesteld dat de mate van detail voor de gemiddelde lezer te ver gaat.

Het boek geeft een uitstekend inzicht in de ontwikkeling van het Russische buitenlandse beleid na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie. Het is dan ook een *must* voor Ruslandkundigen en politicologen. Gelet op het recente Nederlandse beleid om Rusland nauwer te betrekken bij Westerse veiligheidszaken, zoals *Partnership for Peace*, is dit boek ook zeker aan te bevelen voor beleidsmedewerkers van Defensie en Buitenlandse Zaken.

drs. M. DE HAAS, kap inf (KMA)

Galgemaal voor Pruisen

De mestvaalt van de geschiedenis. Het opmerkelijke levensverhaal van Paul von Lettow-Vorbeck Pruisisch generaal, guerillero en putchist door Kees M. Paling. 191 blz. Uitgeverij BZZTÔH, 1995.

Prijs: f 34,95

ISBN: 90 6291 660 0

Gedresseerde bijen als geheim wapen; cavaleriepaarden die met verf gecamoufleerd worden als zebra's; stoomketels en motortorpedoboten die honderden kilometers door de savanne worden gesleept. Dit is nu eens veelbelovende, intrigerende stof voor een boek, maar Kees M. Paling heeft kennelijk meer voor ogen gehad dan het schrijven van de campagne die de Duitse generaal Paul von Lettow-Vorbeck in Zuidoost-Afrika gedurende de Eerste Wereldoorlog heeft gevoerd. Bij het lezen van de titel duikt de vraag op of het niet een wat omslachtig streven is een biografie te verweven met de geschiedenis van een staat. Toch heeft Paling dat in dit boekwerk proberen te doen. De auteur, die regelmatig over allerlei onderwerpen publiceert, heeft in dit werk zijn grote belangstelling voor de staat Pruisen en de persoon Von Lettow-Vorbeck willen combineren.

In het in zeven hoofdstukken opgedeelde werk brengt Paling na een korte inleiding over Pruisische politiek-militaire tradities en enigszins geforceerd de banden tussen de staat Pruisen en de familie Von Lettow-Vorbeck naar voren. Pas na een twintigtal pagina's duikt de hoofdpersoon op en lukt het Paling enigszins om 'opkomst en ondergang van de Pruisische monarchie' en de levensloop van Von Lettow parallel met elkaar te laten verlopen. Na een lange uiteenzetting over de achtergronden van het officierscorps en de opleiding, wordt Von Lettows carrière uit de doeken gedaan. Na in China bij de Boxer-opstand te zijn ingeschoten (1901) en in Duits Zuidwest-Afrika een opstand van de Hottentotten te hebben neergeslagen, mag de officier zich in die *Heimat* gaan voorbereiden op dat deel van zijn leven dat hem beroemd zou maken: het commando over de Duitse koloniale troepen in Oost-Afrika (het huidige Tanzania, Rwanda en

Burundi). Paling spaart Von Lettow in het voorgaande niet: met name het optreden in China (door Von Lettow als respectabel omschreven) wordt begeleid met zinspelingen als „dit moet met een korrel zout worden genomen”, en „de Duitsers zagen kans de twijfelachtige titel te behalen van de 'meest gehate interventiemacht' ”.

Het verhaal van de Eerste Wereldoorlog in Afrika wordt boeiend beschreven, mede dankzij het uitgebreide literatuuronderzoek dat de auteur over deze periode heeft gepleegd. Naast scènes die aan sketches van Monty Python doen denken, komen ook opmerkelijke zaken als een bevoorradings vanuit Berlijn per zeppelin aan de orde. Over de Pruisische monarchie rept de auteur nauwelijks in dit hoofdstuk, dat toch een derde deel van het boek omvat. In de hoofdstukken die na het relaas van de gebeurtenissen in Afrika volgen, wordt duidelijk dat Paling zijn meeste kruis heeft verschoten. Vermeldenswaard, maar niet verrassend is dat de aartsconservatieve Von Lettow zich onder de Republiek van Weimar in maart 1920 maar al te graag achter de putchisten van Wolfgang Kapp en de zijnen schaaft.

Het verdere verloop is een bekend verhaal. De geschiedenis van Duitsland in de jaren twintig wordt braaf afgedraaid, met een overvloedige toevoeging van adellijke Pruisische officiersnamen (zelfs de vader van Claus von Amsberg wordt ten tonele gevoerd).

In het hoofdstuk 'De ondergang van Pruisen 1933-1947' beschrijft Paling Hitlers opkomst en Von Lettows oprechte afkeer van de nazi-kliek. Dit laatste deed de Oost-Afrika-veteraan dan ook in ongenade vallen bij het regime, waarna hij een tijdje op de achtergrond bleef. Dit probeert de schrijver deels te ondervangen met het vermelden van hele reeksen aan moordaanslagplannen op de *Führer* door het conservatief-Pruisische officierscorps. Paling lijkt zo wel heel erg zijn best te doen om althans een groot deel van de Pruisische officieren vrij te pleiten. Opmerkelijk in dit hoofdstuk is de anekdote waarin de Britse inlichtingenofficier R. Meinertzhagen (oud-tegenstander en vriend van Von Lettow) de gemiste kans beschrijft, die hem in juni 1939 wordt

geboden, om zowel Hitler als Von Ribbentrop te doden.

De auteur sluit af met twee korte hoofdstukken. Hierin komen de opdeling van het Duitse Rijk in 1945 en Von Lettows dood in maart 1964 aan bod, zowel als de zogenaamde 'Pruisische geest'. Bij dit laatste doet Paling een poging om de negatieve mythe van Pruisen (oorlogszuchtig, militarisme) te doorbreken en voert hiervoor als excuses de historische ontwikkeling en omstandigheden aan. Daarnaast brengt hij al eerder genoemde moordaanslagplannen van Pruisische officieren als voorbeeld van het 'Andere Duitsland' van Klaus Mann en het Duitse verzet naar voren.

Al resumerend kan men stellen dat Paling slechts gedeeltelijk is geslaagd in zijn opzet, om de geschiedenis van de staat Pruisen de geschiedenis van Paul von Lettow-Vorbeck te laten zijn. Slechts bij vlagen gaat de geschiedenis van beide items synchroon. Maar helaas overheerst al te vaak het een te veel het ander, met als sterkste voorbeeld de avonturen in Afrika tussen 1914 en 1918. Verder wordt het boek ontsierd door kleine slordigheden. Zo meent Paling dat de SS onderdeel uitmaakte van de *Wehrmacht* en haalt hij enige rangen van de Duitse generale staf en types oorlogsschepen door elkaar.

Ondanks al het bovenstaande is *Galge-maal voor Pruisen* geen slecht boek. Naast het gegeven dat de auteur zonder meer een informatief werk heeft afgeleverd, is Paling een goed verteller. Dit komt vooral in het deel over Afrika tot uiting, waar de vele anekdotes het lezen erg aangenaam maken. Ook biedt de beschrijving van Von Lettows opleiding en zijn rol in de Kapp-putsch een interessante kijk achter de schermen. Men kan zich daarom afvragen of de auteur niet beter alleen een biografie over Paul von Lettow-Vorbeck had kunnen schrijven. Onderzoeksmateriaal aangaande deze militair bestaat er genoeg, dat bewijst de lijst van geraadpleegde literatuur wel.

drs. A.J. VAN DER PEET (SMG/KL)

The campaign of 1812 in Russia

door Carl von Clausewitz, 260 blz. met 14 kaarten. Uitg.: Da Capo Press, New York, 1995. Imp.: Nilsson & Lamm.

Prijs: f 29,70.

ISBN: 03 0680 650 9

Het boek is een herdruk van de Engelse uitgave uit 1843 en is voorzien van een voorwoord van Michael Howard. Alhoewel de schrijver zelf ook de Russische winter aan den lijve heeft ervaren, gaat hij niet in op het menselijk leed dat deze tocht veroorzaakte en schrijft hij voornamelijk over militair operationele en politieke aangelegenheden.

Von Clausewitz was als aanhanger van Scharnhorst tegen het bondgenootschap dat Pruisen in 1812 min of meer gedwongen sloot met het Franse Keizerrijk. Hij vroeg en kreeg ontslag en trad vervolgens in Russische dienst. Hij heeft de veldtocht van het Franse leger en de bondgenootschappelijk troepen naar Moskou dan ook aan de Russische kant meegemaakt.

The Campaign of 1812 in Russia is opgebouwd uit drie delen. Deel I heeft als belangrijkste onderwerp de planning aan Russische zijde. In deze planning speelt de Pruisische generaal Von Phull een rol. Deze ontwerpt een plan, waarbij op de route naar Moskou bij de samenvloeiing van Drissa en Dwina versterkingen zullen worden gebouwd om daar met de Fransen slag te leveren. De bouw is weliswaar in uitvoering genomen, maar tot opluchting van Von Clausewitz wordt halverwege met de bouw gestopt. Ook de Russische legerleiding is tot de conclusie gekomen, dat de plaats onvoldoende beheersend is.

Deel II geeft een algeheel overzicht van het verloop van de campagne. Hierbij is met name aandacht besteed aan de tocht naar Moskou; de terugtocht is in drie bladzijden afgedaan. Van de 400.000 à 500.000 man die Napoleon voor zijn tocht heeft verzameld, zijn ruim 300.000 man op mars gegaan naar Moskou. De overigen zijn ingezet op de flanken en in garnizoensdiensten. Van de militairen die richting Moskou vertrekken, arriveren er me-

dio september 1812 90.000 in Moskou, terwijl er in januari 1813 slechts 13.000 achter de Weichsel terugkeren.

Deel III behandelt enige gebeurtenissen meer in detail, waaronder de slag bij Borodino en de overgang eind december 1812 van de Pruisische troepen (onder Von Yorck) naar het Russische kamp (veelal aangeduid als de Conventie van Tauroggen). Bij dit laatste trad Von Clausewitz op als contactpersoon tussen beide partijen.

In het algemeen kan Von Clausewitz instemmen met de Russische operatieplannen. Wel verbaast hij zich er regelmatig over dat de Fransen zo weinig worden gehinderd in hun opmars. De vrees voor een omvatting en het verliezen van verdere mogelijkheden voor de terugtocht lijken hierbij het hoofdmotief te zijn geweest.

Von Clausewitz stelt, dat deze tocht eigenlijk niet past bij de wijze van oorlogvoering van Napoleon. Korte veldtochten, waarbij de tegenstander vernietigend wordt verslagen en hierdoor gedwongen is vrede te sluiten, vormen het normale patroon van zijn veldtochten. In Rusland lukt dit niet; de veldtocht neemt veel tijd in beslag en de veronderstelling dat de Czaar na de verovering van Moskou wel vrede wil sluiten, is een ernstige misrekening. Deze heeft namelijk de tijd, terwijl de Russische troepen geleidelijk aan even sterk zijn als de Franse.

Von Clausewitz verwijt Napoleon dat deze vooral voor de terugtocht onvoldoende maatregelen heeft getroffen voor de verzorging van mens en dier. Dit heeft dan ook desastreuze gevolgen gehad. De campagne brengt Von Clausewitz tot de veel aangehaalde uitspraak dat de aanval de zwakkere en de verdediging de sterkere methode is, met dien verstande dat bij succes de aanval gunstiger is en meer beslissend en men bij de verdediging hoogstens het evenwicht kan herstellen.

Op grond van onder meer de ervaringen in Rusland heeft hij later zijn hoofdstukken voor *Vom Kriege* geschreven. Om zijn ideeën beter te begrijpen, is het zeer nuttig het hier besproken boek eerst ter hand te nemen.

drs. T. DE KRUIJF, genm b.d.

Plein 4

De geschiedenis van een logement en een departement, door Ben Schoemaker en Paul Peucker, 171 blz., geïll., Uitg.: Sectie Militaire Geschiedenis KL, Den Haag, 1996.

Prijs: f 29,90

ISBN: 90 7067 745 8

'Plein 4' verwijst naar het pand dat onderdak biedt aan het ministerie van Defensie. Al in 1746 nam de stad Rotterdam dit fraaie logement in gebruik om haar afgevaardigden bij de Staten van Holland, die in Den Haag vergaderden, passende huisvesting te bieden. In dit gebouw werd in 1820 het Departement van Oorlog gevestigd. Dit onderdeel van het landsbestuur, dat sinds de samenvoeging met het ministerie van Marine 'ministerie van Defensie' heet, is nu al meer dan 175 jaar op deze plaats gevestigd. Alleen de Tweede Wereldoorlog zorgde voor een onderbreking in deze lange bewoningsgeschiedenis.

Dat Defensie als enige ministerie op zijn negentiende-eeuwse plaats kon blijven, was alleen mogelijk omdat de noodzakelijke uitbreidingen, tussen het Plein en de Kalvermarkt, konden worden gerealiseerd. Het gebouw 'Plein 4' beslaat tegenwoordig, gemeten naar vloeroppervlak, nog maar een klein deel van het defensiecomplex, maar het is niettemin nog altijd het bestuurlijke hart van het ministerie.

Dit boek, dat naar aanleiding van het 250-jarig bestaan van Plein 4 verschijnt, vertelt de geschiedenis van het oud-logement en van de andere gebouwen die in de loop der tijd bij het ministerie van Defensie zijn getrokken. Behalve voor de bouwhistorie, met inbegrip van het relaas van de talrijke verbouwingen, is er ruimschoots aandacht voor de bewoners en gebruikers van deze gebouwen en het plaatst het logement en het latere departement in de context van de Haagse geschiedenis.

Het eerste hoofdstuk begint in de Middeleeuwen, toen op het terrein van het huidige complex een vrouwenklooster werd gebouwd. Het schetst de ontwikkelingen van het Plein tot 1650. In het tweede hoofdstuk wordt de rode draad van de geschiedenis van Plein 4 opgepakt en

loopt deze via aanschaf van een gebouw door de stad Rotterdam, afbraak van het gebouw en het tot stand komen van het huidige gebouw, via de huurders en aanschaf door de Landsregering in 1806 naar het twaalfde en laatste hoofdstuk dat de jaren 1990-1996 behandelt.

Het is verhelderend om in sommige passages te lezen dat het in het verleden niet altijd 'de goede oude tijd' is geweest. Zo hadden de Rotterdamse heren veel te stellen met de knechten. Deze personeelsleden lieten bezoekers regelmatig onnodig lang wachten of zij maakten brieven zoek. Het tappen van bier gebeurde slordig en de knechten lieten zelfs regelmatig de kraan van het vat open staan. De heren probeerden aan al die nalatigheden en slechte gebruiken paal en perk te stellen door strenge regels uit te vaardigen. Mede door de passages handelend over bewoners en gebruikers gaat de geschiedenis van Plein 4 meer leven voor de lezer.

Samenvattend: een goed en vlot leesbaar geschreven boek met veel foto's (waaronder een groot aantal in kleur) en zes plattegronden waarop de stapsgewijze uitbreiding van het ministerie in kaart is gebracht. Het boek is een *must* voor de liefhebbers van (militaire) geschiedenis maar het bevat daarnaast tevens veel wetenswaardige informatie voor iedereen die op het Plein heeft gewerkt, werkt of zal gaan werken.

drs. J. TERPSTRA, kol MPSD

Selective engagement

American foreign policy at the turn of the century, door M. van Leeuwen en A. Venema, red., 138 blz., Uitg.: Atlantische Commissie/Instituut Clingendael, Den Haag, 1996.

Prijs: f 24,95 (voor lezers van het *Atlantisch Perspectief*, voor niet-leden f 29,75)

ISBN: 90 7332 906 X

In deze bundel zijn naast een inleiding en een afsluitende beschouwing, zeven bijdragen opgenomen die afkomstig zijn van vijf Nederlandse en twee buitenlandse auteurs. De presidentsverkiezingen van begin november 1996 waren reden een

overzicht te maken van enige aspecten betreffende de Amerikaanse buitenlandse politiek. De bundel is eind juni afgesloten, zodat onderwerpen die sedertdien de aandacht trokken, niet meer zijn meegenomen. Achteraf gezien heeft dit niet tot grote ommissies geleid.

Omdat de kandidatuur bij de Democraten in feite reeds vaststond, waren vanuit deze partij nauwelijks visies te verwachten die afwaken van het beleid van de regering Clinton. Binnen de Republikeinse partij waren daarentegen wel grote verschillen aanwezig.

In de bundel krijgt met name de extreme visie van Buchanan de nodige aandacht. De Verenigde Staten kennen nog steeds een vrij omvangrijke isolationistische stroming; die vooral tijdens de verkiezingscampagne sterk de aandacht kreeg. De huidige hoofdstroom in de Amerikaanse politiek is echter interventionalistisch. Wel stellen de schrijvers vast, dat het eigen belang van de Verenigde Staten daarbij meer nadruk heeft gekregen en in feite *Leitmotiv* is geworden van de huidige buitenlandse politiek.

De schrijvers constateren dat de buitenlandse politiek niet in het centrum van de publieke belangstelling stond. Bovendien bleken de standpunten van de Republikeinse presidentskandidaat Dole en president Clinton niet fundamenteel te verschillen.

In de bundel komen onder meer aan de orde: het primaat in de Amerikaanse buitenlandse politiek (president of Congress), de waarde van militaire bondgenootschappen, de verhouding tot de Verenigde Naties, de relatie tot (Oost-)Azië en (West-)Europa en de Amerikaanse opstelling in de buitenlandse handel. Het soms diffuse beeld over deze onderwerpen is met deze bijdragen aanzienlijk verhelderd.

Meer aandacht voor de verhouding van de Verenigde Staten tot enkele andere (specifieke) landen of regio's zou de bundel echter nog waardevoller hebben gemaakt. In dit verband kunnen onder meer de Russische Federatie, het Caraïbisch gebied en de andere landen van het Amerikaanse continent worden genoemd.

drs. T. DE KRUIJF, genm b.d.

REGELS VOOR KOPIJVERZORGING

De redactie verzoekt de auteurs de omvang van hun artikelen zoveel mogelijk te beperken. Dat komt de leesbaarheid van hun bijdrage alsmede de variatie van de inhoud ten goede. Als richtlijn kan men uitgaan van een gemiddelde van 6 blz. zónder, tot 8 blz. mét illustraties. Een pagina telt circa 800 woorden; dit komt globaal overeen met 2 bladen A4, getypt met ruime marge en 1 1/2 regelafstand.

Bij het manuscript de diskette aanleveren: WordPerfect 5.1 of nieuwe versies (dos). Eventueel: Word.

NB. Alinea's eindloos typen; slechts ter afsluiting een harde return geven, evenals voor een witregel. **Geen speciale codes en lay-out-elementen invoeren** (dus géén vetten, tabs e.d.) **en afbreekprogramma uitzetten s.v.p.** Vergeet niet uw adres en telefoonnummer te vermelden! Voorts onderstaande aanwijzingen in acht nemen.

I MANUSCRIPT

I.1 Tekst

- a Onder de titel (kort houden): naam auteur met eventueel academische titel; rang of functie.
- b Kopij typen met anderhalve regelafstand.
- c Linker- en rechtermarge totaal circa 5 cm.
- d Pagina's doorlopend nummeren.
- e Spelling: voorkeursspelling (Van Dale/Woordenlijst Spellingscommissie).

I.2 Tabellen

- a Niet in tekst opnemen, doch op aparte pagina('s) aan het slot toevoegen.
- b Doorlopend nummeren en nummer boven tabel plaatsen (Tab. 1, Tab. 2, enz.)
- c Daarachter titel(s) van de tabel(len).
- d In de tekst verwijzingen naar desbetreffende tabel opnemen.

I.3 Literatuuropgaven

- a Samen te vatten aan het slot, onder kopje Literatuur.
- b Literatuuropgaven nummeren in volgorde van vermelding in artikel.
- c Verwijzingen in de tekst door middel van superieur-nummer aan het einde van de zin of citaat.
- d Vermelding tijdschriftartikelen in literatuurlijst als volgt: Auteur – Tijdschrift jaargang(jaar)(nummer)blz. Voorbeeld: F. J. van Doorn – *MSI* 40(1971)(4)170.
- e Vermelding van boeken: Auteur – Volledige titel. Uitgever, plaats (jaar). Voorbeeld: A. Etzioni – *De moderne organisatie*. Spectrum, Utrecht (1970).
- f Vermelding brochures: Auteur – Titel brochure. Uitgever of firma, plaats (jaar)blz. (paginacijfer facultatief). Voorbeeld: P. van Duyn – *Toepassingen van infrarood*. N.V. Fictief, Den Dam (1971)4.
- g In literatuuropgaven is vermelding van titulatuur bij auteursnamen niet gebruikelijk.
- h Indien in een artikel niet expliciet naar de literatuur wordt verwezen, kan nummering van de opgaven achterwege blijven.

I.4 Voetnoten

- a Deze beïnvloeden de leesbaarheid van een artikel ongunstig en dienen zoveel mogelijk te worden vermeden.
- b Indien gebruik van enkele voetnoten onvermijdelijk is, dan per artikel doornummeren in met¹ beginnende reeks.
- c Voetnootcijfers in de tekst, ná desbetreffende zin, superieur typen, zónder haken: .¹
- d De voetnoten zélf, ook met voorin het cijfer superieur, kunnen aan het slot worden getypt (bij opmaak komen ze zoveel mogelijk onder de kolom, waarin de verwijzing staat).

2 ILLUSTRATIES

2.1 Algemeen

Foto's en computertekeningen niet in de tekst opnemen, maar altijd los bijvoegen.

2.2 Foto's

- a Foto's zwart-wit, glanzend: formaat liefst 9x12 of 13x18 cm (bij voorkeur geen kleurenfoto's of diapositieven).
- b Op de achterzijde vermelden: naam fotograaf, en/of beeldarchief, bijschrift, copyright, nummer waarmee in tekst naar de afbeelding wordt verwezen.

2.3 Tekeningen

- a Computertekeningen zijn slechts in elektronische vorm bruikbaar indien ze zijn opgeslagen als TIFF- of PICT-formaat.
- b Letters/cijfers m.b.v. sjablonen zo groot tekenen dat bij verkleining van tekening tot de breedte van twee kolommen (circa 11 cm) letter/cijferhoogte ten minste 1 mm is.
- c Wanneer het zwart-witcontrast optimaal is, zijn scherpe lichtdrukken op wit papier ook bruikbaar.
- d Tekeningen vóór inzending goed controleren: in een eenmaal vervaardigde opname is correctie vrijwel onmogelijk.

2.4 Onderschriften/legenda's bij afbeeldingen

- a Nummering van foto's en tekeningen doorlopend en dóór elkaar.
- b Verwijzingen in de tekst met: afb. I t/m afb. . .
- c Onderschriften bij afbeeldingen zijn essentieel; dus niet alleen maar nummeren.
- d Onderschriften, getypt, aan het slot van artikel opnemen (ná literatuurlijst en voetnoten), in volgorde van, en mét nummering.
- e Bevat een legenda tekens/symbolen die niet kunnen worden gezet, dan dient de gehele legenda in de tekening te worden opgenomen.

3 DRUKPROEF

- a Als regel ontvangt de auteur een drukproef ter correctie.
- b Hiervan kan worden afgeweken op verzoek van auteur of bij ontbreken van voldoende tijd voor deze procedure.
- c Voor het corrigeren zoveel mogelijk gebruik te maken van officiële correctietekens.

4 MENINGEN VAN ANDEREN

4.1 Aantal exemplaren

Bijdragen voor de rubriek 'Meningen van anderen' dienen in tweevoud te worden ingezonden. Diskette graag bijvoegen.

4.2 Tijdstip inzending

Indien een reactie op een artikel uiterlijk 1 week na verschijnen van dat artikel in het bezit van de redactie is, kan ze in principe, samen met een eventueel wederwoord, op de kortst mogelijke termijn worden gepubliceerd.

5 BOEKBESPREKINGEN

5.1 Titelbeschrijving

Medewerkers die van de redactie een boek ter recensie ontvangen, gelieven de bespreking te doen voorafgaan door een volledige titelbeschrijving, bevattende: Titel, auteur, aantal blz., geïll., uitgever, plaats, jaar. (Eventueel: importeur.) Prijs. ISB-nummer.

Voorbeeld:

The censored war

American visual experience during World War Two, door G.H. Roeder jr., 189 blz., geïll., Uitg.: Yale University Press, London, 1995.

Prijs: £ 10.95

ISBN: 03 0005 723 7

5.2 Verhouding

Kritiek dient te worden onderbouwd. Een recensie dient te bestaan uit een samenvattend en een beoordelend gedeelte. Idealiter is de verhouding: 100 woorden bij een recensie van 400 woorden; 150 bij 600 woorden et cetera.

5.3 Honorering

In tegenstelling tot artikelen worden besprekingen niet gehonoreerd; de recensent mag het besproken boek behouden.

6 BEWIJSNUMMERS

Iedere auteur ontvangt automatisch en zonder kosten vijf bewijsexemplaren van het nummer waarin zijn artikel is opgenomen.

Meer exemplaren à f 4,- te bestellen door storting/overschrijving op ABN-AMRO 51 43 38 997 t.n.v. Militaire Spectator, Den Haag, Postbus 165, 2501 AP Den Haag (giro 71 12), onder vermelding van het gewenste nummer.

7 HONORARIUM

Het auteurshonorarium voor artikelen bedraagt f 50,- per gedrukte pagina.

8 NAAM, ADRES, GIRO/BANK AUTEUR

De auteur dient op de eerste pagina van zijn manuscript links bovenaan te vermelden: naam, adres en giro- of bankrekeningnummer, telefoon- en eventueel faxnummer.

9 KOPIJ-INZENDING, OVERLEG

Kopij te zenden aan:

Redactie Militaire Spectator,
Instituut Defensie Leergangen, MPC 58B
Postbus 20701, 2500 ES Den Haag
Tel. 015 - 215 27 00.

Door auteurs gewenst overleg kan via evengenoemd adres plaatsvinden.

Overleg met betrekking tot reproduceerbaarheid van illustraties, alsmede over drukproeven:

Bureauredactie Militaire Spectator
Instituut Defensie Leergangen, MPC 58B
Mw. drs. A. Kool
Postbus 20701, 2500 ES Den Haag
Tel. 015 - 215 27 20. Fax. 015 - 215 27 28.